ЛіМ
ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ
ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
9 ЛЮТАГА 1996 г. № 6 (3830) Кошт 2 500 руб.

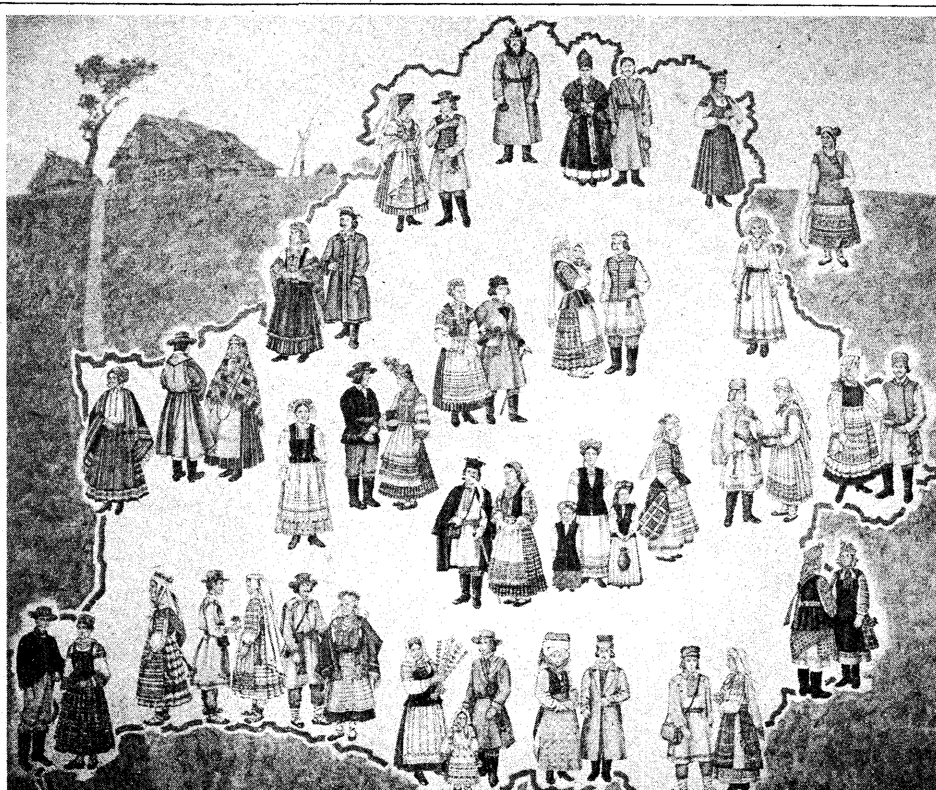

ЦЯГНІК У ЕЎРОПУ...

У памяшканні Нацыянальнага мастацкага музея, "на галерэі", з 12 па 31 студзеня працавала выстава "Беларускі нацыянальны касцюм". Аўтар выставы, чалавек, які, без перабольшання, вядомы ў колах нацыянальнай інтэлігенцыі — Міхась Раманюк, прафесар, загадчык кафедры гісторыі і тэорыі мастацтваў Беларускай акадэміі мастацтваў.

Па сваёй значнасці для нацыянальнай культуры беларусаў гэта выстава магла б прэтэндаваць на перамогу ў намінацыі "ўнёсак у нацыянальную культуру", стаць выставай дзесяцігоддзя.

Пры вызначэнні этнічнай самасвядомасці народа адзенне ("Касцюм", "строі") займае другое месца па значнасці пасля мовы (праўда, этнамузыколагі на другое месца ставяць народную музыку). Як музыка складаецца з сямі нот, так і гмах нацыянальнай культуры складаецца з некалькіх падставовых першаэлементаў, сярод якіх — адзенне.

Наш вопыт даводзіць, што мову, адзенне вывучаць можна па-рознаму: акуратна ўсё занатаваць (якімі ніткамі прышыты гузікі і т. п.), апісаць, словам, выканаць усе фармальныя патрабаванні, а атрымаецца шэра, нецікава, бяскрыла. Нібыта ўсё правільна, а прадмет даследавання (адзенне) і сам народ-творца выглядаюць бяздарным і ўбогім. Варта паглядзець "дараманюкоўскія" выданні па народным адзенні, каб у гэтым пераканацца.

(Працяг на стар. 11)

На здымках:
Народныя строі беларусаў. Мастацка-этнаграфічная карта;
Міхася Раманюка віншуюць з вернісажам рэктар Беларускага універсітэта культуры прафесар Ядвіга Грыгаровіч і былы міністр культуры і друку Анатоль Бутэвіч;
У зале выставы.

ФОТА Віт. АМІНАВА

ЛіМ КОЛА ДЗЁН

Чытаем газеты, глядзім тэлевізар, сочым наогул за жыццём краіны — палітычным, эканамічным, сацыяльным і г. д. — і паступова нараджаецца і ўмацоўваецца пачуццё, што трымаецца ўсё ў нас на тонкім-тонкім валаску, які вось-вось можа абарвацца. Эканоміка дыхае на ладан, прадпрыемствы запушчаны да стану не запушчальных, прадпрымальніцтва пакладзена на лапаткі, народ абкрадзены, абдураны, зняверань, дэнацыяналізаваны, дэмаралізаваны... Палітыка і палітыкі ў мірны час заблыталіся ў трох бярозах (чацвёртая — знішчана, як мы памятаем, вайной), прэзідэнт нічога новага, апроч незабытага старога, прапанаваць не можа, партыі альбо не рашаюцца пераходзіць у адкрытую апазіцыю ўладам, альбо не маюць сіл для гэтага, альбо, зноў жа, не могуць прапанаваць ідэй (акрамя, вядома, знясслаўленай нацыянальнай), якія маглі б з'яднаць у адзін народ насельніцтва Беларусі... Словам, танюсенькі валасок, які трымаецца выключна на цярплівасці, талерантнасці, працавітасці беларускага народа, у любы момант можа абарвацца. І паляцім мы тады ў такую бездань, такую прорву, у якую не падаў яшчэ ніводзін народ у свеце... Песімізм? Гора-прароцтва? А вы агледзьцеся. І паразважайце самі.

ПРАЖЭКТ ТЫДНЯ

Наш прэзідэнт не стамляецца пераконваць замежных журналістаў у неабходнасці стварэння дзяржаўнага аб'яднання на аснове Беларусі і Расіі. У сваім апошнім інтэрв'ю ў прамым эфіры расійскаму радыё-1 ён намаляваў перспектывы стварэння такога саюза дзвюх гэтых дзяржаў — "якога не бачыў свет, яшчэ больш магутнага, чым Савецкі Саюз". Расія без рэспублік былога СССР, сказаў наш прэзідэнт, — як тулава без ног, без рук і без галавы. У якасці апошняй часткі цела, пэўна, і прапануецца Беларусь. І куды ж пакоіцца тулава з галавой, але без ног і рук?.. Сумна, спадары... Сумна яшчэ і ад таго, што гэтая інфармацыя на поўным сур'ёзе перадаецца вядучым тэлеграфным агенцтвам краіны, чытаецца па радыё, друкуецца ў газетах.

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

Парламенцкая фракцыя "Грамадзянскае дзеянне" выступіла з прапановай аб кампенсацыі ўкладаў грамадзян у Ашчадным банку, якія былі "з'едзены" інфляцыяй, пачынаючы з 1991 года. Пераацэнка ўкладаў павінна адбывацца па тагачасным рынкавым курсе рубля да долара — 5:1, альбо 20:1, лічаць эксперты. На грошы, якія будуць кампенсаваны, грамадзяне змогуць атрымаць каштоўныя паперы, а на іх можна будзе купляць акцыі прыватызаваных прадпрыемстваў, крамы, жыллё... Такім чынам кампенсацыя можа адбыцца без "дадатковага ўключэння друкарскага станка", а значыць, не выкліча новага вітка інфляцыі. Прапанова фракцыі Багданкевіча павінна быць разгледжана на пасяджэнні Вярхоўнага Савета. Парламенту вырашаць — прымаць яе ці не, і калі прымаць, то ў якім выглядзе.

АДМОВА ТЫДНЯ

На міжнародны эканамічны форум у швейцарскі Давос з'ехаліся на мінулым тыдні кіраўнікі дзяржаў Еўропы, буйнейшыя прамыслоўцы і бізнесмены. Беларусь прадстаўлялі на ім старшыня Вярхоўнага Савета С. Шарэцкі і прэм'ер-міністр М. Чыгір. Меркавалася, што нашую дэлегацыю ўзначаліць прэзідэнт А. Лукашэнка, аднак за дзень да ад'езду ў Давос ён, у сувязі з "надзвычайнай занятасцю" і "падрыхтоўкай да візіту ў Маскву", даручыў ехаць прэм'ер-міністру. Газета "Свабода" тлумачыць гэтае рашэнне прэзідэнта іншай прычынай: усе замежныя кіраўнікі, якім было прапанавана сустрэцца з А. Лукашэнкам, адмовіліся ад гэтага, бо Беларусь заходнія інвестары не лічаць выгадным рэгіёнам для ўкладання сваіх грошай. Пацвярджэнне таго — амаль нулявы эфект ад нядаўніх сустрэч нашага прэзідэнта з амерыканскімі і нямецкімі бізнесменамі, неўключэнне Беларусі ў пералік дзяржаў, якія прыцягваюць замежныя інвестыцыі, у штогадовым дакладзе Сусветнага банка і інш. Захад можна зразумець. Але такая палітыка падштурхоўвае Беларусь у абдымкі Расіі. Добра, што тая пакуль адварочваецца ад беднай незалежнай сваячкі. Пакуль...

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Толькі на першы погляд нас падзяляе многае: партыі, ідэі, канцэпцыі, дактрыны і інш. Але гэта толькі на першы погляд. З пункту гледжання вечнасці, жыцця і смерці, гора і шчасця народа нашы разыходжанні выглядаюць дробязна, міззэрна, і не заўсёды прынцыпова. Па вялікім рахунку нам няма чаго дзяліць. У нас адно і тое ж паходжанне, адзін і той жа лёс, адна і тая ж Радзіма. Мы ўсе дзеці гэтай зямлі, каранямі прырослыя да яе. Як тут не ўспомніць запавет вялікага Ф. Скарыны, які з болем у сэрцы сцвярджаў, што калі ідэалогія, погляды, нават вера падзяляюць нацыю, жыццём ірвуць не на кавалкі, дык яны рашуча павінны быць адкінуты. На першае месца павінна выйсці асэнсаванне таго, што ўсе мы: беларусы, рускія, яўрэі, палякі, украінцы, татары — складаем народ Беларусі, з'яўляемся грамадзянамі нашай дзяржавы, у якіх ёсць замацаваныя Канстытуцыяй не толькі аднолькавыя правы, але і абавязкі".

(З артыкула старшыні парламенцкай Камісіі па міжнародных справах П. Краўчанкі "А ці будзем мы жыць? Веру — будзем!" у "Народнай газеце" за 6 лютага г. г.)

ПЕРАСЦЯРОГА ТЫДНЯ

Пайшлі чуткі, што дэпутаты парламента збіраюцца стварыць спецыяльную камісію дзеля праверкі дзейнасці Кіраўніцтва спраў прэзідэнта, якое ўзначальвае І. Ціцянкоў. Не таму на мінулым тыдні Іван Іванавіч сабраў прэс-канферэнцыю. Максімальна вызваліць бюджэт ад затрат на ўтрыманне апарату прэзідэнта — вось галоўная задача, з якой паспяхова спраўляецца КСП, упэўніліся журналісты. Аднак пытанні да І. Ціцянкова ўсё ж засталіся. І ў першую чаргу па "прыватызацыі" шэрагу будынкаў у цэнтры беларускай сталіцы (усяго іх у КСП ужо 140), аўтабазы ВС, залеведнікаў і санаторыяў і іншай усенароднай уласнасці, якая стала прэзідэнцкай. Калі справы там ідуць так цудоўна, як расказвае Іван Іванавіч, дык, можа, пара і за дзяржаву Беларусь брацца?

СЕНСАЦЫЯ ТЫДНЯ

Мужчынская зборная Беларусі па біятлону стала чэмпіёнам свету ў каманднай гонцы на 10 км. Даўно чаканы перамогі заўсёды прыходзяць нечакана. Але дзякуючы ім, на спартыўнай карце свету незалежная дзяржава Беларусь існуе трывала.

P. S. На заканчэнне, каб падкінуць аптымізму ўладам і забыць пра песімізм уступу да "Кола дзён", прыгадаем адну старую показку: "Акупанты павесілі беларуса. Прыходзяць да шыбеніцы назаўтра — а ён жывы. Прыходзяць праз тыдзень — жывы. Праз месяц — жывы. Пытаюцца тады акупанты ў беларуса, як жа яму ўдалося выжыць. "Ат, — адказвае беларус, — спачатку муляла трохі вяроўка, а потым прыцярпеўся..."

З нагоды

ХОПІЦЬ ПАБІРАЦЦА!

Нагадаю стары анекдот. Прыходзіць Іван да суседа Абрама, просіць пазычыць рубель, абяцае праз месяц вярнуць два, а ў залог пакідае сякеру. Абрам бярэ сякеру, дае рубель і кажа: "Слухай, табе ж цяжка будзе аддаваць адразу два рублі?" — "Так, цяжка". —"Ну дык ты палову доўга мне зараз аддай". Іван згаджаецца. Аддае рубель і ідзе дадому. Дома, чухаючы патыліцу, робіць рэзюме: "Грошай няма. Сякеры — таксама. Яшчэ рубель Абраму вінен. І галоўнае, што ўсё правільна!"

Калі ў гэтай показцы сёе-тое замяніць, скажам — імёны, атрымаецца дакладная мадэль "братэрскіх" расійска-беларускіх стасункаў. Сваю "сякеру" (маючы сякеру, рубель можна зарабіць, а не пазычыць) — жыццяздольныя прадпрыемствы, нафта- і газаправоды, транспартныя шляхі; нарэшце — палітычны капітал (суверэнітэт, нейтралітэт, бяз'ядзерны статус) аддаём у "залог" суседу пад грошы (у дадзеным выпадку — пад танныя энерганосьбіты і пропуск на расійскі рынак нашых няякасных тавараў), якіх так і не атрымалі і, відавочна, ніколі не атрымаем. Да таго ж, яшчэ аказаліся немаведама колькі суседу вінны і немаведама, ці сплацім "доўг".

Між тым, кіраўніцтва Беларусі ці то робіць выгляд, ці то сапраўды лічыць, што "ўсё правільна".

Сказаць, што наша краіна трапіла ў такі стан, "дзякуючы" палітыцы прэм'ера Кебіча, якую сёння працягвае прэзідэнт Лукашэнка, будзе праўдзіва. Ды гэта не ўся праўда. І Кебіч у свой час меў падтрымку ў немалой часткі насельніцтва, і Лукашэнка — усенароднаабраны. А за выбар трэба плаціць, за кепскі выбар — тым болей. Дарэчы, воля народа, на якую часта любяць спасылацца палітыкі, не ёсць ісціна ў апошняй інстанцыі. Калі дзяржаўны дзеяч апраўдвае свае не лепшыя, а то і памылковыя дзеянні тым, што выконвае волю народа, ён становіцца падобным на афіцыянта, які лічыць, што "кліент заўжды мае рацыю", і, выконваючы волю кліента, падлівае яму ў чарку, хоць той ужо не трымаецца на нагах. Бо п'яны плаціць, нават не зазіраючы ў рахунак...

Сённяшнія стасункі Беларусі з Расіяй маюць доўгую перадгісторыю і чымсьці нагадваюць адносіны паміж шэрагам краін Лацінскай Амерыкі са Злучанымі Штатамі. Гэта значыць, што пры захаванні фармальнага суверэнітэту ва ўсіх галінах сацыяльнага, эканамічнага і культурнага жыцця адчуваецца не толькі ўплыў, не толькі абрыдлая прысутнасць, але часам і "цяжкая рука" вялікага суседа. Прэзідэнт такой краіны ведае, што са "сваім" народам можна рабіць усё, што заўгодна, але вялікага суседа трэба шанаваць. У такой краіне прэзідэнт — гэта больш чым першы чыноўнік дзяржавы. Ён — правадыр, "каудыльо". Іншы раз ён займае пасаду законным шляхам, у выніку выбараў, іншы раз — абапіраючыся на войска. Але заўжды на хвалі народнай нянавісці да папярэдняга рэжыму. "Каудыльо"

НА РАДЗІМЕ КАСЦЮШКІ

250 год назад нарадзіўся Андрэй Тадэвуш Касцюшка — змагар за свабоду, чыё імя прагрымела ў Старым і Новым свеце. Ён быў апошнім абаронцам адыходзячай у гістарычны нябыт шляхецкай дэмакратыі Рэчы Паспалітай — агульнай дзяржавы ліцвінаў (беларусаў), жамойтаў, палякаў і ўкраінцаў. Ён жа аддаў свой талент ваяра і палітыка новай дэмакратыі, стаўшы ў шэрагі абаронцаў незалежнасці Злучаных Штатаў Амерыкі.

4 лютага ў Марачоўшчыне пад Косавам да месца, дзе стаяў дом, у якім нарадзіўся наш нацыянальны герой, былі ўскладзены вянкі і кветкі ад дэмакратычных арганізацый. Да святыні людзі прыйшлі пад бел-чырвона-белымі сцягамі. Калі-небудзь на гэтым месцы будзе помнік. Святкаванне 250-годдзя з дня нараджэння А. Т. Касцюшкі працягнецца ў сталіцы, у Музеі гісторыі і культуры Беларусі, Нацыянальнай бібліятэцы. Плануецца правесці навуковую сесію і выставу твораў беларускіх мастакоў.

П. В.

НАЗНАЧАНЫ НОВЫ МІНІСТР КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ

Указам Прэзідэнта назначаны новы міністр культуры Рэспублікі Беларусь. Ім стаў Аляксандр Уладзіміравіч Сасноўскі, які працаваў дагэтуль намеснікам старшыні Мінскага гарвыканкома.

Аляксандр Сасноўскі нарадзіўся ў 1949 годзе. Беларус. У 1977 годзе скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта, у 1993-м — Акадэмію кіравання пры Савеце Міністраў. З 1981-га па 1986 год працаваў намеснікам дырэктара ПТВ-147, а затым — дырэктарам мінскага ПТВ-114. Са студзеня 1991 года А. Сасноўскі — намеснік старшыні Мінскага гарвыканкома па пытаннях культуры, адукацыі, моладзі і рэлігіі.

Андрэй СЕРАДА, БелаПАН

Леанід ГАЛУБОВІЧ

ПАЭЗІЯ

Памяці І. БРОДСКАГА

...свіціцца так, як акно за шторай,
Але адсунеш — і ўжо няма
Таемнай сутнасці, за каторай
Стаяла выстылая зіма...

Альбо як дзеўка, што з лазні ўпотай
Узнікне Евай — і ўся з ліста,
І томіць цнотай тваю істоту,
Табой жадана, але — сястра...

То сном на вейках трымціць дасвеццем
І — прападае,
а ты — паміж
Трызнення й явы,
на гэтым свеце
Сказаўшы слова,
на тым — маўчыш...

абяцае спыніць карупцыю і інфляцыю, пакараць "нячэсных" чыноўнікаў і ўсё такое іншае. Народ, які бачыць, як "не дзейнічаюць законы", згодны надзяліць "бацьку" нават надзвычайнымі паўнамоцтвамі (бо лічыць, што ён зробіць справу лепей за парламент), — абы толькі лепей стала жыць. "Бацька-каудыльо" (гэта звычайны вайсковец, які не выбіраўся ў вялікія чыны — лейтэнант альбо капітан) падтрымлівае свой імідж "чалавека з народа" тым, што карыстаецца "трасянкай" — сумессю іспанскай і індзейскай моў і негрыцянскага жаргону. А народную нянавісць, незадаволенасць жыццём, якія яго самога прывялі да ўлады, ён скіроўвае на тых, хто гаворыць на правільнай, літаратурнай мове, мые шыю, носіць акуляры і пінжак. Інакш кажучы, на адукаваных, на патрыятычную інтэлігенцыю і нацыянальна свядомую буржуазію. Гэтым дасягаюцца адначасова дзве мэты. Папершае, падкінуўшы насельніцтву "ворага", ён адводзіць ад сябе магчымы ўдар. Па-другое, дэманструе адданасць вялікаму суседу, бо той бачыць у мясцовым нацыяналізме пагрозу сваім інтарэсам у рэгіёне. Патрыёты пры ўладзе могуць і канец пакласці суседскаму "беспределу" на сваёй зямлі.

Той, хто з часам змяняе "каудыльо" на прэзідэнцкай пасадзе, нічым ад яго прынцыпова не адрозніваецца. У аснове такой сістэмы эканамічная залежнасць ад моцнага суседа. Тыя краіны Лацінскай Амерыкі, якія здолелі пабудаваць незалежную (ці хоць адносна незалежную) эканоміку, маюць і больш дэмакратычны, больш гуманны сацыяльны лад. Тут прэзідэнт не болей, чым першы чыноўнік дзяржавы — ніяк не "каудыльо".

Вернемся, аднак, у цэнтр Еўропы... Хочацца верыць у лепшае, хочацца верыць у цуд, што аднойчы раніцою ўсё само сабою зменіцца ў лепшы бок. Але цудаў не бывае. Пакуль не з'явіцца ў Беларусі моцны клас уласнікаў, пакуль яны не пасунуць з палітычнай арэны люмпен — апірышча дыктатуры, наша краіна застанецца вопытным полем для самых небяспечных сацыяльных ідэй.

Адным словам, хопіць пабірацца ў суседа, а тым больш так, як у згаданай напачатку показцы.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Мар'ян ДУКСА

ЦІ ЎСТАНЕМ НА НОГІ?

●

Ці знойдзецца
на свеце добры донар,
каб наш падпітваў
беларускі гонар?
Бо гонар наш
не можа дыхаць болей —
дух выпусціў,
як мячык валейбольны.
Заглух крывіцкі кліч
далёкіх генаў —
маўчыць
тутэйшы гурт абарыгенаў.
Ну хто ж іх
гордай годнасці навучыць?
А што калі яшчэ раз
іх памучыць?
Нагу прыціснуць ім
нафтатрубой,
галечай аблажыць
з яе журбой,
абрэзаць волі крылы
і заробкі —
пасунуць вытрымку
аж да апошняй кропкі...
Мо ў гэткім разе
на абшарах краю
прарослы гонар
раптам забуяе?

●

І штодзённа, і штоночна
нас даймаюць хлусы.
Ды стагнаць не трэба моцна,
плаксы-беларусы!
Махляры гурбой вялікай
наша жыта зжалі —
што пра гэта нам пілікаць
на жалейцы жалю!
Ах, ніяк мы не прагонім
кволасць малалецтва.
Свету цэламу далдонім
пра сваё калецтва.
Аб сабе з усмешкай добрай
слухаючы байкі,
мы стаім упарта з торбай,
нібы папрашайкі.
І ніяк мы енк не згорым
і здранцвенне змогі.
Ды пакуль не прыйдзе сорам,
нам не ўстаць на ногі.
Батракамі ходзім штосьці
у сваёй краіне...
Можа, выбух годнай злосці
нас уверх падкіне?
Пад няшчыры важны вокліч
важнага клікушы
уварвіся ты праз вокны,
сіла, ў нашы душы.

СЕЛЕКЦЫЯНЕРЫ

Людзей без Бога
і людзей без веры,
якім каб іншых мучыць — асалода,
савецкія селекцыянеры
на свет пусцілі страшную пароду.
У тых людзей
аднолькавыя твары,
душа бездапаможна скамянела.
Усе парывы боскія і мары,
як пыл, яны павытрасалі з цела.
Іх столькі сёння
на высокіх сцэнах,
іх столькі сёння можна
ўбачыць зблізку!
Яны — не вынік аперацый генных,
а сумны плён канцлагернага ціску.
Яны такія перанеслі церні,
атруты столькі ўсмакталі змалі!
Пакутліва сваю здзіраюць цемру,
калі святло на іх накіравалі,
як пакаянне трубы затрубілі,
калі азон з'явіўся ў атмасферы...
Як многа пакаленняў загубілі
чырвоныя селекцыянеры.
Ахвяры іх —
амаль што ў кожнай хаце,
а самі й сёння не дрыжаць азябла.
Яны і зараз лічацца у штаце —
як першыя намеснікі у д'ябла.

●

Што ты ведаеш, араты,
ідучы праз дождж імглісты,
дзе кіруюць дэмакраты,
дзе заселі сталіністы.
Адусюль сплывае ліха
у душу праз сукні-дзіркі.
Поўная неразбярыха,
пераблыталіся біркі.
І парламенты, і душы
мітынгуюць, як на пляцы.
Пазалезлі ўсе ў касцюмы
у чужыя, як паяцы.
Словы, нібы гразь з-пад шынаў,
узлятаюць да аблокаў.
Цэлы лес бліскучых шыльдаў
над галовамі прарокаў.
Ты, араты, моўчкі курыш
і здагадваешся часта,
што табе рыхтуе кукіш
красамоўнае начальства.

ПЕНСІЯНЕРЫ

А з намі патрохі гуляюць,
штомесячна штось дабаўляюць.
Хоць час і абдзёр нас, як ліпку, —
падрэзваюць новую скібку.
Хоць мораць культуру й асвету,
падкідваюць нешта з бюджэту,
з падаткаў ад фабрык-заводаў,
ад іншых пакладзістых фондаў.
Штось капне на нас, пагарэльцаў,
ад продажу піва й гарэлкі.
Да нас, як людзей элітарных,
груз едзе гуманітарны.
Дзяржава зусім не скупая.
Дае ўсё! А нам не хапае.
А можа, ў сярэдзіне скрыты
нялюдскія ў нас апетыты?
Душа па салодкаму млее?
Зачастыя мо юбілеі?
Іх хочацца справіць выдатна,
а гэта ж такія выдаткі!
На покуце вунь імяніннік —
старэнькі, як дзед, халадзільнік.
Вось ботаў дзесяцігоддзе...
Вось норкавай шапкі стагоддзе...
Штомесячна штось дабаўляюць.
А мо, як з мышамі, гуляюць?
Мы ж важную ролю іграем —
катоў у цары выбіраем.

Выказваю глыбокую ўдзячнасць усім, хто знайшоў магчымасць павіншаваць мяне з нагоды юбілею.

Анатоль КУДРАВЕЦ

Іван НАВУМЕНКА

ПОДЗВІГ

СЛОВА ПРА МЕЛЕЖА

Мы адзначаем 75-годдзе з дня нараджэння выдатнага майстра мастацкага слова, народнага пісьменніка Беларусі, лаўрэата Ленінскай прэміі Івана Паўлавіча Мележа. Ужо дваццаць гадоў мы жывём без Мележа, але атмасфера, створаная ім у беларускай літаратуры, не развейваецца, ягоны яркі творчы воблік не блядне, памятная прывабная ўсмешка не забываецца.

Каб зразумець паэта, трэба прыйсці ў яго краіну, сказаў некалі Гётэ. Краіна Івана Мележа — Надпрыпяцкае Палессе, поўдзень Беларусі, дзе нібы спаткаліся стэпавая, пшанічная Украіна з лясной, балотнай, бульбяной Беларуссю.

У палескіх раманах Мележа даволі дакладна захавана геаграфія родных мясцін пісьменніка, прычым назвы некаторых паселішчаў пададзены без змен, другія — толькі крыху перайначаны.

Дык з чаго пачынаецца пісьменнік, калі разгадаць яго можна, толькі наведаўшы ягоны край? Відаць, з любові, з паэтычнага захаплення роднай зямлёй.

У інтэрв'ю балгарскай газеце "Литературен фронт" Іван Мележ сказаў: "Любоў да роднага краю, да прыроды і людзей — гэта вечны агонь, з якога нараджаецца творчасць. Хваляванне, якое ўвайшло ў сэрца ад даўніх сустрэч з прыродай, было той першай іскрай, што падштурхнула да пісьменніцкай працы. Палессе — не толькі край балот, але і векавых лясоў. Я люблю зялёную радасць веснавой травы і дрэў. Люблю жаўранкаў, іх незвычайную музыку: быццам неба спявае..."

Дзяцінства, ранняе юнацтва Івана Мележа супалі з падзеямі сусветнагістарычнага значэння. Нарадзіўся ён у сялянскай сям'і, змалку зведаў цану кавалку чорнага, напалам з бульбай хлеба, які гэтак нялёгка здабываўся на тутэйшых пясках і балацянках. Але якраз тады, калі будучы пісьменнік са зрэбнай торбачкай за плячамі пашыбаваў у школу, у свой першы клас, палеская вёска зашумела зборышчамі, сходамі, выбіраючы свой новы, заўтрашні дзень і аднача́сна яго страшачыся.

(Працяг на стар. 6-7)

Іван Мележ сярод "людзей на балоце", 1973 г.

Варункі

ЦІ ТАК ГЭТА ПРОСТА?

Паўсюдна маўленне па-беларуску для кожнага асабіста мае два бакі. У сувязі з гэтым заўсёды згадваю вучобу ва універсітэце. Выкладчык практычных заняткаў па навуковым камунізме, палкоўнік у адстаўцы і расіец, на нашыя ўпартыя адказы з сябрам па-беларуску, раззлаваўшыся, крычаў нам ад дошкі на апошні стол: "Нацыяналісты!" А мы, у адказ, перакрыквалі яго ўдвух: "Касмапаліт!"

Затым прайшоў дзяржаўны іспыт. Іншы выкладчык, таксама рускі, паставіў нам па "выдатна". Яму падабаліся нашыя беларускія адказы.

За гады працы ў кантакце са шматлікімі людзьмі і самымі разнастайнымі арганізацыямі ведаю, што большасць ставіцца да мовы нармальна. Як кажуць, няма праблем.

Але ў апошні год прэзідэнт "выпусціў звера" — узняў хвалю варожасці, пагардлівасці да беларускай мовы, часта ўжываючы словы з яе ў здзеклівым тоне. Вядома, пры жаданні можна зразумець гэтага нестарога яшчэ чалавека, выхаванага ў савецкім інстытуце па савецкіх ідэалагемах.

Руская школа ў раённым гарадку? Ведаю — сам такую канчаў. Гістфак у абласным цэнтры? Ведаю — сам вучыўся на гісторыка-філалагічным і на гісторыкаў наглядзеўся. Ведаю я і іхніх "духоўных" настаўнікаў, мацёрых камуняк-русіфікатараў. Беларуская культура і мова ў дадатак для іх была — не больш за апендыкс у здаровым целе савецкай дзяржавы.

У беларусаў, мяркую, болей падстаў "наязджаць" на рускую мову, мову акупацыйную ў стасунку да тутэйшай — беларускай. Але колькі я ні згадваў — не прыпомніў, каб хоць раз, адкрыта, на ўсю краіну, чалавек, які гаварыў бы па-беларуску, зняважыў бы, перакрыўляючы, падсмейваючыся, мову рускую. Натуральная рыса беларусаў — не дай Бог абразіць каго-небудзь незнарок.

Але табу парушана і кім? Першым чалавекам у дзяржаве. Мяркую, хутка мы ўбачым, як актыўна беларускамоўная моладзь, ды і не толькі, будзе непрыхавана смяяцца з "хрюканья" і "чигириканья".

Гаворачы па-беларуску, хай сабе гэтае пачуццё і прыхавана недзе далёка-далёка, але ж усёроўна — мусіш не разнявольвацца. Бо калі забываеш пра гэта, дык надта нечакана тады б'юць здзекі з мовы. Са мною такое адбываецца разы два-тры на год: "Не понимаю! Говорите по-русски!" Ці яшчэ брыдчэй.

Я ведаю, што адказаць у такім выпадку. Неаднаразова, у думках, пракручваў розныя варыянты, падбіраў адказы, каб не губляцца ў патрэбны момант. І таму гэтага не баюся.

Што падабаецца — у апошні час энергічна ўступаюцца за маю мову людзі, якія знаходзяцца побач. Як правіла, раяць маім апанентам: "Не падабаецца — давай, давай, у Расію!"

Запомніўся мне анекдот пра чырвоны "Ікарус", які ляцеў з Мінска на Літву, гандляваць анучамі і недзе пад Смаргонню спыніўся папытаць дарогі ў хлопца, які ішоў з касою па ўзбочыне — касіць. Той патлумачыў кіроўцу: "Паедзеш вось па гэтым гасцінцы і на перакрыжаванні павернеш управа". "А чё, по-русски чё ль нельзя?" — спытаўся кіроўца. "Можна, — спакойна адказаў хлопец, — а иди ты на ..."

Алесь БЯЛЯЦКІ

Алесь ЗВОНАК

2 лютага 1996 года памёр Алесь (Пётр Барысавіч) Звонак — таленавіты паэт, драматург, перакладчык, тэатразнавец, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь. Нацыянальная літаратура страціла яшчэ аднаго шчырага руплівца, чалавека шматграннага таленту і нялёгкага жыццёвага лёсу.

Нарадзіўся Алесь Звонак 14 лютага 1907 года ў горадзе Мінску. Першая сусветная вайна надоўга разлучыла яго з бацькамі, і ён выхоўваўся спачатку ў дзіцячым прытулку, затым у чужой сям'і. Толькі ў 1922 годзе вярнуўся ў родны горад. Тут скончыў семігодку, а праз два гады атрымаў сярэднюю адукацыю. З 1925 года працаваў адказным сакратаром газеты "Чырвоная Полаччына", адначасова кіраваў Полацкай філіяй "Маладняка". У 1927—1929 гадах Алесь Звонак — рэдактар на Беларускім радыё, а з 1929 па 1931 год — адказны сакратар, рэдактар аддзела паэзіі часопіса "Маладняк". Адначасова вучыўся на педагагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага універсітэта. У 1934 годзе закончыў аспірантуру Акадэміі мастацтвазнаўства ў Ленінградзе, працаваў у АН БССР (1934—1935), а затым у газеце "Літаратура і мастацтва". У 1936 годзе быў арыштаваны і ў наступным годзе незаконна асуджаны на 10 гадоў зняволення. Поўны тэрмін пакарання адбыў у лагерах Магаданскай вобласці. Пасля вызвалення працаваў геолагам, галоўным геолагам на Поўначы. У 1954 годзе быў рэабілітаваны, у канцы 1955 года вярнуўся ў Мінск, дзе займаўся творчай працай.

Першыя вершы Алеся Звонака былі надрукаваны ў часопісе "Малады араты" ў 1925 годзе, а праз год разам з Я.Бобрыкам і Я. Туміловічам ён выдаў зборнік "Пунсовае ранне". Рамантычнай узнёсласцю і маладым запалам вызначаліся яго кнігі першай паловы 30-х гадоў "Буры ў граніце", "На лінію агню", "Мая Радзіма", паэмы "Каршун", "Загай". Філасофскім роздумам аб сэнсе жыцця, адвечнай знітаванасці чалавека з прыродай, трывогай за мір на зямлі былі прасякнуты яго пазнейшыя кнігі "Табе адной", "Запаветнае", "Россып", "Прадчуванне", "Санеты", "Ружовая чайка". Двойчы — у 1977 і 1987 гадах выходзілі Выбраныя творы паэта. У 1992 годзе стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь за кнігу вершаў "Светлаценi". Выступаў Алесь Звонак і ў галіне крытыкі, драматургіі тэатра і кіно. Ён аўтар п'есы "Навальніца будзе" па матывах трылогіі Я. Коласа "На ростанях", шэрагаў сцэнарыяў навукова-папулярных фільмаў, кніг артыкулаў і ўспамінаў "Неспакойныя сэрцы". Перакладаў на беларускую мову многія творы рускіх, украінскіх, латышскіх, літоўскіх, польскіх і іншых пісьменнікаў. На многія замежныя мовы перакладаліся вершы самога Алеся Звонака. На тэксты яго вершаў шмат песень стварылі беларускія кампазітары.

У 1992 годзе было нададзена ганаровае званне "Заслужаны работнік культуры Рэспублікі Беларусь".

Усё сваё жыццё Алесь Звонак пражыў мужна і сумленна, прысвяціўшы яго самаадданаму служэнню Бацькаўшчыне, роднай літаратуры. Ён заслужыў любоў і павагу тых, хто быў побач з ім, хто ведаў яго як добрага і мудрага чалавека, надзейнага сябра і таварыша.

Такім ён і застанецца ў нашых сэрцах, ва ўдзячнай памяці нашчадкаў.

М. Мясніковіч, У. Русакевіч, А. Сасноўскі, У. Ярмошын, М. Матусевіч, Р. Барадулін, Я. Брыль, В. Быкаў, Н. Гілевіч, І. Навуменка, І. Шамякін, В. Адамчык, С. Андраюк, В. Блакіт, Г. Бураўкін, А. Бутэвіч, А. Вярцінскі, М. Гіль, С. Грахоўскі, В. Вітка, Г. Далідовіч, А. Дудараў, А. Жалязоўскі, А. Жук, С. Законнікаў, В. Зуёнак, В. Каваленка, А. Кудравец, У. Ліпскі, М. Лужанін, В. Лукша, П. Макаль, У. Паўлаў, А. Пісьмянкоў, П. Прыходзька, І. Пташнікаў, А. Русецкі, Ю. Свірка, Я. Сіпакоў, В. Супрунчук, У. Юрэвіч.

ЗАПІС У КНІГУ РАЗВІТАННЯ

Не ад замежных
Хапуноў і фірм,
А па заказу чэснаму, набегам,
Рабілі мы тэлевізійны фільм
Пра Звонака ўдваіх
З Алесем Шлегам.

Усім нягодам
На вялікі здзек
Сядзеў у крэсле з маладой усмешкай
Былы сібірскі і калымскі зэк
Ды калываўся прыпамінаў
Сцежкай.

З пытаннямі
Мой друг у вочы лез:
Як там было, у котлішчы ГУЛАГа?
І ён казаў, што слаў упокат лес,
І горыч піў, як п'юць з цабэрка
Брагу.

Калоў мароз,
Бы джаламі цвікоў.
За ноч слана мог даканаць і зжэрці.
Выносілі з барака мерцвякоў
Апруцянелых, тонкіх,
Быццам жэрдкі.

Ды ў звонкую,
Нібы лядоўня, стынь
Без паніхіды, без слязы і болю,
Стаўлялі іх у снег старчма, як тын,
Пляч у пляча: а што рабіць
Там болей?!

І прызнаваўся,
Гледзячы ва ўпор,
Хоць кропля на павеках адкіпала,
Што самаго канвой і пракурор
Ледзь з-пад сумёта
Ранкам адкапалі.

Са стажам
І знявагаю пакут,
Як толькі ён з бярлога нараў вуркаў,
Лез напралом ад страху ў цёмны кут,
Як палахлівы заяц,
Хіжы вурка.

І я слязіны
Здраднай не стрымаў,
Хаця і плакаў змалку вельмі мала.
А ён сказаў: хто ў лагеры трымаў,
На тых ён зла ні каліва
Не мае.

Хапала там
Бяды і сатаны,
Ды усялякай погані-заразы.
Але і ўсе ахоўнікі, яны,
Сядзелі з ім ды і гібелі
Разам.

Хоць гаспадар
Нам шчыра абяцаў
Выгоднаю пасцеллю і начлегам, —
Світання клекатаў ужо бацян,
Пайшлі з яго гасподы
Мы са Шлегам.

Яму суддзя
Сягоння толькі Бог.
Над ім зара інакшая світае.
І слова — не жалобны некралог,
А запіс сумны ў кнігу
Развітання.

Васіль МАКАРЭВІЧ

ЯШЧЭ АДЗІН ПРАГАЛ

Вось і адыходзяць з нашай шматпакутнай зямлі колішнія маладнякоўцы — "Арляняты", што вылецелі з-пад шырокага Купалавага крыла тварыць, несці людзям радасць, пакутаваць і гінуць на ледзьве распагоджанай і акрыялай Беларусі.

Яшчэ адзін удар спасціг беларускую літаратуру — не стала выдатнага паэта, майстра з вышэйшым знакам якасці ў творчасці і ў жыцці — Алеся Звонака, прадапошняга з кагорты першых. Ён прайшоў доўгі то светлы, то цярністы, то змрочны жыццёвы шлях. У яго лёсе ўмясцілася ледзь не ўся гісторыя нашага грознага, складанага і трагічнага часу. Ён з маленства спазнаў сцюжу і голад дзіцячых прытулкаў, галечу, уцёкі за лінію фронту грамадзянскай вайны, з бацькам асвоіў мулярскую кельму, у першыя савецкія гады прагны да ведаў юнак атрымаў універсітэцкую адукацыю, скончыў аспірантуру Ленінградскай акадэміі мастацтвазнаўства, а паэзія авалодала ім на ўсё жыццё. Першы калектыўны зборнік "Пунсовае ранне" засведчыў, што ў літаратуру ідзе таленавіты паэт Алесь Звонак.

Адна за адною выходзяць кніжкі вершаў і паэм, друкуюцца грунтоўныя артыкулы і даследаванні, пакуль не настала бязлітасная восень 1936 года і крывавая каса не выкасіла цвет беларускай інтэлігенцыі і літаратуры. За кратамі, на "канвеерах" цэлы год пакутаваў і Алесь Звонак. Мы з ім разам прайшлі "этапы большога пуцi" з сутарэнняў Мінскай турмы і магілёўскай перасылкі. Там нас разлучылі аж на дваццаць гадоў. Ён, як "небяспечны", адразу трапіў на Калыму. Ганяў у штольнях і штрэках вечнай мерзлаты тачкі з залатаносным пяском, потым кіраваў шахтай, стаў адменным разведчыкам-геолагам, здабываў для перамогі над фашызмам цэнтнеры і тоны золата, а яно станавілася самалётамі і танкамі, студэбекерамі і гарматамі, снарадамі і тушонкаю. Але так і не заслужыў пасведчання работніка тылу ў час вайны. Здабываў ён і залацінкі паэзіі. Яна была з ім неразлучная. Чатыры томікі яго вершаў недзе датляваюць у глыбінях вечнай мерзлаты.

Пасля рэабілітацыі ў 1955 годзе вярнуўся ў Мінск і адразу пра сваё вяртанне заявіў у друку выдатнымі цыкламі вершаў. Адна за адной выходзяць кнігі паэзіі, артыкулы, успаміны, грунтоўныя даследаванні, пераклады. Шэдэўр сусветнай паэзіі "Віцязь у тыгравай шкуры", перакладзены разам з М. Хведаровічам, убачыў свет у 1966 годзе.

Складанейшы жанр паэзіі санеты, вершы, новыя кнігі Звонака — узоры высокага майстэрства. Ён працаваў нястомна і быў майстрам на ўсе рукі — мулярам, цесляром, сталяром, шафёрам, кулінарам, садоўнікам, майстрам у паэзіі і ў жыцці. Жыццё ён успрымаў праз прызму паэзіі, пазбягаў мітусні і калялітаратурнай валтузні.

Па інерцыі чорнай паласы 30-х гадоў высокія і меншыя чыны не заўважалі і ніяк не адзначалі яго працу. Мабыць, было крыўдна, але ён толькі пасміхаўся. Нарэшце, у 1992 годзе Звонак заслужана атрымаў Дзяржаўную прэмію імя Янкі Купалы.

Сігнальны экземпляр яго апошняй кніжкі "Мой сад" і "ЛіМ" з выдатнай, глыбокай і балючай паэмай "Крокі Камандора" я прынёс яму ў бальніцу ў мінулым жніўні. Гэта — узоры ювелірнай працы, валодання формай, сумленнасці і грамадзянскай мужнасці...

Адышоў у вечнасць старэйшына беларускай літаратуры — паэт, драматург, мемуарыст, даследчык Алесь Звонак, назаўсёды склаў нястомныя рукі. Не дачакаемся яго новых вершаў, не пачуем шчырага і гучнага голасу.

Ён нарадзіўся 14 лютага 1907 года ў Мінску ў хацінцы на колішняй Скобелеўскай вуліцы, а 2 лютага ў бальніцы на той жа былой Скобелеўскай, цяпер Чырвонаармейскай, спынілася добрае, чулае сэрца сумленнага сына зямлі Беларускай Алеся Звонака — яшчэ адзін прагал у нашай паэзіі.

Нізка схіляюся перад вечнаю памяццю даўняга старэйшага друга, паэта крыштальнай чысціні Алеся Звонака. Вечны спакой табе і вечная слава.

Сяргей ГРАХОЎСКІ

ЯГО НАКАЗ

Вярнуўшыся з далёкіх калымскіх дарог, з гулагаўскага пекла, Алесь Звонак ужо ў нашы дні сказаў так:

Я цалую зямлю,
што вярнула жыццё і магчымасць
Паміж чорным
і белым знайсці пуцявіну сваю.

Сапраўды яго жыццё пазначана гэтымі колерамі: чорным і белым. Чорнага, праўда, заўсёды было нашмат болей.

Беспрытульнасць, праца за кавалак хлеба ў чужых людзей, а затым пошук нейкага заробку разам з бацькам і старэйшым братам — усё гэта давялося зведаць паэту ў маленстве, якое прыпала на пачатак нашага стагоддзя.

"Светлай плямай" сталі для юнака школа, кнігі, якіх шмат нацягаў гаспадар хаты, дзе ён жыў, "з нейкага разрабаванага маёнтка". У сваіх "Аўтабіяграфічных нататках" Алесь Звонак піша: "Асабліва чаравала маю юную душу паэзія. Чытаў усё, што траплялася ў рукі. Горка плакаў я, чытаючы "Мцыры" Лермантава. І тады ўпершыню нарадзілася жаданне самому пісаць вершы".

У час навучання на агульнаадукацыйных курсах у Мінску ён стаў "сябрам "Маладняка", пачаў друкаваць свае вершы ў перыёдыцы, а неўзабаве быў ужо адным з аўтараў калектыўнага зборніка паэзіі "Пунсовае ранне".

Маладосць паэта — гэта сярэдзіна дваццатых гадоў, бурлівы, напоўнены свежымі павевамі час. Як ён успамінае, "была... пара гарачых спрэчак і дыскусій, незвычайнай творчай актыўнасці, росту і накаплення сіл, упартай вучобы і шырокай грамадскай дзейнасці — раз'ездаў па гарадах і мястэчках Беларусі, выступленняў на літаратурных вечарах у перапоўненых клубах і студэнцкіх аўдыторыях". Радаснае ўспрымання жыцця віравала і ў яго паэзіі, у новых кнігах "На лінію агню", "Мая Радзіма".

Але гэтая радасць была нядоўгай. Арыштаваны ў лістападзе 1936 года, "вольны сын "Маладняка" амаль на дваццаць доўгіх гадоў трапіў за калючы дрот, каб гібець паміж смерцю і жыццём у лагерах, у высылцы. Там, дзе пад посвіст калымскіх вятроў сталінска-яжоўскія апрычнікі не хавалі, а закапвалі пад мох ці проста кідалі ў сумёты адубелыя целы сканалых ад голаду і непасільнай катаржнай працы сябром паэта, дзе і сам ён быў ужо адною нагою на тым свеце, яго душу сагравала паэзія. І як шкада, што аж чатыры томікі тагачасных вершаў паэта "загінулі дзесьці ў глыбінях вечнай мерзлаты".

Вяртанне ў Беларусь акрыліла яго. Алесь Звонак змог знайсці новыя душэўныя сілы, каб праўдзіва расказаць пра перажытае, прычым на мове выдатнай паэзіі. Ён пільна ўглядаўся і ў сённяшні дзень, пра што сведчылі апошнія кнігі паэта. Пра ягоную дапытлівасць да жыцця, прагу паўсядзённага пазнання свету сведчаць нават пытальнікі і клічнікі, якімі заканчваюцца яго многія паэтычныя творы, не выключаючы і санеты.

Так, Пётр Барысавіч сапраўды быў вялікім жыццялюбам. Гэтая яго чалавечая якасць праяўлялася ўсюды: і ў паэтычнай творчасці, і ў будзённым быцці. Мне пашчасціла гутарыць з ім у рэдакцыі часопіса "Полымя", дзе часта друкаваўся паэт, і гэтыя падборкі потым увайшлі ў кнігу "Светлаценi", за якую яму ў 1992 годзе была прысуджана Дзяржаўная прэмія Рэспублікі Беларусь імя Янкі Купалы. Быў я і ў гасціннай, хлебасольнай, утульнай, сагрэтай душэўным цяплом гаспадароў кватэры Звонакаў. Часта сустракаў паэта, бадзёрага, лёгкага ў хадзе, нягледзячы на паважаны ўзрост, са звыклым рукзачком за плячыма, на дарозе да ягонага лецішча, да знакамітай Лысай гары і размаўляў з ім аб жыцці-быцці.

І заўсёды пераконваўся, што словы паэта: "Быць чалавекам на зямлі — няма вышэй пасады!" — гэта не дэкларацыя, а формула, выведзеная ўсім лёсам, яго наказ нашчадкам.

Цяпер, калі ў нашай яшчэ кволай, расхрыстанай, папярова-незалежнай дзяржаве вылезла з розных шчылін, з глухіх нетраў дзнацыяналізавана, затаптанага народа і ўладкоўваецца з нізу і да самага верху прымітыўная шэрасць, прытым шэрасць не статычная, а нахабная, ваяўнічая і агрэсіўная, асабліва выразна бачыцца, балюча ўспрымаецца страта кожнага сапраўды таленавітага, мужнага, праўдзівага, высока інтэлігентнага чалавека і творцы, такога, які быў Алесь Звонак.

Я, як і многія незняверaныя суайчыннікі, мару пра тое, што мінецца сённяшняе бязладдзе і бясчасце, разгул злачынстваў, здрадніцтва і прымітывізму, і ў сапраўды вольнай, шчаслівай, напоўненай разумным творчым жыццём Беларусі нашчадкі ўспомняць добрым словам тых, хто адстойваў родную мову, культуру, годнасць сваёй Айчыны і, нават, само яе існаванне на Зямлі. У гэтым шэрагу будзе слаўнае імя выдатнага майстра беларускай паэзіі Алеся Звонака.

Бывайце, дарагі Пётр Барысавіч...

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

НОРАВЫ

ЗЛІТУЙСЯ, ВЕНЕРА!

ЯК ВЯДОМА, усім чалавечым грахам папярэднічаў першародны грэх Адама і Евы, якія доўга сузіралі адзін аднаго, пакуль, як гаворыцца ў Бібліі, "и открылись глаза у них обоих, и узнали они, что наги". І саграшылі, за што і былі Богам выгнаны з райскіх шатаў. Што было далей? А далей выгнаннем з раю Адама і Евы божанька не абмежаваўся, наслаўшы на іх нашчадкаў хваробу, якая пачынаецца з райскай асалоды, а заканчваецца пакутамі пекла.

Ці то ў піку спадару Саваофу, ці то па нейкай іншай прычыне, людзі тую хваробу назвалі імем вельмі сімпатычнай багіні кахання — Венеры. Хоць прыгажуня Венера, відаць, тут ні пры чым. Зрэшты, мне падаецца, што вынаходніцтва з гэтай назвай належыць моцнай палове чалавецтва, якая ва ўласных грахах заўсёды гатова была абвінаваціць дачок Евы. Старажытны грэчаскі драматург Эўрыпід у трагедыі "Іпаліт" сказа: "Зачем, о Зевс, на горе смертным, женщинам ты дал место под солнцем? Если род людской взрастить хотел ты, разве без этого коварного сословия обойтись не мог?" Вось і той жа Еве было інкрымінавана, што яна нібыта спакусіла Адама. Але ж сведкаў гэтага не было?

Дык хто ж быў першым венерычным хворым — мужчына ці жанчына? Навуцы гэта невядома. Вядома толькі, што ў грабніцах, якія датуюцца сярэдзінай першага тысячагоддзя да нашай эры, даследчыкі знаходзілі астанкі з яўнымі прыкметамі сіфілісу. Як піша ў сваёй кніжцы "Лики любви. Очерки истории половой морали" Аляксандр Сасноўскі, адным з першых ачагоў сіфілісу была, відаць, усходняя Індыя. Ва ўсякім разе, у Агор-Ведэ, своеасаблівым зборы рэцэптаў, утрымліваюцца звесткі аб існаванні сіфілісу за тры тысячы гадоў да нашай эры, прыводзяцца спосабы яго лячэння з дапамогай іртуці, кінавары, сулемы і каламелю. Дарэчы, урач Мінскага скурвендыспансера, кандыдат медыцынскіх навук, дацэнт Валянціна Пятроўна Стрыжонак, якой я пахваліўся сваёй "эрудыцыяй", усмешкай заўважыла, што згаданыя прэпараты шырока ўжываліся пры лячэнні сіфілісу аж да сярэдзіны гэтага стагоддзя, пакуль не быў вынайдзены пеніцылін. Менавіта пеніцылін, асабліва яго пралангіраваныя формы, сёння з'яўляецца самым радыкальным сродкам пры лячэнні "хваробы кахання".

Апошнім часам яна набыла на Беларусі характар сапраўднай эпідэміі. Менавіта так ахарактарызавалі сітуацыю вядучыя венеролагі краіны, з якімі мне нядаўна давялося гутарыць. Атрымалася своеасаблівае калектыўнае інтэрв'ю, у якім прынялі ўдзел: галоўны спецыяліст-дэрматавенеролаг Міністэрства аховы здароўя рэспублікі Валянцін Панкратаў, намеснік галоўнага ўрача Мінскага скурвендыспансера Юры Салук і згаданая ўжо Валянціна Стрыжонак.

В. Панкратаў: 1995 год быў годам рэкорду ў распаўсюджванні венерычных захворванняў, у першую чаргу сіфілісу і ганарэі. Іх было зафіксавана адпаведна 15280 і 17600 выпадкаў. Гэта больш як у два разы, чым у першым пасляваенным 1946 годзе, які ў гэтых адносінах лічыўся да апошняга часу самым цяжкім па вензахворваннях.

— Лічыцца, што "венерыну хваробу" завезлі тады на Айчыну нашы доблесныя воіны з Еўропы, якую яны вызвалілі ад карычневай чумы.

— Так, гэта мела месца. Але, паўтараю, тыя паказчыкі сёння пераўзыдзены больш як у два разы.

— Але ж тады насельніцтва на Беларусі было менш...

— Бяруцца ж не абсалютныя лічбы, а з разліку на сто тысяч насельнікаў. У 1946 годзе выпадкаў сіфілісу было зафіксавана на сто тысяч жыхароў каля 70, летась — 150. А калі браць 1988 год — самы спакойны ў гэтым плане, дык колькасць захворванняў на сіфіліс узрасла ў 105 разоў!

— Хоць і кажуць, што "любви все возрасты покорны", тым не менш, відаць, не ўсім узростам аднолькава "вязе" з венерычнымі захворваннямі.

— Так. Найбольш характэрная ў гэтых адносінах узроставая група ў 20—29 гадоў. Паказчык захворванняў на сіфіліс па ёй пераўзыходзіць сярэдні ў 3,5—4 разы. А наогул, апошнім часам сіфіліс, так бы мовіць, вельмі памаладзеў. Калі я не стаміў вас статыстыкай, прывяду яшчэ некалькі лічбаў. Да прыкладу, у 1988 годзе па ўзроставай групе 15—19 гадоў па Мінску сярод прадстаўнікоў мужчынскага полу не было выяўлена ніводнага выпадку захворвання на сіфіліс, сярод жа дзяўчат такіх выпадкаў было зарэгістравана толькі 4,8 на 100 тысяч насельнікаў. У 1992 годзе гэтыя паказчыкі склалі адпаведна 14 сярод мужчын і 49,7 сярод жанчын. Яшчэ праз два гады адпаведна — 142,3 і 470,9 выпадка на 100 тысяч насельнікаў.

— Атрымліваецца, што прадстаўніц слабага полу, што трапілі ў абдымкі гэтай страшнай хваробы, утрая больш? Я меркаваў, што Бог тут дзеліць пароўну...

— У больш сталых узроставых групах колькасць мужчын і жанчын, хворых на сіфіліс, сапраўды амаль аднолькавая. Што тычыць маладзенькіх спакусніц, дык іх "узнагародзілі" хваробай палавыя партнёры, старэйшыя за іх гадоў на 5-7. Застаецца толькі здагадвацца, колькі сярод гэтых аматараў дзявочай прыгажосці было сіфілітыкаў і колькі кожны з іх "облагодетельствовал" "дзяўчат".

Юры Салук: Я мяркую, што хворых на сіфіліс дзяўчат у "нежном" узросце больш таму, што яны раней за аднагодкаў-хлопцаў выспяваюць і фізічна, і фізіялагічна, у іх раней абуджаецца сексуальная актыўнасць. Не сакрэт, што пэўная частка іх (асабліва гэта характэрна для навучэнак прафтэхвучылішчаў) мае адначасова па некалькі палавых партнёраў, або, як кажуць у народзе, "ходзіць па руках". Наогул, сіфіліс — хвароба, кажучы па-руску, "поведенческая". А паводзіны чалавека натуральна вынікаюць з выхавання ў сям'і, закладзеных з дзяцінства маральных установак і г. д.

— А мо гэта рэха так званай сексуальнай рэвалюцыі, што ўжо абышла ўвесь заходні свет? Да нас жа ўсё прыходзіць пазней...

Валянціна Стрыжонак: Ні пра якую такую рэвалюцыю мае, асабліва маладыя пацыенткі, упэўнена, ніколі не чулі. Вінавата ва ўсім бездухоўнасць, характэрная для нашага часу, страта маральных арыенціраў, элементарная нявыхаванасць і ўсёдазволенасць. Пагаворыш з такой "гераіняй", і толькі дзіву даешся — з фізічнага боку ўсё пры ёй, як у дарослай жанчыны, а мазгоў — як ў той кошкі. Сёння пераважная большасць падлеткаў мае ўжо сексуальны вопыт. Не выключаючы і дзяўчат. Паводле праводзімых сексолагамі апытанняў, сярод школьніц старэйшых класаў толькі лічаныя з іх яшчэ не ведалі інтымнай блізкасці з мужчынам. Скажу больш, такія "белыя вароны" падвяргаюцца астракізму з боку больш вопытных аднакласніц. Ведаю выпадак, калі дзве старшакласніцы, даведаўшыся, што адна з іх сяброўак яшчэ дзяўчына, заманілі яе на кватэру, дзе дапамаглі некалькім хлопцам згвалціць "недотрогу".

АЎТАРСКАЯ РЭМАРКА.

І ўсё-такі ў жыцці не так усё проста, не так адназначна, не так лёгка вызначыць прычынныя сувязі заняпаду грамадскай маралі і, у выніку гэтага, росту венерычных захворванняў, як гэта памкнуліся зрабіць мае паважаныя суразмоўнікі. Хоць, трэба прызнаць, вялікая доля ісціны ў іх развагах была.

Не скідваючы з рахунку сацыяльныя прычыны асацыяльных (даруйце за каламбур) паводзін пэўнай часткі той жа моладзі, адмоўнага ўплыву на яе не лепшага гатунку тэле- і друкаванай прадукцыі з іх смакаваннем сексу і насілля, я ўсё ж не без іроніі стаўлюся да звычных сёння настальгічных успамінаў пра мінулы час, калі, маўляў, людзі нават саромеліся гаварыць уголас пра тое, што зараз паказваюць на тым жа тэлеэкране, калі не было такой распусты, такой разбэшчанасці, такога цынізму ў адносінах паміж мужчынамі і жанчынамі.

Што тут скажаш? Было, усё было. Увесь час, колькі існуе чалавецтва. Згадаем, што ля вытокаў эратычнай і парнаграфічнай літаратуры і мастацтва ў іх сённяшнім разуменні стаялі старажытныя грэкі з іх, па тым часе, самай высокай у Еўропе культурай. А калі зазірнуць яшчэ глыбей, дык убачым, што гісторыя першых чалавечых цывілізацый, якая ахоплівае некалькі тысячагоддзяў — гэта гісторыя фанатычнага пакланення ідалам "сладострастия", якое суправаджалася ахвярапрынашэннямі і масавымі оргіямі. Абавязковым атрыбутам большасці культаў з'яўлялася свяшчэнная, або храмавая прастытуцыя.

Гэта была варварская эпоха? Але і ў хрысціянскія часы, нягледзячы на рэлігійную пропаведзь аскетызму, адмаўлення зямных асалод, жыццё ішло сваёй чаргой, хіба толькі што палавая мараль набыла больш вытанчаныя, але, разам з тым, і больш крывадушныя форму і змест. Грашы і кайся! Ды, зрэшты, рэаліі тагачасных нораваў цудоўна перадае знакаміты "Дэкамерон". Што тычыць паказу аголенага цела, які выклікае асаблівую нянавісць сучасных святош, дык жа яго апявалі самыя вялікія мастакі ўсіх часоў і народаў — ад Леанарда і Цінтарэта да Гоі, Рубенса, Рэмбранта і Радэна.

Калі гаварыць пра цяперашні час, дык, закранаючы такую тонкую матэрыю, як палавая мараль, нельга забываць, што наш век — век жаночай эмансіпацыі. Добра гэта, ці блага — асобная гаворка. Але не бачыць гэтага можа толькі невідушчы. Тое, што я зараз скажу, вядома, жарт, але ў кожным жарце ёсць доля ісціны. Дык вось, сёння самы што ні ёсць любімы муж не прымусіць жонку на час сваёй адсутнасці надзець "пояс вернасці", накшталт таго прыстасавання, якое павінны былі насіць "цудоўныя дамы", калі іх каханыя — высакародныя рыцары — адпраўляліся ў крыжовы паход, які цягнуўся, бывала, не адзін год. Не прымусіць, нават калі гэта будзе не цяжкая, з жалеза каваная "бялізна", як некалі, а яе лёгкая электронная мадыфікацыя. Біблейская ісціна "Забаронены плод салодкі" — верная ва ўсе часы.

Маё судакрананне са згаданымі праблемамі прымусіла прыйсці і да такой высновы — нельга "стрыгчы" ўсіх "грэшнікаў", а асабліва "грэшніц" пад адзін грэбень. Надараюцца сярод іх асобы са своеасаблівым псіхічным і фізіялагічным складам, павышанымі тэмпераментам і сексуальнай актыўнасцю, магчыма, нават абумоўленымі геннай спадчыннасцю. Незразумелыя, нелагічныя на першы погляд учынкі, якія часам дазваляюць сабе жанчыны, калечачы пры гэтым сваё жыццё, — тайна з тайнаў жаноцкай існасці, разгадаць якую было па плячы хіба толькі Фрэйду.

Пры садзеянні Валянціны Пятроўны ў яе кабінеце на 5-м "венерычным" паверсе ў мяне адбудзецца сустрэча з адной з яе пацыентак, якой я буду прадстаўлены, як псіхолаг (на "інтымныя" размовы з прэсай гэтыя хворыя, як правіла, не ідуць). Прызнацца, быў упэўнены, што пабачу зараз адну з намаляваных доктарам "жрыц", а ўвайшла ў пакой тоненькае, кволенькае дзяўчо, з празрыстым тварыкам. Сціпла сеўшы на краёчак крэсла, зірнуўшы на мяне чыстымі сумнымі вачыма, пачала перабіраць пальцамі насоўку.

З папярэдняй размовы з Валянцінай Пятроўнай я ўжо ведаў, што "дзяўчо" — васемнаццацігадовая студэнтка-першакурсніца аднаго з тэхнічных іс тытутаў сталіцы. Дыягназ — сіфіліс, з-за якога ёй нядаўна перапынілі трохмесячную цяжарнасць, што звычайна робіцца ў падобных выпадках, бо амаль заўсёды хвароба перадаецца дзіцяці. Доктару прызналася, што пачала палавое жыццё з пятнаццаці гадоў. Вось такі "паслужны" спіс...

Спакваля, здалёк, вельмі асцярожна пачаў распытваць, адкуль родам, хто бацькі, як вучылася ў школе, з кім сябравала, ці лёгка ёй даецца інстытуцкае жыццё. Пачала расказваць ціхім, ледзь чутным голасам, але без нейкага ўнутранага прымусу, досыць ахвотна. Распавяла, што жыла ў адным з раёнаў Віцебскай вобласці, там жа скончыла сярэднюю школу з матэматычным ухілам. Клас быў нецікавы — у асноўным хлопцы, якія нават у старэйшых класах паводзілі сябе, як дзеці — шпурляліся анучкамі ад дошкі, пускалі папяровых галубоў і да т. п. Сябравала з дзвюма ўжо дарослымі — за дваццаць — дзяўчатамі. Што цягнула да іх? Цікавыя размовы пра рэлігію, з імі хадзіла ў царкву. І яшчэ яны пазнаёмілі яе з кнігамі і карцінамі Рэрыха, якія яна вельмі ўпадабала. У інстытуце, куды паступіла з першага заходу, абрала сабе будучую спецыяльнасць — інжынер па медыцынскім абсталяванні. Якое яна бачыць выйсце з сітуацыі, у якой апынулася? Пацепаўшы плячыма, адказала, што, відаць, прыйдзецца браць акадэмічны водпуск. Сказала і залілася слязьмі. Усхліпваючы, ледзь чутна вымавіла, што цяжка перажывае страту дзіцяці. "Разумееце, у палаце да ўсіх парадзіх прыносілі дзяцей на кармленне, толькі мне..." Памаўчала, а потым амаль спакойна: "Я ж разумею, у мяне сіфіліс і ён мог перадацца дзіцяці!" Так упершыню яна вымавіла назву сваёй страшнай хваробы, вымавіла досыць будзённым тонам, нібыта гаворка ішла аб нейкай малазначнай больцы. Я згадаю гэтае месца ў яе аповядзе потым, калі пачую ад аднаго са сваіх суразмоўцаў-урачоў, што многія хворыя на сіфіліс абсалютна не усведамляюць няшчасця, якое на іх абрынулася.

Асцярожна спытаў: якія ў яе цяпер адносіны з чалавекам, ад якога яна зацяжарыла? Адказала: даведаўшыся, што яна заразіла яго сіфілісам, адразу ад яе адвярнуўся. Пачуўшы такое, я нават разгубіўся... Заўважыўшы гэта, мая суразмоўніца спакойна патлумачыла, што да яго ў яе быў іншы знаёмы, ад якога яна і заразілася... "Ён гэта зрабіў наўмысна?" — спытаў я. "Ды не, ён сам не ведаў, што хворы", — пачуў у адказ. Памаўчала, адвяла вочы, потым зноў загаварыла пра ненароджанае дзіця, і было падобна, што толькі гэта яе па-сапраўднаму гняце.

Дарэчы, у тым жа калідоры мяне правялі па палатах, дзе ляжаць жанчыны-сіфілічкі з немаўлятамі, якім яны перадалі сваю хваробу. "Адна з маіх пацыентак, — расказвала Валянціна Пятроўна, — даведалася, што яна хворая на сіфіліс, калі рабіць аборт было ўжо позна. Узнагародзіў хваробай уласны муж. Дзіця нарадзілася такое хворае, такое кволае, што думалі — не выжыве. Але пасля інтэнсіўнага лячэння памацнела. Сіфіліс — хвароба, калі яе не запусціць, — вылечная".

Дык як ратавацца ад гэтай навалы? Закранаючы такую тонкую матэрыю, як палавая мараль, хачу сцвердзіць адну, на маю думку, бясспрэчную ісціну: ніякімі законамі, ніякімі ўказамі (у часы інквізіцыі за пралюбадзейства адпраўлялі на вогнішча) не пераробіш чалавечую прыроду, яго, чалавека, неадольную прагу зямных насалод, чым бы гэта ні тлумачылася — інстынктам працягу роду, тэмпераментам, урэшце — палавой разбэшчанасцю. Можна і трэба толькі ўмець надаваць усяму гэтаму прыстойнае, не жывёльнае аблічча, абмежаваць цывілізаванымі рамкамі.

Калі ж мець на ўвазе прадмет нашай сённяшняй гаворкі, дык весці яе, на маю думку, можна толькі ў рэчышчы павышэння сексуальнай культуры (па аналогіі заўважым, што ўсе нашы беды ад алкагалізму і п'янства не ад таго, што ў нас няма сухога закона, які, дарэчы, ніколі не быў выйсцем са становішча, а ад таго, што нам бракуе культуры піцця).

В. Панкратаў: Адзін з істотных элементаў сексуальнай культуры — ужыванне засцерагальных сродкаў, у першую чаргу прэзерватываў, якія, пры іх добрай якасці, даюць амаль стопрацэнтную гарантыю прадухілення венерычнага захворвання. Ды, на вялікі жаль, сродак гэты, з-за элементарнай непісьменнасці, невуцтва ў пытаннях сексу не знаходзіць у нас шырокага ўжытку. У адрозненне, заўважу, ад заходніх краін. У нас лічаць за лепшае спадзявацца на славутае "авось". Авось — Бог злітасцівіцца, авось — пранясе. Не, не праносіць, пра што сведчыць эпідэмія венерычных захворванняў, якая на нас абрынулася. Пра што іншае, як не пра незвычайную безадказнасць, нейкую жывёльную тупасць сведчаць выпадкі шматразовага заражэння сіфілісам адной і той жа асобы?!

— Не рэцыдывы, новыя заражэнні?

— Менавіта новыя. Існуе надзейная методыка, якая дазваляе гэта дакладна вызначыць. Скажу больш, ёсць "экземпляры", якія, знайшоўшы ў сабе прыкметы венерычнага захворвання, лічаць за лепшае не паказвацца ўрачу. Дзікунства, дый годзе...

(Працяг на стар. 12)

ПОДЗВІГ

(Працяг. Пачатак на стар. 3)

Рушэнне старога сялянскага свету пачалося задоўга да Кастрычніка. У калектывізацыю прыйшлося развязваць вузлы, якія за два-тры стагоддзі да яе завязала гісторыя. Калектывізацыя праводзілася паспешліва, без элементарнай падрыхтоўкі, без уліку сялянскай псіхалогіі.

Але калі Мележ садзіўся за свае палескія раманы, так не пісалі, і пісьменніку самому трэба было шукаць адказ на вострыя, супярэчлівыя сацыяльныя і іншыя пытанні.

На такім гістарычным разрыве, найвялікшым драматычным і нават трагічным жыццёвым матэрыяле заўсёды было магчыма паяўленне значнага, вялікага мастацкага твора і значнага пісьменніка. "Палеская хроніка" Івана Мележа нарадзілася іменна на такім матэрыяле і самога пісьменніка нарадзіла.

Адказваючы на пытанні нямецкага часопіса "Freie Welt", Іван Мележ сказаў:

"Я не мог — рана ці позна — не напісаць гэтыя раманы — "Людзі на балоце" і "Подых навальніцы", — бо насіў іх у сабе як радасць і пакуту доўгія гады. Яны частка мяне самога і вельмі дарагая. Родная вёска, людзі, маё юнацтва — усё гэта жыло ў маім сэрцы і не давала спакою. Гэтае пачуццё, падобнае на любоў — усеабдымнае, глыбокае, здольнае на рызыку, здольнае прыцягваць цябе да некага ці нечага з неадольнай сілай".

Іван Мележ як пісьменнік належыць да франтавога пакалення, якое прыйшло ў віхуру вайны ў "сороковые роковые" адразу са школьнай парты. Перад вайной Іван Мележ скончыў дзесяцігодку ў Хойніках, паехаў пастулаць у Маскоўскі інстытут гісторыі, філасофіі, літаратуры. Але з першага заходу не паступіў, хоць меў атэстат выдатніка. Год адпрацаваў у Хойніцкім райкоме камсамола, друкаваў у раённай, абласной газеце, у маладзёжнай "Чырвонай змене" вершы і заметкі.

У 1939 годзе ІФЛІ нарэшце расчыніў дзверы перад здольным палескім хлопцам, але павучыцца Мележу прыйшлося мала. Праз некалькі месяцаў яго прызываюць у армію.

Служыць прыйшлося ў артылерыйскім палку, у Карпатах, на граніцы. З першага дня Айчыннай вайны будучы пісьменнік на фронце. Яго франтавая біяграфія пачалася з адступлення, цяжкага, балючага, невыноснага, якое цягнулася некалькі месяцаў. "Мы ішлі, — успамінае І. Мележ, — змучаныя бамбёжкамі, сумам палаючых гарадоў, не акопваючыся, адбіваліся ад насядаючых аўтаматчыкаў і танкаў ворага. Усё больш і больш таварышаў гублялі мы ў баях, у палаючым жыце на беразе Збруча, на пыльных дарогах..."

Шлях адступлення ляжаў праз Умань, Нікалаеў, Лазавую, Растоў-на-Доне. Тройчы парадзелы полк быў у акружэнні, але кожны раз загартаваныя салдаты з цяжкімі стратамі выбіваліся з варожага кальца. Першы, самы цяжкі, крывавы год вайны будучаму пісьменніку ледзь не штодзень прыходзілася глядзець у вочы смерці.

Іван Мележ з Генадзем Бураўкіным, 1972 г.

Летам сорак другога года, у Растове, асколкам бомбы Мележу раздрабніла правае плячо. Руку хацелі ампутаваць. Але знайшоўся праніклівы доктар, які нібы прадчуваў, што гэтая рука яшчэ паслужыць справе літаратуры, здолее напісаць шэдэўры.

Тбілісі, шпіталь: некалькі месяцаў малодшы палітрук Мележ, які нават не паспеў панасіць свае кубікі, ляжыць у гіпсе, чытае "Ціхі Дон" Шолахава, успамінае зялёнае Палессе, якое цяпер захоплена ворагам. Спрабуе пісаць, але словы не ідуць. Яны такія ж нязграбныя, як і каракулі, выведзеныя няўмелай левай рукой.

У кастрычніку 1942 года Мележу выдаюць пасведчанне аб інваліднасці, выпісваюць са шпіталя. У ягоным рэчавым мяшку сухі паёк на некалькі дзён, пара бялізны ды вывучаны амаль на памяць "Ціхі Дон" М. Шолахава. На "Ціхі Дон" Мележ, фігуральна кажучы, будзе маліцца ўсё творчае жыццё. Уплыў гэтага вялікага твора выразна адчуваецца асабліва на палескіх раманах пісьменніка.

Далей Мележ трапляе ў Бугуруслан, дзе размяшчаўся адзін з цэнтральных пунктаў па эвакуацыі насельніцтва. Быў адзінокі, жыў няўтульна ды раптам прыгожую дзяўчыну напаткаў. Ажаніўся не раздумваючы. З іх потым дзівіліся: такая прыгожая пара. Мележ вучыцца ў педінстытуце, затым пераязджае на падмаскоўную станцыю Сходня, дзе ў канцы сорак трэцяга года аднавіў работу Беларускі дзяржаўны універсітэт. Нарэшце вызвалены Мінск, і Мележ пасля шасці гадоў расстання вяртаецца ў родную Беларусь.

На Сходні Мележу пашанцавала: у Маскве ў той час жыў выдатны беларускі празаік, чулы, шчодры чалавек Кузьма Чорны. Ён прачытаў у рукапісе некалькі першых апавяданняў Мележа, напісаных яшчэ нявопытнай, нясталай рукой і ўгадаў у іх талент, які пры спрыяльных абставінах можа расквітнець і ўзбагаціць літаратуру. Карацей, Кузьма Чорны блаславіў Мележа, можна сказаць, даў яму пуцёўку ў літаратуру.

Пісьменнік успамінае: "Мне потым пашанцавала некалькі разоў з ім (Чорным. — **І. Н.**) сустрэцца, гаварыць. Балюча ўспамінаць — апошні раз з дарагім пісьменнікам давялося сустрэцца ўжо на старонках газеты. У тым жа нумары "Звязды", дзе яго імя было абведзена траурнай рамкай, паявілася маё першае апавяданне, якое ён бласлаўляў у свет. Яно называлася "Сустрэча..."

Нібы знак лёсу...

Першы зборнік "У завіруху", які ўбачыў свет у 1946 годзе, усталяваў думку, што ў асобе Мележа ў беларускую літаратуру прыйшоў пісьменнік самабытны, арыгінальны, з выразна акрэсленым колам мастацкіх ацэнак і ўяўленняў, непаўторным поглядам на жыццё.

Я пазнаёміўся з творчасцю Мележа, прачытаўшы другі ягоны зборнік "Гарачы жнівень" (1948). Гэта былі першыя пасляваенныя гады. У той час нам падабаліся кнігі ўзнёслыя, з яўнай тэндэнцыяй гераізацыі, ідэалізацыі навакольнага жыцця. Мележаўскі зборнік, здаецца, нічога такога не меў. У невялікай аповесці "Гарачы жнівень",

"ЁН БЫЎ ПРЫГОЖЫ ЧАЛАВЕК. І ПІСАЎ ЁН ПРЫГОЖА..."

Словы гэтыя сказаны неўзабаве пасля смерці Івана Паўлавіча Мележа Эўгеніюшам Кабатцам, якога так уразіў і прывабіў раман "Людзі на балоце", што ён адразу ж стаў яго перакладаць на польскую мову і выпусціў у свет у Варшаве ўжо ў 1968 годзе.

Зрэшты, што Мележ, "можа, самы, — кажучы словамі Алеся Адамовіча, — нацыянальна-самабытны з усіх раманістаў пасля Чорнага", напісаў такі выключны па сваёй мастацкай сіле раман, у якім "нацыянальнае і агульначалавечае ў кожнай клетачцы... прысутнічае ў самым арганічным, высокім адзінстве", што "ён не на словах, а па-сапраўднаму паважаў свой народ і лёгка, без нацяжкі ўмеў убачыць, разгледзець у палешуку ці паляшучцы і Андрэя Балконскага, і Івана Карамазава, і Анну Карэніну..." — пра ўсё гэта сведчыць той факт, што гэты раман адразу стаў перакладацца на розныя мовы свету: на балгарскай мове выйшаў у 1971 годзе, на нямецкай — у 1974, на славацкай — у 1975, на чэшскай — у 1978, на англійскай — у 1979... Не кажу ўжо пра мовы народаў СССР: на ўкраінскай выйшаў у 1963 годзе, на эстонскай — у 1964, на латышскай і малдаўскай — у 1966, на літоўскай — у 1975. На рускай жа ўжо ў 1963 годзе проста неверагодным цяпер тыражом з'яўляецца ў "Раман-газеце"...

Той жа Эўгеніюш Кабатц, калі перакладаў гэты наш найвыдатнейшы раман у прозе, раўназначны "Новай зямлі" Якуба Коласа, адчуваў спачатку, што ён выходзіць "на зялёны прастор зямлі, якая павінна быць чырвонай ад крыві, на ёй пралітай" (да гэтага ён "меў прыемнасць" перакладаць і Быкава). Але... "Калі ж я кладу перад сабой наш агульны здымак... калі я гляджу ў Іванавы вочы, сумнаватыя, але поўныя яснасці, дык не згаджаюся з папярэднім ураджаннем і кажу, што гэтая зямля павінна быць залатой, як і людзі, якія на ёй жывуць, што яна павінна быць сонечнай, бо заслужыла такую долю".

Гэты чалавек паходжаннем "у значнай меры беларускага" ўдзячны "гэтай зямлі, гэтай культуры" за немалы ўплыў на фарміраванне яго асобы, ужо тады адчуваў, чаго каштавала Мележу яго мужная пры яго нялёгкіх жыццёвых выпрабаваннях, проста падзвіжніцкая праца ў Літаратуры. "...І тады ўжо ён адчуваў сябе благавата, а бывала і вельмі цяжка, аднак ён умеў глядзець ясна і яснасцю гэтай абдорваць іншых.

Такі ён быў..."

Так, ён быў найперш — прыгожы. І тварам сваім, глыбінна беларускім, і фігураю сваёй уражлівай, і паставаю сваёю прывабнай, нягледзячы на знявечанае на вайне плячо... І — галоўнае — душою!..

Гляджу на яго проста выключна прыгожы твар на фотаздымках 1942 і 1944 гадоў (у яго "Першай кнізе", якой ён сам ужо не пабачыў). Якую духоўную і душэўную ягоную прыгажосць засведчылі ў такія страшныя гады гэтыя здымкі! Але ж не менш яе выпраменьвае і здымак, які, здаецца, нідзе не апублікаваны, але ста-іць вось на маім стале, які ён падарыў мне 22.X.1975, ужо незадоўга да свайго вечнага адыходу ад нас, разам з кнігаю "Жыццёвыя клопаты" (артыкулы, эсэ, інтэрв'ю), якая толькі што выйшла ў свет, з іранічным, але такім нейкім пяшчотным надпісам: Генадзю Шупеньку — крытыкупрафесіяналу ад крытыка-саматужніка"...

І колькі ж такіх шчырых жыццядайных жэстаў было з яго боку.

ПРЭМІІ ЧАСОПІСА "ПОЛЫМЯ"

Рэдакцыйнай калегіяй часопіса "Полымя" прысуджаны прэміі за лепшыя творы, апублікаваныя на яго старонках у 1995 годзе.

Лаўрэатамі сталі: А. Федарэнка — за аповесць "Вёска" (N 5), А. Ждан — за апавяданні "Казкі дзеда Лебядзеда" (N 3), М. Дукса — за вершы (N 11), Б. Бур'ян — за артыкул "І так здзіўляцца ўжо не ўмею..." (N 1), Н. Мацяш — за артыкул "Рэха музыкі і двубою" (N 8), Хв. Яфімаў — за рэцэнзію "На перавале" (N 7).

УСЛЕД ЗА МАКСІМАМ БАГДАНОВІЧАМ

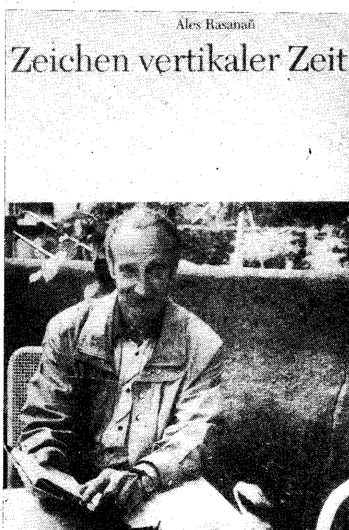

У Берліне, у выдавецтве "Agora", толькі што выйшла з друку кніга пад назвай "Знакі вертыкальнага часу". Яе аўтар выдатны беларускі паэт Алесь Разанаў.

Выхад гэтай з густам аформленай і акадэмічна грунтоўнай кнігі, несумненна, з'яўляецца падзеяй не толькі для аўтара, але і для ўсёй беларускай літаратуры, і сведчыць пра тое, што беларускае прагожае пісьменства мае здабыткі, вартыя еўрапейскай увагі. Хацелася б адзначыць, што "Знакі вертыкальнага часу" — другая пасля зборніка Максіма Багдановіча, выдадзенага ў 1949 г. у Гільдэсгайме, кніга беларускай паэзіі на нямецкай мове.

Творы Алеся Разанава "сведчаць пра тое, што абвясціўся голас, які ў ансамблі сучаснай еўрапейскай паэзіі можа быць не пачуты", — зазначаецца ў выдавецкай анатацыі.

Кнігу падрыхтаваў да друку і забяспечыў каментарыямі і паслясловем вядомы нямецкі беларусазнаўца Норберт Рандаў. Паэмы, версэты, пункціры і зномы на высокім мастацкім узроўні ўзнавіла па-нямецку знакамітая паэтэса і перакладчыца Эльке Эрб. Ёй належыць і эсэ пра творчасць беларускага паэта. У якасці дарадцаў у выпуску кнігі прынялі ўдзел Гундула і Уладзімір Чапегі.

Ініцыятарам выдання кнігі "Знакі вертыкальнага часу" выступіў Літаратурны калёквіум Берліна, а фундатарамі яе — Міністэрства замежных спраў і Рада сената па пытаннях культуры.

Уладзімір САКАЛОЎСКІ

ВОСЬМАГА САКАВІКА ЦЭЛЫ... ГОД?

Прынамсі, такім святочным сёлетні год будзе для супрацоўнікаў і аўтараў часопіса "Першацвет". Мяркуйце самі. Беларускі літаратурны фонд устанавіў тры штогадовыя прэміі аўтарам-пачаткоўцам, якія друкуюцца на старонках гэтага выдання маладых літаратараў Рэспублікі Беларусь у памеры 10 мінімальных акладаў кожная. У рэдакцыі, зразумела, гэтаму абрадаваліся і падвялі вынікі за 1995 год, а лаўрэатамі "Першацвета" сталі: у галіне прозы — Таццяна Цвірка, паэзіі — Ганна Ціханава і Юлія Алесьніна, крытыкі — Вераніка Саламевіч і Зоя Паўлава.

А калі сур'ёзна, дык застаецца толькі парадавацца. І за саміх лаўрэатаў. І за тых, хто пайшоў ім насустрач, своечасова заўважыўшы (і адзначыўшы належным чынам) маладых аўтараў.

апавяданнях "Павел прыехаў", "Перад навальніцай" расказвалася пра будні пасляваеннай вёскі, пра звычайную, стрыманую, але ў той жа час агромністую радасць тых, хто вярнуўся з вайны і прылучыўся да мірнай працы. Апавяданні падкуплялі непасрэднасцю, шчырасцю, праўдзівасцю адлюстраванага жыцця. За невялікім выключэннем яны былі пабудаваны не на вострых сутыкненнях, а ўяўлялі сабой кавалкі па-мастацку асэнсаванага, паўсядзённага жыцця. Мележ такім чынам заявіў сябе пісьменнікам, здольным адчуваць пульс народнага жыцця, пісаць аб простых, звычайных людзях з нізоў народнага жыцця-быцця.

У першым рамане "Мінскі напрамак", над якім пісьменнік многа і ўпарта працаваў і да мастацкага ўдасканалення якога вяртаўся, выказаны погляд на Айчынную вайну не толькі як на справу найвялікшай мужнасці, подзвігу народа, а і як на цяжкую, паўсядзённую працу, дзе праявіліся такія якасці нашых воінаў, як цягавітасць, вытрымка, уменне пераносіць, пераадольваць пакутлівыя нягоды і выпрабаванні.

Іван Мележ далёка не адразу атрымаў шырокае і ўсеагульнае літаратурнае прызнанне. Яно прыйшло пасля рамана "Людзі на балоце". Крытыкі, даследчыкі як бы нанова зірнулі на пісьменніка, убачылі ў ягоных творах тое, чаго раней нібы не заўважалі — глыбокі псіхалагізм, дакладнасць і адначасова паэтычнасць малюнка, тонкую назіральнасць.

Пра раман "Людзі на балоце" загаварылі адразу, як толькі ён пачаў друкавацца ў часопісе. Падпісчыкі чакалі чарговага нумара, каб дазнацца, што яшчэ здарыцца ў закінутай сярод палескіх балот вёсцы Курані, як павернецца лёс Васіля Дзятла, Ганны Чарнушкі, іншых герояў.

Неўзабаве адбылося абмеркаванне рамана ў Саюзе пісьменнікаў. Выступалі празаікі, крытыкі, паэты. Некаторыя адзначалі: Мележ "раскрыўся па-новаму", выявіліся новыя, "невядомыя раней рысы ягонага таленту". Гаварылі нават, што Мележа проста не пазнаць. Нібы з неба ўпаў выдатны пісьменнік.

Івана Мележа віншуюць землякі, 1970 г.

Героі рамана ў хуткім часе перабраліся на сцэну тэатра, па рамане ставілі тэлефільмы, радыёспектаклі, а Мележу прыйшлося даваць бясконцую колькасць інтэрв'ю.

Напісаў Мележ раманы "Людзі на балоце" і "Подых навальніцы" ў добрай манеры сацыяльна-бытавой беларускай прозы, і яны загучалі вельмі па-сучаснаму. Калі чытаеш, перачытваеш мележаўскія раманы, на памяць прыходзіць славутая коласаўская "Новая зямля". Пасля Коласа, бадай, не было ў беларускай літаратуры другой кнігі, дзе б, як у мележаўскай хроніцы, з такім грунтоўным веданнем сялянскага, народнага жыцця паўстаў быт, *паэзія, сацыяльная вастрыня канфліктаў,* звязаных з калектывізацыяй вёскі.

Прысвечаныя жыццю палескай вёскі 20-х і 30-х гадоў, мележаўскія раманы ахвотна, з захапленнем чытаюцца сённяшнім чытачом. Бо яны закранаюць думкі, пачуцці сучаснікаў, па галоўных пытаннях жыцця, перагукваюцца з нашымі днямі.

Значнасць мастацкага твора вызначаецца перш за ўсё адкрыццём тыпу, характару, бо толькі аб'ёмны, пададзены ў адзінстве асабістага і грамадскага характар забяспечвае твору мастацкае даўгалецце.

У раманах Мележа на ўвесь сацыяльны, чалавечы рост паўсталі Васіль Дзяцел, Ганна Чарнушка, Яўхім Глушак, ягоны бацька Халімон Глушак, вясковы актывіст Міканор, старшыня валвыканкома Апейка, сакратар райкома Башлыкоў і іншыя героі. А колькі там вобразаў так званага другога і трэцяга планаў, якія, тым не меней, глыбока запамінаюцца, бо і яны абмаляваны глыбока і роля іх далёка не дзяжурная.

Іван Мележ напісаў творы, дзе ўсё ўбачана вачамі, розумам, пачуццямі селяніна-палешука, пісьменнік не спускаўся да свайго героя з іншага асяроддзя, а стаяў упоравень з ім, гаварыў ад яго імя, сцвярджаў яго этычны, эстэтычны, духоўны свет. Гэта абумовіла стылістыку раманаў, нават яго паляшуцкую мову з усімі гэтымі "кеб", "було".

Мележ пакутліва пісаў свае раманы. За выняткам часу для дапрацоўкі "Мінскага напрамку" ён аддаў ім дваццаць гадоў жыцця, пачаўшы працу пасля XX з'езда КПСС. Раманы гэтыя народжаны атмасферай шасцідзесятых гадоў з яе актыўнымі пошукамі адказаў на вострыя набалелыя сацыяльныя і маральна-этычныя праблемы.

Якуб Колас у "Новай зямлі" паказаў, што яе герой Міхал не знайшоў шчасця ў змаганні за ўласны кавалак зямлі, не знайшоў шчасця і мележаўскі герой Васіль Дзяцел. У адным з чарнавых накідаў будучых кніг рамана ёсць такія словы: "Ні зямлі, ні Ганны".

Васіль Дзяцел на старонках раманаў так і застаўся аднаасобнікам. А вось ягоная каханая Ганна Чарнушка зрабіла выбар. Яна ўцякла з кулацкай сям'і Глушакоў, уладкавалася прыбіральшчыцай у школе, і мы выразна адчуваем: у Курані, каб цягнуць ярмо цяжкай жаночай долі, яна не вернецца.

Ды і Васіля Дзятла пісьменнік, мяркуючы па ўсім, збіраўся прылучаць да новага жыцця. Ёсць урывак, дзе Васіль, мабілізаваны пасля выгнання акупантаў у армію, ляжыць у акопе з кулямётам і марыць аб заканчэнні вайны, аб вяртанні ў родныя Курані, да мірнай працы.

Не ведаю, ці бачыў Мележ у суседняй, стэпавай частцы роднага Хойніцкага раёна вёскі-аграгарадкі, такія, напрыклад, як Бабчын. Відаць, пры ягоным жыцці іх яшчэ не было. Каменныя белыя домікі-катэджы, заасфальтаваныя вуліцы, правулкі, водаправод, тэлевізары ў кожным доме, сады і ўраджаі па сорак цэнтнераў збожжа з гектара. Але адбылася чарнобыльская катастрофа, і аграгарадкі апусцелі.

Я ўжо гаварыў: дваццаць гадоў няма сярод нас Івана Мележа. Ён рана адчуў сваю хваробу. І як намаляваны ім палескі сейбіт, жахнуўся, што не дасее палетак, не паспее закончыць, здзейсніць задуманае. Сцяўшы зубы, пераадольваючы цяжкую хваробу, боль, слабасць, ён, аднак, ішоў па сваім полі і сеяў. І нібы ўпаў сярод поля з сяўнёй, у якой было яшчэ многа не кінутых у зямлю зярнят. Трэці раман *"Завеі, снежань" застаўся недапісаны.* Не гаворачы пра чацвёрты, магчыма, пяты, што былі задуманы і ад якіх засталіся толькі паасобныя малюнкі і накіды.

Як сказаў Пятрусь Броўка: колькі ён мог яшчэ напісаць, каб болей пажыў, наш Іван Мележ!

У ваенным дзённіку, які пазней атрымаў назву "Першая кніга", 26 лістапада 1941 года салдат Мележ запісаў: "Пішу. У маленькай магіле-акопе. Цямната. Свет праціскаецца праз *шчыліну. Цёпла і цесна.* Прыціснуўшыся нагамі да ног кулямётчыка Фядотава. Ён укрыўся матрацам і дрэмле, а я пішу, паклаўшы кніжку на калені. Ранішні агляд раблю. У люстэрку зарослы шчацінай, чорны ад пылу і сажы твар. Няўжо гэта я? Шапка і шынель у чырвонай гліне. Захлынаючыся, кашляю. Пасля вайны, калі і ўцалею, я, відаць, буду калекай, хворым. Але аб гэтым я нікому не кажу.

Фядотаў узняў галаву. "Ты ўсё дзённік? Кінь, гэтыя дні і так не забудуцца".

Мы ведаем, як жыў Іван Мележ пасля вайны. Змагаючыся з хваробай, якая, здаецца, не адпускала яго ні адзін год, ён пісаў, каб тое, што ён ведае, ведаў лепей, чым другія, не забывалася. І Мележава жыццё, як тое далёкае ляжанне ў акопе, можна назваць толькі адным словам — подзвіг.

З Максімам Танкам, 1975 г.

Першая сустрэча з Васілём Быкавым, 1968 г.

Ён думаў толькі пра літаратуру. Гаварыў зноў жа толькі пра літаратуру. Другіх тэм гаворкі з сябрамі-таварышамі ў Мележа не было. А колькі было ў пісьменніка бяссонных начэй, душэўных пакут, згрызот, пра гэта мы ніколі не даведаемся.

Беларуская проза вызначаецца сёння многімі таленавітымі імёнамі. Іван Шамякін, Янка Брыль, Васіль Быкаў, Іван Пташнікаў, Іван Чыгрынаў і Барыс Сачанка, — апошнія двое дачасна адышлі ад нас, — памнажаюць і памножылі мастацкія здабыткі беларускай літаратуры. І ўсё ж на фоне гэтай, скажам без перабольшання, вельмі добрай літаратуры Іван Мележ найвышэй узняў яе мастацкі дах, яе мастацкі ўзровень.

За гэта яму наша хвала і ўдзячнасць.

Іван НАВУМЕНКА
Фота Ул. КРУКА.

Не помню, што я сказаў такое на першай нашай сустрэчы трыццаць гадоў назад, калі я, аспірант, гаварыў з радасцю і захапленнем пра яго "Людзей на балоце" на нейкай філфакаўскай навуковай канферэнцыі. Як жа прыязна, весела і, калі хочаце, шчасліва смяецца ён разам з М. Ларчанкам і Д. Бугаёвым! Якая цеплыня чалавечнасці выпраменьваецца з гэтага здымка ў газеце "Беларускі універсітэт" (1965 год)!

Падышоў ён тады, ласкава абняў і шчыра падзякаваў...

А як жа памагалі мне пераадольваць жах маёй восьмай аперацыі на гэты раз ажно ў Маскве яго лісты 1967 года. Напярэдадні Новага 1968 года я, зрэшты, атрымаў недзе каля 40 лістоў і паштовак, а сярод іх — ад яго і Максіма Танка. Некаторыя ж, цяпер надта знакамітыя, проста не адказвалі на мае лісты...

Яму ж самому было нялёгка: "Я ніколі нікому не казаў (бо ніхто асабліва і не хацеў слухаць, ці не ўмеў разумець) пра тое, колькі перажыў я, падступіўшы да свайго трыццацігоддзя, калі ў мяне раптам адкрыўся туберкулёз, прытым у цяжкай і небяспечнай форме. А з ім адна за адной, год за годам яшчэ некалькі *іншых, ні трохі не лепшых хвароб...* і цяпер, калі туберкулёз прыціх, я вымушан пакутаваць з гэтымі іншымі і ведаць, што адну з іх я ніколі не вылечу, і што яна прывядзе мяне да апошняй мяжы..." (з ліста да мяне ў Маскву ў 1967 годзе, гл. Збор твораў, 1985, с. 169).

А хіба лягчэй яму было тады, калі раманы "Людзі на балоце" і "Подых навальніцы" былі вылучаны ў 1972 годзе на атрыманне Ленінскай прэміі?!

"На жаль, мяшчане ад літаратуры вельмі актыўныя, ідуць у наступ адкрыта (ва ўсякім разе не саромеюцца вылазіць у бойку)! А многім добрым літаратарам нібы і клопату няма да ўсяго.

Ну, і мяне, канечне, уразіла агульнае маўчанне, што да майго лёсу. І газет, і людзей, многіх маіх сяброў. Хоць бы хто варухнуўся!..

Толькі мы, мабыць, можам гэтак.

Я вельмі ўдзячны "Москве", "Правде", "Литгазете", "Известиям". Многа званілі з Масквы. З Мінска — ніводная душа. Вось як!

Не, няпраўда, званіў Матукоўскі. І вельмі ўдзячны я гэтаму слаўнаму чалавеку..."

Гэта — з ліста да мяне ад 21.III.1972 пасля таго, як у тагачасным "ЛіМе" надрукавалі абкарнаны на дзве трэціх мой артыкульчык...

Пра Мележа, пісьменніка і чалавека, можна пісаць бясконца.

Не такія ўжо абсалютна "благолепные" былі і нашы ўзаемаадносіны. "Дай жа я пагляджу бліжэй на цябе, заядлага", —сказаў ён мне, калі я па справах упершыню зайшоў да яго ў хату. І так доўга-доўга пераконваў мяне, што я памыляюся, сцвярджаючы не раз публічна, што "Подых навальніцы" сёе-тое страчвае ў параўнанні з "Людзьмі на балоце", што я ледзь вытрываў. І ажно сёння шкадую, што адмовіўся ад яго запрашэння зайсці на кухню — там жа нас чакаў па прызнанні больш пакладзістага аднаго майго сябра сапраўдны каньяк. Не кажу ўжо пра тое, як ён змагаўся за тое, каб мяне яшчэ без кніжкі прынялі ў Саюз пісьменнікаў...

Хіба я мог падумаць тады, што перажыву яго аж на дваццаць гадоў?

Дваццаць гадоў яго няма з намі. А яму ж было б сёння толькі 75 гадоў. А Уладзіміру Караткевічу — усяго 65! Здаецца, каб былі яны ўсе з намі — Мележ, Куляшоў, Броўка, Караткевіч, Панчанка, Танк — мо ім разам з Іванам Шамякіным і некаторымі іншымі жывымі ўдалося б абараніць усіх нас, нашу літаратуру і ўсю нашу культуру...

Як жа мала было суджана жыць лепшым сынам нашага народа, асабліва празаікам. Іван Мележ і Аркадзь Чарнышэвіч пражылі ўсяго па 55 гадоў, Уладзімір Караткевіч — 54, Максім Гарэцкі — 44, а Лукаш Калюга — усяго 28...

Але ж як многа сказалі яны высокай — і трагічнай і адначасна велічнай — праўды пра свой народ.

І як даказаць людзям — воляю нашага лёсу ці што? — далёкім ад нашага самага найвялікшага — духоўнага! — набытку, што калі і далі мы што сабе, суседнім народам і ўсяму цывілізаванаму свету, дык гэта Літаратуру, якой многія і многія народы могуць толькі проста пазайздросціць.

Праўда, па колькасці Народных мы хутка будзем "впереди планеты всей".

Але Іван Паўлавіч Мележ — сапраўдны народны пісьменнік.

І народ — менавіта народ, а не "рафінiраваныя" нашы "эўрапейцы", якія думаюць па-руску, перакладаюць, гаворачы і пішучы, "слова ў слова", устаўляючы для "ажыўляжу" якое-небудзь слоўца з "Талковага слоўніка" Б. Тарашкевіча, а хоць бы тая мая 88-гадовая цешча, якая нарадзілася за нейкіх пяцьсот метраў ад Зімняга у Санкт-Пецярбурзе, увесь век раней жыла ў рускамоўным асяроддзі, але гады два назад ніяк не магла адарвацца і прачытала ўсю "Палескую хроніку", — будзе заўжды яго любіць і помніць, бо ў яго "людзях на балоце" ён бачыць самога сябе сапраўднага...

Дазволю сабе ў заключэнне працытаваць яшчэ аднаго чалавека, які таксама быў сумленнем нашае культуры, нашага духоўнага менталітэту, на гэты раз мне вельмі блізкага, такога ж дарагога і незабыўнага, як і Іван Паўлавіч Мележ — Веру Сямёнаўну Палтаран: "Многае ў чалавеку становіцца зразумела людзям толькі пасля яго смерці. Гэта вельмі горка, але так ужо заведзены механізм нашага жыцця.

Пераступіўшы жыццёвы парог, Іван Мележ вярнуўся да нас у большай славе і велічы, чым ад нас адыходзіў. Вярнуўся, каб вечна служыць не толькі бацькоўскай зямлі, якая яго нарадзіла, але і ўсяму чалавецтву, несці людзям праўду, неабходную як хлеб і высокае хараство мастацтва, якое ачышчае і ўзвышае чалавечую душу".

Генадзь ШУПЕНЬКА

ЛіМ
ЧАСАПІС

АНЧЫЦ, ВЫДАВЕЦ БАГУШЭВІЧА

Цяжка, відаць, знайсці чалавека, які б не ведаў, што Францішак Багушэвіч з'яўляецца аўтарам кніжкі "Дудка беларуская". Але ўсё ж нямногія, пэўна, прыгадаюць, хто парупіўся, каб яна своечасова ўбачыла свет. Прытым не адзін раз, а двойчы — у 1891 і 1896 гадах.

А чалавек гэты — польскі гісторык і грамадскі дзеяч, выдавец Вацлаў Зыгмунд Анчыц. Нарадзіўся ён 130 гадоў назад — 4 лютага 1866 года. У 1885 годзе стаў уладальнікам друкарска-выдавецкай фірмы, заснавальнікам якой быў яго бацька, ураджэнец Вільні, пісьменнік У. Анчыц. У 1891 годзе ў Кракаве і выйшла "Дудка беларуская", а ў 1892 годзе яшчэ адна Багушэвічава кніжка — "Трялялёначка".

ВЫЙШЛА ЎСЯГО СЕМ НУМАРОЎ

часопіса заходнебеларускай моладзі "Маладое жыццё". Першы нумар яго з'явіўся ў лютым 1921 года, апошні датуецца студзенем 1929-га. Нават па гэтым відаць, што выданне выходзіла неперыядычна. Але "Маладое жыццё" вельмі чакалі тыя юнакі і дзяўчаты, якія ў сваім жыцці кіраваліся нацыянальна-вызваленчымі ідэаламі. На старонках часопіса яны знаходзілі матэрыялы, блізкія ім па духу. У прыватнасці, змяшчаліся апавяданні, замалёўкі Я. Драздовіча, М. Ільяшэвіча, вершы У. Жылкі, У. Дубоўкі, І. Дварчаніна і іншых аўтараў. "Маладое жыццё" не абмінала ўвагай і літаратурна-крытычнай дзейнасці. Былі апублікаваны артыкулы, нарысы, прысвечаныя В. Дуніну-Марцінкевічу, Багушэвічу, Я. Коласу і іншым. Рэгулярна паведамлялася пра найбольш важныя падзеі культурнага жыцця.

КОНКУРС "БЕЛАРУСКАЯ ЛАСТАЎКА"

Рэдакцыя часопіса "Роднае слова" сумесна з беларуска-германскай фірмай "Diftrich" у 1996 годзе праводзіць філалагічны конкурс "Беларуская ластаўка", што будзе праходзіць у два туры, кожны з якіх складаецца з трох этапаў. Пытанні конкурсу тычацца самых розных аспектаў беларускага моваведства і літаратуразнаўства і на працягу года будуць публікавацца ў "РС".

У конкурсе могуць прыняць удзел настаўнікі сярэдніх школ і выкладчыкі ВНУ, а таксама студэнты і вучні. Для кожнай катэгорыі ўдзельнікаў прадугледжаны свае крытэрыі ацэнкі адказаў. Тэрмін адпраўлення адказаў — не пазней 10 числа наступнага месяца пасля атрымання нумара часопіса (напрыклад, на пытанні, змешчаныя ў лютаўскім нумары, трэба адказаць да 10 сакавіка).

У якасці прызоў пераможцам будуць прэзентаваны Зборы твораў пісьменнікаў, плэеры, аўдыё- і відэакасеты і інш. А галоўны прыз — турысцкая паездка ў Германію (Гамбург і яго ваколіцы) — пераможцам 2 тураў, удзельнікам 6 этапаў. Будуць адзначаны прызамі пераможцы кожнага з тураў, а таксама этапаў.

"ГАВАРКІЯ ІСТОТЫ" — ГЭТА ЎСЕ МЫ

Псіхалінгвістыка — адносна новая галіна ведаў. Менавіта яе прадстаўляе вядомая амерыканская даследчыца Джын Эйчысан у сваёй кнізе "Гаваркія істоты".

Кніга, заснаваная на працах вядучых заходніх вучоных, вытрымала некалькі выданняў. У перакладзе на беларускую мову яна выдадзена суполкай "Кліч" у серыі "Адкрытае грамадства" Беларускага Фонду Сораса (1995).

"Можна даволі лёгка паказаць, што людзі ад прыроды схільныя да авалодання мовай, — піша даследчыца. — Цяжкасць заключаецца ў тым, каб вызначыць дакладна, што з'яўляецца прыроджаным. Людзі разважаюць аб гэтым ужо некалькі стагоддзяў". На багатым тэарэтычным і факталагічным матэрыяле аўтар раскрывае феномен чалавечай мовы. Пры гэтым закранаюцца пытанні камунікацыі жывёл, развіцця мовы ў дзяцей, самога працэсу маўлення і моўных ведаў увогуле.

Як лічыць аўтар, гэта кніга "не прадугледжвае ніякіх лінгвістычных ведаў у чытача", а значыць, адрасавана шырокаму чытацкаму колу — студэнтам ВНУ і каледжаў, якім неабходны ўводзіны ў прадмет, а таксама настаўнікам, псіхолагам — усім, хто цікавіцца з'явай мовы і хацеў бы паглыбіць свае веды.

Н. К.

Паэзія

Вольга ІПАТАВА

І ЎВАСКРЭСНЕ НАРОД...

ТРОЙЦА

Сядзяць анёлы нашае зямлі
Над горкай чашай: заслабыя крылы.
Тут людзі зноў чужое прынялі
І адракліся ад крыжа Ярылы.

Сын не прымае продкаву раллю,
І дух святы — над камяністай глебай,
Дзе — убітыя па горла у зямлю,
Вачэй не падымаючы да неба...

ВЕРБНІЦА

За ноч зусім зялёным стаў арэшнік.
Ледзь цепліць печка.
За акном смуга.
У Вербную Нядзелю толькі грэшнік
Адчайна дакранецца да плуга.

Вунь у царкве, забранай ад культуры,
Гармідар, і не ўціснуцца зярну.
Унізе ладзяць нейчыя хаўтуры,
Уверсе славяць Бога і Вясну.

Яшчэ царква ад скокаў не астыла,
І новенькі бліштэць іканастас,
З-пад скуднае пабелкі "Веды—сіла"
Шчэ праступае, як мінулы час.

Ды, кінуўшы ўчарашнія кумірні,
Зноў ваяўніча моліцца народ
(Пракляўшы Леніна і атам мірны)
За мечаны Чарнобылем свой род,

За спрамленыя у балота рэчкі,
За нейкі грэх, што з намі па вяках...
І вербныя галінкі, быццам свечкі,
Як сутаргай заціснуты ў руках.

А навакол, як толькі згледзець з ганку,
Курыцца парай цёплая зямля,
Кадрыль гармонік п'яна рэжа з ранку,
І недзе горка плача немаўля...

●

Янку ЗАПРУДНІКУ,
майму земляку

Запыленым люстэркам слова "Мір".
Кустоўе чэзлае паміж двух храмаў.
З начыннем, вартым шкадавання, крамы
Як процівагі, па баках...
І жвір.
Не бачыла яшчэ раскопкаў, дзе б
Два метры ўглыб — і не знайсці манеты,
Далонню бедняка калісь сагрэтай,
Як спадзяванне на жытло і хлеб,

Дзе пацеркай — дзявочаю красой
Не адгукнулася б на кліч стагоддзе...
Ды тут, пад гэтым жвірам...
Карагодзяць
Такія цені тут! І вечны сон
Ім не закон...
Цыганаў каралі
І тыя, што і каралёў цкавалі.
І тыя, што на вуліцы Завальнай
За валам — дзе кавалі кавалі

Гісторыю... Не тую, дзе — імя.
А простую — кальчугу з безліч колцаў.
Сялянскія, рамесніцкія хлопцы...
А Час усіх заворваў, як лямях.

Вось мы — ў стагоддзі гэтым прараслі.
І ў гэтым — хочацца ці не — народзе.
Наш дух зямны Усявышні
ці Забродздзем,
Ці замкавым абрысам акрыліў.

На вуліцы Завальнай — цішыня.
Маўчыць касцёл святога Мікалая.
Тут шлях наш пачынаўся. І палае
Любоў да Бацькаўшчыны ў нас адна.

Паэты мы, і Слову аддамо
Агонь, пранесены праз цяняверку.
Краёчак сэрца б з пыльнага люстэрка,
І ўспыхне Вечнасці святло само!

З ЦЫКЛА "ЭМІГРАНТЫ"

У Лявона Мурога ля рэчачкі
светлай мурог.
Дамавітыя пчолы бяруць
з белых кветак даніну.
Ён паказвае дом — віў гняздо,
колькі мог,
Пасадзіў нават клёны —
у спадчыну сыну.

На катэдж залацістыя промні ляглі.
Тут да ладу усё,
асалоды — дасхочу.
Ён пытае: "А як там, на нашай зямлі?"
І бяседу вядзе, і частуе да ночы.

Нам спяшацца назад, дзе жыццё,
як шчаня,
Што адчайна на рэйках вішчыць
з-пад трамвая...
Ён жа ўсё паўтарае: "Радзіма, радня..."
І вільготныя вочы ад жонкі хавае...

ВІНДСЕРФІНГ

Мне не ўтрымацца на дошчачцы кволай.
Лепш падымуся на ўзгорак — здаля
Буду глядзець, як, вандроўнік вясёлы,
Лёгка ляціш па планеце Зямля.

Як парушынка ў возера воку
Парус твой белы — цень аж на дне.
Вецер нясе твой віндсерфінг далёка,
Быццам забраць цябе хоча ў мяне.

О, не знікай! Закруціся сувоем
Часу — і ў гэтай хвіліне жывi!
Мы растварыліся ў леце абое,
Бегам шалёнай, гарачай крыві.

У лёгкасці боскай нам не ўтрымацца.
"Я навучу!" — ты гаворыш.
"Пасля!"
Далеч. Спякота. Конікаў брацтва.
І прыцяжэння не мае Зямля...

●

Віргініі ТАРНАЎСКАЙТЭ,
прэзідэнту таварыства
"Брахма Кумарыс"

Калі падчас, здаецца, гіну я
Ад цёмнай слепаты людской,
На хутар да цябе, Віргінія,
Я еду — там жыве спакой.

З табою разам мудрасць брамінаў
Нашэптвае, што ўсё цячэ,
Ахутвае, як хусткай мамінай,
Надзея, што прыйду яшчэ

У свет — не купіну іржавую,
Што ў багне шэрае ліпіць,
Дзе над няўдалаю дзяржаваю
Душа ужо не забаліць —

Над бедамі яе і крокамі
Яе дурных правадыроў,
Над апляванымі прарокамі
І пашчамі глухіх двароў.

Вось прыязджаю...
Ціхай Свіліцай
Ідзём, пужаючы гадзюк,
І поўдзень дыхае ў патыліцу,
І сцелецца пад ногі луг,

Як хустка, неба цёмна-сіняе
Лягло краёчкам у ваду...
Суцеш няпраўдаю, Віргінія —
Адсюль ніколі не сыйду...

СУСТРЭЧА

Праглыну неазбежнасць, як хіну.
Досыць гэтых сустрэчаў-знямог!
Я прыгожая сёння, і кіну,
Захацеўшы, любога да ног.

На штыхах агароджы чыгуннай
Куст расхрыстаны, як анархіст,
І дрыжыць, як палоннік пад гунам,
Кожны, ветрам асвістаны, ліст.

Ты прайшоў — і далёкі, і родны.
Вочы ўбок удваіх адвялі.
Незваротна. Усё незваротна —
І навечна для нас на зямлі.

●

Усё бліжэй да Госпада вяртанне.
Усё далей юначыя грахі.
Як атакоўвалі мяне каханні!
Нібыта Пенелопу жаніхі.

Я ж хмурыла над рукапісам бровы
Ці ісціну шукала у віне.
Уволю пасміхалася з Любові.
...Яна пасля смяялася з мяне.

●

З напятай боскай цецівы
Злятаеш звонкаю стралою.
І свет як цешыцца табою,
Такі чароўны і жывы.

...Цяпер брыдзеш, і грузне крок,
Нібы на бруднай Камароўцы
Зняважылі каўказцы слоўцам
Твой легкаважкі кашалёк.

Ды коўш Мядзведзіцы ўначы
Пытальнікам на неба ляжа,
І ўласная душа падкажа,
Як светлы промень берагчы.

І зноў пачуеш — крык савы,
Таемны шэпат, плач нядужны,
І звон. І — ўзлёт галавакружны
З напятай боскай цецівы...

●

Як жалеза нараджае крыца,
Дажджавыя кропелькі — імжа,
Так магутны імпульс — не скарыцца —
Нараджае спелая душа.

На нябесных вытканая кроснах,
Спеліцца яна, абраўшы кут,
У зямных засушлівых барознах,
У маланках стратаў і пакут.

Перагрузак сэрца не стрывае.
З дошкі шахматнай зляціць ладдзя —
Скаргаў аніякіх не прымае,
Апеляцый не бярэ Суддзя...

●

На Іслачы дождж, і пісьменніцкі дом
Пад ім распластаўся
квадратам панылым.
Мы з Алай Сямёнавай
ціха гаворку вядзём —
Як быццам па пёрку
нарошчваем крылы.

Жанчыне прабіцца скрозь побыту друз
Нялёгка...
Успомніць: "Не хлебам адзіным..."
І, звіўшы гняздо і расклаўшы абрус,
Праз хлеб не прынізіць ні мужа,
ні сына.

Рэактарам ядзерным цвеліцца Час.
Слабыя прад ім чалавечыя сілы.
Ды зноўку мужчыны
прыходзяць да нас,
Як быццам па пёрку
нарошчваюць крылы...

НА ВОЗЕРЫ ДОЎГІМ

На возеры Доўгім пад вечар
здаўжэлыя цені
Гайдаюцца лёгка, як пругкі чарот і аер,
Як дзікія качкі,
што доўга і цяжка ляцелі,
Каб песняй кахання
ускрыкваць свабодна цяпер.

На возеры Доўгім здзічэлым
стагоддзям не цесна.
І следу няма, хто ўглядаўся
ў падводную глыб,
Хто лашчыў у хвалях свавольных
калісьці тут цела,
Хто прагнуў спазнаць цябе —
толькі ж спачыў каля рыб.

Схілюся смірэнна над люстрам
тваім таямнічым.
Я тут усяго аблачынка,
якая праз міг растае.
І ціха — так ціха, што чутна, як кліча
Душу маю хтосьці — мо той,
хто паклікаў яе?

Хвала, хто цябе бараніў
і зрабіў запаветным
Твой сіні закон —
і жывому навокал хвала!
Вось вёсачка толькі —
стаяла на беразе гэтым
Ды ўслед за XX стагоддзем
у Вечнасць сплыла.

Я цені заспела яшчэ і далёкія песні,
І дотык людскі памятае яшчэ азярод.
І гэтак тужліва, што вёска ужо
не ўваскрэсне,
І гэтак жахліва,
калі не ўваскрэсне народ...

Азіраюся назад, у нашу "светлую сацыялістычна-камуністычную будучыню" — у чым жа самая галоўная трагічная сутнасць яе? А ў тым, што Сістэма, гвалтоўна навязаная нам вар'ятамі, не магла існаваць без... ворага. Хай не будзе хлеба, солі, каўбасы, галоўнае, каб быў вораг! Калі не з ракетай, то хоць бы з абрэзам. Калі не чужы, знешні, то свой, унутраны, родненькі. Свой нават лепей — з ім меней турбот, а карысці больш... Рэвалюцыя, грамадзянская вайна... Хто там яшчэ разважае, сумняваецца, не пагаджаецца — да сценкі яго! Той, хто не з намі, той супраць нас! Калі вораг не здаецца — яго знішчаюць. Чым больш, тым лепш, чым лепш, тым больш! Трацкісты, бухарынцы, зіноўеўцы, левыя, правыя, антыленінцы, антысталінцы, кулакі, падкулачнікі, нацдэмы, касмапаліты, урачы-забойцы, антысеміты, сіяністы, дысідэнты, бэнээфаўцы і проста шкоднікі... У гісторыі чалавецтва не было, няма і, відаць, ужо не будзе другой такой краіны, дзе на кожным квадратным метры было б столькі "ворагаў народа". Калі браць гуртам — дзесяткі мільёнаў, ад пастуха да маршала. А гэта ж яны, праклятыя, прычына ўсіх прычын, бяда ўсіх нашых бед! Якія штаны, якая каўбаса?! Пра што вы?!

Калі вораг (парадкавы нумар такі) на парозе!.. А ну, хто там яшчэ думае, разважае, сумняваецца? Ці засталіся такія?.. Значыць, "Калізей" пра мінулае? Чаму ж? Жыццё працягваецца. Адзіны ўрок гісторыі ў тым, што ніхто з нас не прызнае яе ўрокаў. Трагедыя, драма ператвараецца ў камедыю, у фарс. Іменна ў такім бяскрыўдным жанры і напісана п'еса. Навошта?.. Давайце смяяцца! Хто ведае, ці прастаіць свет яшчэ тры тыдні? Гэта не наш аптымізм, а Бамаршэ... П'еса (у выглядзе лібрэта) ляжыць у тэатры музычнай камедыі. Яўген Глебаў напісаў да яе цудоўную музыку. Але ў тэатры няма грошай, каб паставіць гэты спектакль. Затое падпісчыкі "Полымя", атрымаўшы трэці нумар часопіса, змогуць прачытаць "Калізей". А чытачам "ЛіМа" я прапаную першую карціну, з якой усё і пачынаецца. Падзеі адбываюцца ў Тубыліі, у самым-самым канцы XX стагоддзя. Вядома, самыя галоўныя адбудуцца ўжо ў XXI стагоддзі, але гэта ўжо будзе ў другой п'есе. Галоўныя героі "Калізея" — Правадыр Тубыліі, Галоўны Жрэц і Ваенны Міністр гэтай жа краіны.

АЎТАР

Мікалай МАТУКОЎСКІ

КАЛІЗЕЙ

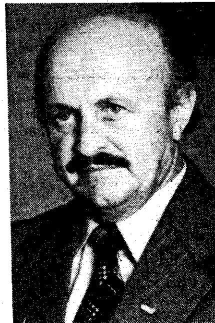

Рэзідэнцыя Правадыра Тубыліі. На вялікім стале і на маленькіх століках — камп'ютэры і тэлевізары за наглядам парадку ў краіне, тэлефоны з антэнамі і без антэн, пульт кіравання дзяржавай, на стэндзе — звышсучасныя караткаствольныя аўтаматы тыпу "узі" і іншая зброя. Вялікае акно з каляровымі вітражамі і кратамі. Наверсе — вельмі складаная радарная канструкцыя і "талеркі" спадарожнікавай сувязі. Усё падкрэслівае веліч і магутнасць дзяржавы.

Правадыр апрануты ў шыкоўную куртку і такія ж шыкоўныя кароткія штаны, накшталт шортаў. Асцярожна, каб не быць заўважаным знадворку, Правадыр зазірае ў акно. З вуліцы чуваць шум вялікага натоўпу, свіст, спробы скандзіраваць нейкія словы. Слоў не разабраць, але яны, мусіць, вельмі брыдкія, бо Правадыр пакутліва моршчыцца.

Увальваецца ўзрушаны, ускудлачаны Ваенны Міністр. У адрозненне ад Правадыра, на ім доўгія штаны з чырвонымі генеральскімі лампасамі. Міністр таропка папраўляе форму, партупею, надзявае фуражку. Спрабуе казырнуць дрыготкай рукой.

МІНІСТР. Мой Правадыр!

ПРАВАДЫР. Ё маё! У якім ты выглядзе?! За табой шалёныя сабакі гналіся?

МІНІСТР. Даруй, мой Правадыр! Гэныя вар'яты хацелі павесіць мяне! Ледзь уратаваўся!

ПРАВАДЫР. Колькі разоў я гаварыў табе — не паказвайся на людзях у штанах! Як аб сценку гарохам! Кіраўнікі дзяржавы павінны насіць тое, што носіць народ! Калі штаны — то ўсім! Калі без штаноў — то ўсе! Штаны ў нашай краіне — не проста нагавіцы, у якія грэх хаваюць! А вялікая дзяржаўная палітыка!

МІНІСТР. Даруй мне, Правадыр! Я так спяшаўся да цябе, што зусім забыўся пра палітыку! Успомніў, калі яны ўжо ўгледзелі мяне!

ПРАВАДЫР. Здымай штаны! І памятай заўжды, дзе і калі іх можна насіць! Наш дзяржаўны бюджэт не прадугледжвае такую раскошу. Здымай, здымай! А то я здыму! Не дражні гусей!

МІНІСТР *(здымаючы штаны).* Якіх гусей?

ПРАВАДЫР. Тых, што за акном пупы рвуць! Хіба не чуеш?

Міністр зняў штаны і ўзяў іх падпаху, застаўшыся ў шыкоўных шортах з лампасамі.

МІНІСТР. Гатоў, мой Правадыр!

ПРАВАДЫР. Ну, вось цяпер ты сапраўды падобны на дэмакрата.

МІНІСТР. Я ім заўсёды быў, мой Правадыр. Ад нараджэння. Маці казала, што я і ў зыбцы сам сябе калыхаў...

За акном шум, узбуджаныя крыкі.

ПРАВАДЫР. Што яны там крычаць?

МІНІСТР. Не магу сказаць, мой Правадыр!

ПРАВАДЫР. Не можаш? Чаму?

МІНІСТР. Язык не слухаецца.

ПРАВАДЫР. Ё маё! Калі цябе не слухаецца ўласны язык, як будзе слухацца армія *(Лаецца страшнай тубыльскай лаянкай.)* Ямба-карамба-цібі-дохдох-дох! Пакажы язык!

МІНІСТР *(азірнуўшыся па баках, шэптам).* Яны крычаць... Не, не магу.

ПРАВАДЫР. Магі!

МІНІСТР. Яны крычаць... "Правадыра на мыла!"

ПРАВАДЫР. Ё маё! А ўчора крычалі "Правадыра на каўбасу!" Ніколі не ўгадаеш, чаго ім зажадаецца заўтра! Гэта ж трэба даўмецца! Роднага Правадыра-Бацьку — на каўбасу!

МІНІСТР. Канібалы!

ПРАВАДЫР. Няўжо, думаеш, сажралі б?

МІНІСТР. Як піць даць! Ім што Правадыр, што сасіска — адзін чорт!

ПРАВАДЫР. Ая-яй-яй! Да чаго дайшлі людзі! *(Прыслухоўваецца да крыкаў за акном.)* Не разумеюць элементарных рэчаў! Калі кожны тубылец будзе шыкаваць у штанах, у нас не хопіць сродкаў на армію! Альбо штаны, альбо армія! Абібія з намі чыкацца не будзе!

МІНІСТР. Не дараслі яны да такога разумення, мой Правадыр! Яны даўно ўтапіліся ва ўласным жываце.

ПРАВАДЫР. Ая-яй-яй, ая-яй-яй! Як змізарнеў наш люд! Да чаго апусціўся! Раней яго вабілі ідэі. Ну, і калі-нікалі хлеб.

МІНІСТР. Ага! Гэта калі было!

ПРАВАДЫР. А мне іншы раз здаецца, што наш залаты век быў толькі ўчора... Паслухай... А калі ім усё ж прапанаваць нейкае займальнае відовішча? На самым вялікім стадыёне! Каб аж дух заняло! Га?

МІНІСТР. Гэта немагчыма, мой Правадыр.

ПРАВАДЫР. Я забараніў вымаўляць гэтае слова! У Тубыліі ўсё магчыма!

МІНІСТР. Усе скамарохі і блазны ўцяклі ў Абібію...

ПРАВАДЫР. І зноў гэтая праклятая Абібія! Калі б не яна... Чым жа заткнуць мяліцу гэтым гарладзёрам?

МІНІСТР. Не ведаю, Правадыр. Я ўсяго толькі Ваенны Міністр...

ПРАВАДЫР. Думаеш, Ваенны Міністр — гэта мала? У тваіх руках лепшая ў свеце армія!.. Слухай... Вось што ты зараз зробіш... Выйдзеш да гэтых... нефармалаў і скажаш, што мы ўсё аддалі нашай слаўнай арміі. Калі б не так, калі б не армія, мы ўжо даўно чысцілі б гальюны ў Абібіі! Спытай прамкі, чаго яны хочуць — быць свабоднымі грамадзянамі ў свабоднай краіне альбо выпендрывацца ў штанах у гальюнах Абібіі?

МІНІСТР. Гэта ўжо не раз ім гаварылася.

ПРАВАДЫР. Нічога, скажы яшчэ раз. Некаторыя ісціны трэба ўбіваць у людскія галовы, як вухналі ў падковы. Ідзі да іх! Чаго ты муляшся?

МІНІСТР. Яны ведаюць, што Абібія не хоча вайны з намі...

ПРАВАДЫР. Адкуль яны ведаюць?

МІНІСТР. Яны па начах слухаюць радыё Абібіі...

ПРАВАДЫР. А што, яна сапраўды не хоча вайны?

МІНІСТР. Не хоча, мой Правадыр.

ПРАВАДЫР. Баіцца нашай арміі?

МІНІСТР. Баіцца, што калі возьмем яе ў палон, не пракорміць.

ПРАВАДЫР. Ну, ты скажаш!

МІНІСТР. Ісцінны хрэст, мой Правадыр! Наша разведка выкрала ў іх адзін звышсакрэтны дакумент, дзе пра гэта ясна сказана.

ПРАВАДЫР. Можа, вам спецыяльна падсунулі паперчыну, а вы і вушы развесілі?

МІНІСТР. За гэтую "паперчыну" яны двух палкоўнікаў і аднаго генерала ў турму пасадзілі!

ПРАВАДЫР. Значыць, ты хочаш сказаць, што ў нас няма ворагаў?

МІНІСТР. Толькі ўнутраныя, так сказаць, сваёй гадоўлі...

Правадыр доўга, шматзначна глядзіць на Міністра.

ПРАВАДЫР *(з падтэкстам).* Так-так-так...

МІНІСТР *(занепакоіўшыся).* Штонебудзь не так?

ПРАВАДЫР. Першы раз у жыцці бачу чалавека, які падвальвае сваю курасадню!

МІНІСТР. Прабач, мой Правадыр, не сцяміў. Я сёння кепска спаў...

ПРАВАДЫР. Мне здаецца, апошнім часам ты ўвогуле не спіш!

МІНІСТР. Не, сплю, збольшага...

ПРАВАДЫР. Яно і відаць. Калі Абібія не хоча з намі вайны... Ты ўпэўнены, што не хоча?

МІНІСТР. Яна, можа, і хацела б, але баіцца...

ПРАВАДЫР. Дык навошта ж нам тады твая армія? Навошта нам усе твае генералы, адміралы, маршалы, генералісімусы? Навошта, урэшце, сам ты, калі ў нас няма ворагаў?

МІНІСТР. Ну, як гэта навошта? Усякая прыстойная дзяржава павінна мець уласную армію!

ПРАВАДЫР. А навошта?

МІНІСТР. Каб... баяліся і паважалі...

ПРАВАДЫР. А навошта?.. Ну, вось, што ты ўмееш рабіць?

МІНІСТР. Я асабіста?

ПРАВАДЫР. Ага! Асабіста ты!

МІНІСТР. Я... умею кіраваць арміяй. А гэта не проста. У нас жа на кожны ўзвод — генерал! На кожную роту — маршал! На полк — генералісімус! І ўсім ім трэба даць баявое заданне...

ПРАВАДЫР. І колькі ў цябе гэтых самых... генералісімусаў?

МІНІСТР. Дзевяноста тры... І сем прадстаўлены да прысвоення.

ПРАВАДЫР. А ё маё! Звар'яцець можна. Сто генералісімусаў! Каму яны патрэбны, гэтыя твае мухаморы?

МІНІСТР. Арміі, мой Правадыр. Чым больш у арміі генералаў і маршалаў, тым большы ў яе аўтарытэт.

ПРАВАДЫР. Поп сваё, а чорт сваё! Навошта нам армія, калі Абібія не хоча з намі вайны? Колькі ж можна трындзець пра адно і тое ж!

Паўза.

МІНІСТР. А калі раптам паўстанне ці рэвалюцыя?

ПРАВАДЫР. Якое паўстанне? Якая рэвалюцыя? Што ты гародзіш? Рэвалюцыя не ўпісваецца ў наш менталітэт. Пары ледзь на свісток хапае! Во, чуеш?

За акном шум натоўпу і свіст.

МІНІСТР. За дурняў не бярыся...

ПРАВАДЫР. Дзе Жрэц?

МІНІСТР. Не ведаю, не бачыў.

ПРАВАДЫР *(націснуўшы кнопку перагаворнага прыстасавання).* Жраца да мяне! Зараз жа!

ГОЛАС З ДЫНАМІКА. Ён тут, Правадыр. Чакае, калі ты яго пакліча.

ПРАВАДЫР. Я клічу яго! *(Прыслухоўваецца да крыкаў на вуліцы.)* У іх што — і мыла няма?

Жрэц уваходзіць і салютуе.

ЖРЭЦ. Мой Правадыр!

ПРАВАДЫР *(адказвае на салют).* Ваш Правадыр!.. Ты чуеш, як твой народ распусціўся? І дзе? Пад акном у Правадыра. Дзе людзі павінны маліцца! І то — шэптам!

ЖРЭЦ. Не звяртай увагі, Правадыр. Гэта не народ, а нікчэмны статак байструкоў!

ПРАВАДЫР. Адкуль у нас столькі байструкоў?

ЖРЭЦ. Ад свабоды, мой Правадыр. Народ жа цябе любіць і шануе.

ПРАВАДЫР. А ці ведае народ, што ён мяне любіць?

ЖРЭЦ. Гэта лёгка праверыць.

ПРАВАДЫР. Якім чынам?

ЖРЭЦ. Каб праверыць іх сапраўдныя пачуцці, цябе трэба ператварыць у ахвяру...

ПРАВАДЫР. У што ператварыць?

ЖРЭЦ. У ахвяру. Часова, вядома. Наш жаласлівы народ любіць ахвяры і пакутнікаў.

ПРАВАДЫР. Дакажы!

ЖРЭЦ. Калі б Хрыста не распялі па большасці галасоў, яго б ніхто не ведаў. А так увесь свет пад яго нагамі.

ПРАВАДЫР. Ты хочаш, каб і мяне распялі?

ЖРЭЦ. Не. Гэта было б ужо занадта — два Ісусы. Ты будзеш проста ахвярай.

ПРАВАДЫР. Знайшоў час задаваць загадкі!

ЖРЭЦ. Як ты думаеш, Правадыр, што патрэбна народу, каб у яго галаве не заводзілася шкодных думак?

ПРАВАДЫР. Хіба не чуеш, чаго ім зажадалася? Усім адразу прыспічыла надзець штаны! Шляхцюкі, ліха іх матары!

ЖРЭЦ. Яны таму і патрабуюць штаны, што ў іх галаве няма вялікай ідэі. Народу перш за ўсё патрэбен вораг. Калі яго знайсці, людзі не будуць думаць пра нейкія там штаны.

ПРАВАДЫР. Чаму?

ЖРЭЦ. Патрыятызм не дазволіць.

Жрэц пільна глядзіць на Міністра, і той адразу інтуітыўна адчуў небяспеку для сябе.

МІНІСТР. А дзе я вам вазьму ворага? Усе надзеі былі на Абібію.

ПРАВАДЫР. Ты чуў яго? Увесь дзень трындзіць адно і тое ж! Дзе! Дзе! Нарадзі!

МІНІСТР. Я не баба, а Міністр. Ваенны!

ПРАВАДЫР. Які з цябе Міністр, калі ты нават ворага не можаш знайсці!

ЖРЭЦ. А навошта далёка шукаць? Вось яго ворагам і назначай. Лепшага не знойдзем.

МІНІСТР. Ты хоць і галоўны Жрэц, але за такія жартачкі я рэшата з цябе зраблю! Блін! Мокрае месца!

ЖРЭЦ. А я не жартую.

МІНІСТР. Я таксама!

(Працяг на стар. 14-15)

"МАСТАЦТВА", N 1

Нумар адкрываецца артыкулам М. Крукоўскага "Культура як сацыяльная спадчыннасць чалавека". В. Трыгубовіч дзеліцца ўражаннямі ад работы XV з'езда Беларускага саюза мастакоў — "Працэс пайшоў!". Часопіс працягвае публікацыю матэрыялаў, прысвечаных стагоддзю кінематографа. Гэтым разам Е. Бондарава выступае з артыкулам "Сустрэчы на кінематаграфічных скрыжаваннях" (пра тое, што засталося па-за кадрамі стужак, што лічацца сёння класікай).

Нататкі пра творчасць маладзечанскага кампазітара А. Атрашкевіч "Партрэт у інтэр'еры песні" прапануе Л. Ляшчэвіч. В. Скорабагатаў ("Голас зверху, голас з Мінска") знаёміць з опернай спявачкай Г. Мейчык. Т. Мушынская гутарыць з галоўным балетмайстрам Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі Н. Дзьячэнка — "Мару, каб з "Мінск-балетам" супрацоўнічалі буйнейшыя сучасныя харэографы..."

"Куды падзеўся плакат?" — на гэтае пытанне А. Чарняўскай адказваюць У. Крукоўскі, У. Васюк, С. Войчанка, У. Цеслер.

Змястоўным атрымаўся раздзел "Народнае мастацтва": "Вучымся святкаваць" Г. Багданавай, "Іванаўскія агледзіны" В. Лабачэўскай, "Возера Нарач". "Пеўчае поле". Пачатак традыцыі?" А. Макаравай, "Го-го-го, каза..." Т. Кухаронак, "Апошні з'магікан старадаўняй традыцыі" М. Раманюка...

Л. Грамыка гутарыць з... тэатральным дысідэнтам А. Стрыкуновым — "Я больш не служу ў тэатры..." У. Конан прапануе артыкул "Тэатральныя дыскусіі", які з'яўляецца часткай артыкула "Дыскусіі тэатральныя", што падрыхтаваны аўтарам для "Тэатральнай энцыклапедыі Беларусі". Пра справы студэнтаў-тэатралаў разважае Т. Ратабыльская — "Крок у будучыню".

Змешчаны таксама такія матэрыялы, як "Страчаная Беларуссю спадчына" М. Яніцкай, "Экскурсія ў сховы падманлівых сноў" Я. Ленсу, "Адысея выгнання" Я. Шунейкі і іншыя.

ПЯТНАЦЦАЦЬ ЗА СЕМ...

Музычная казка паводле С. Міхалкова "Зайка-зазнайка" з'явілася на падмостках Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра якраз падчас школьных зімовых вакацый. Паводле магілёўскай карэспандэнцыі В. Кустова, за вакацыйны тыдзень казку "пракруцілі" пятнаццаць разоў, па два-тры спектаклі на дзень. А потым яшчэ тыдзень — па райцэнтрах ды калгасных клубах... Ды з аншлагамі... Ці то радавацца, ці то спачуваць рэжысёру спектакля і акцёру тэатра Вячаславу Галкіну і ўсім, хто заняты ў ролях: А. Палкіну, К. Печнікаву, Ю. Чулошнікаву, З. Бурцавай, Г. Ігначовай, М. Сасулёвай, Р. Белацаркоўскаму, Я. Белацаркоўскай... У ролі Зайкі — пазалеташні выпускнік Магілёўскай вучэльні культуры Уладзімір Саўчыкаў. Мастак-пастаноўшчык — Валерый Гараднякоў.

На здымку: Яўгенія Белацаркоўская (Ліса).

Фота Вадзіма КУСТОВА

ЛЕТНЯЯ КАЗКА

Чаканым для маленькага гледача горада Маладзечна стаўся чарговы спектакль Мінскага абласнога драматычнага тэатра "Па блакітных хвалях васількоў". Добрую і прыгожую "казку нашых мар", напісаную С. Казловым і перакладзеную на беларускую мову Ю. Кулікам, увасобілі на сцэне В. Багушэвіч, Т. Грасевіч, А. Рахмангулава, А. Чэчанеў і В. Шэндрыкаў. Музыку напісаў вядомы кампазітар А. Елісеенкаў, рамантычна-казачна аформіў сцэну і апрануў акцёраў галоўны мастак тэатра Я. Волкаў. Паставіў спектакль рэжысёр В. Растрыжэнкаў, добра знаёмы маладзечанцам па сваіх папярэдніх пастаноўках "Драўляны рыцар", "Парася, якое спявае, альбо Нельга нам без сябра" і "Пан міністар".

М. Ш.

***

Дзесяць гадоў таму акцёр Сяргей ЖУРАВЕЛЬ жорстка перамяніў свой творча дабрабытны лёс у Тэатры юнага гледача. Як высветлілася, на тое, каб амаль дзесяць гадоў ніякіх гледачоў не бачыць. Каб браць удзел у шматабяцаючых тэатральных праектах, з якіх адзінкі скончыліся не самымі прыкметнымі спектаклямі. Зрэшты, і на тое, каб на апошні спектакль з ягоным удзелам, — выпакутаваны, неадназначны, — папрасіўся прыйсці французскі пасол з жонкаю. Абодва чакалі артыста ў фае, каб выказаць сваю прыязнасць ды ўражанні. На запрашальных квітках пасла не было нават месцаў... Не пазначылі. Балазе, месцы знайшліся. Бо знайшоўся калісьці будынак пад сам тэатр. Праз дзесяць гадоў пасля ўтварэння. І сам тэатр Сяргея Жураўля, прабачце, з Сяргеем Жураўлём нібы толькі цяпер пачынаецца. Спраектаваны ён так дасціпна (з былога кінатэатра перарабляўся), што не мае звыклае закуліснае часткі. Глядач праходзіць праз фае, ладкуецца ў крэслах, шамаціць праграмкамі, а фае тым часам ператвараецца ў закулісе. Пра які тэатр гаворка? Ды пра Маладзёжны, усе ўжо здагадаліся... Гэтае беззакуліснае жыццё ўсё яшчэ моцна нагадвае шараговую... вітрыну. Дзесяць гадоў на самым відавоку і без сцэны, без атмасферы тэатра-дома, пляцоўкі — месца, дзе сэрцы то разбіваюцца, то сціскаюцца. Дзесяць гадоў тэатра, які спраўджваўся ў абяцаннях ды афішах, у вітрыне, куды — хто пальцам, хто каменем. Сама кідала... У Маладзёжны тэатр Сяргея Жураўля запрасіў рэжысёр Рыгор Баравік. Яны потым разам выкладалі ва універсітэце культуры. Цяпер Журавель аддае перавагу іншым заняткам, хоць тэатр, нават самы беззакулісны, пераважвае, перацягвае, вядзе рэй...

"АКЦЁР МУСІЦЬ ШУКАЦЬ ТВОРЧАЙ ЗАЛЕЖНАСЦІ"

— Сяргей, чым жа сталіся для вас дзесяць беззакуліснах гадоў?

— Можна сказаць — поўным прастоем. Возьмем толькі пад увагу, як мы існавалі: былі залежнымі ад кожнага...

— Затое была свабода — ад сцен, ад традыцый, ад надакучлівых тюгаўскіх піянераў-герояў...

— Акцёр мусіць шукаць творчай залежнасці. Часцей за ўсё — ад рэжысёра. Каб сталася, звязалася, злучылася, спалучылася. Іншакаш драматурга, кепікі з уладаў, — на іх ужо не зробіш ролі, спектакля. Для сябе акцёр пастараецца выбудаваць эпізод, сцэну, ролю, але як пачувацца ў спектаклі? Каб зрабіць тое, што хочаш, трэба зразумець рэжысёра. Я для сябе гэта — зразумеў... Публіка ж, як ні намагайся, як ні тлумач, мае справу з артыстам. Поспех — ягоны, няпоспех — таксама ягоны. У вачах публікі.

— А як чаргаваліся, як спалучаліся поспехі з няпоспехамі за апошнія гады?

— Мы — звычайны гарадскі тэатр. Які дзесяць гадоў... рэпеціраваў. Апантана, адказна, нават жорстка. Напрыклад, п'есу Максіма Гарэцкага "Антон", гэткую беларускую дастаеўшчыну. Я шчыра шкадую, што ў ролі Антона я не выйшаў да публікі. Не спектаклем скончылася спатканне трупы з Жанам Ануем. Але займаліся і трэнінгам, і пластыкаю, — гэткім тэатрам для сябе. Трэба аддаць належнае Катавіцкаму (мастацкі кіраўнік тэатра. — **Ж. Л.**). Ён не дапусціў, каб мы страцілі форму, збіліся з тропу, з каляіны. Мы раздражняліся — а дзе, маўляў, вынік-спектакль? Што за сямейныя радасці?! А цяпер я падзяляю рацыю Катавіцкага: толькі ў стацыянарных умовах нашы спектаклі, нарэшце, зрабіліся паўнавартымі... Я ж за гады акцёрскага прастою ў тэатры здымаўся на тэлебачанні. Багата працаваў на радыё. Паставіў спектакль "Стогн" (паводле "Савы і котачкі" Мэнхарта), — паспрабаваў сябе ў камерцыйнай пастаноўцы. Апошнім часам заняты на сумесным амерыканска-беларускім радыё ("Бі-Эй") пад генеральным дырэктарствам Яўгена Шарашэўскага, вядомага беларускага радыёрэжысёра. Ён усё чакае, калі я канчаткова кіну сваю нявыгадную тэатральную справу, але я сказаў — пакуль не надакучыць.

— Пакуль?

— Спробным каменем быў "Далі" ("Яго сны". — **Ж. Л**). Калі б спектакль не ўдаўся, я, бадай што, кінуў бы тэатр. Тады. Часам думаю, мо і не варта было б... трымаць ліштву, форму, слова... Але, вам гэта, напэўна, вядома — сын глядзіць. Не мама, не бацька, — сын. Гэта найлепш стымулюе. Я, на жаль, не жыву з сям'ёй, мы зносімся якраз праз тэатр, сустракаемся ўсе разам — толькі там. Сын таксама збіраецца быць артыстам, праўда, крыху картавіць. На маё справядлівае нараканне як, маўляў, з такім недахопам будзеш працаваць, ён выдаў: "А Коля Пінігін?!" Так што ўсё нармальна. Бо спасылаецца ж на Пінігіна... Дарэчы, у "Антоне" ён павінен быў іграць майго сына. П'яны Антон, памятаеце, забівае яго... Я запрасіў у партнёры іншага хлопчыка.

— Калі ўжо загаварылі пра дзяцей... А вы памятаеце — піянерска-камсамольскія ролі? Я думаю, калі б большыню з іх не ўвасаблялі нашы выдатныя акцёры, дык ці былі б — вобразы, пераканаўчасць, прыклад для пераймання?

— ТЮГ — тэатр, які мяне нарадзіў. Ведаю неблагіх акцёраў, што трапілі ў купалаўскі, у рускі — усё жыццё мінула ў эпізодах. Я ж меў па тры-чатыры галоўныя ролі на год. Я... выйшаў з таго часу. Ведаў усіх камсамольскіх босаў. Быў сакратаром камсамольскай арганізацыі тэатра. Мне выпадалі адметныя сустрэчы "па камсамольскай лініі" — на творчых маладзёжных семінарах. Але мая прыстойнасць, годнасць, прафесійнасць заўжды падпарадкаваліся толькі мне. Калі нам у самы партыйна-росквітныя гады прапанавалі вылучыць спектакль на прэмію, усе ведалі, што пэўнаю была б якая-небудзь "Барабаншчыца", але мы, калектыў, вылучылі "Бэмбі" (драматург Зальтэн з рэжысёрам Міроненкам, — выбух!). Усё супраць камсамольскай прэміі, — і размовы пра годнасць, і форма самога спектакля (ніякага рэалізму)... Ніводнага маралітэ ў савецкім духу! І, да гонару нашых кіраўнікоў, абсалютна агаломшаных спектаклем, — і камсамольскіх, і тэатральных, — "Бэмбі" атрымаў узнагароду! Гэта было сумленна. Што я магу сказаць сыну пра гэты час? Я яго не перакрэслю. Гэта — таксама пласт культуры. І якой тэатральнай культуры!

— Пасоўваючыся да вашых перспектыў, — вы б не хацелі паўтарыць поспех вашага Трэплева?

— Трыгорына ўжо трэба іграць. А поспех... Не схаваю, што звязваю сваю творчасць з Віталем Катавіцкім. Хоць "Далі" выходзіў з такой цяжкасцю, якой я яшчэ не зведаў у тэатры... Зрэшты, гэта — і цяжар творчай залежнасці. А яго не толькі трываць — шукаць трэба.

Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымках: Сяргей Журавель у спектаклі паводле Сальвадора Далі "Яго сны".

Фота Віт. АМІНАВА і Аляксея ІЛЛІНА

ЦЯГНІК У ЕЎРОПУ...

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

У 30-ыя гады ўслед за мовай быў рэпрэсаваны і беларускі народны касцюм. "По классовому признаку" былі адабраны і зніклі з экспазіцыі лепшыя экспанаты ("одежда кулаков и шляхты").

Вядомы мастак-сцэнограф і мастацтвазнаўца, навуковы кіраўнік кандыдацкай дысертацыі М. Раманюка П. Масленікаў распавядаў, як у Магілёўскім музеі (Масленікаў тады вучыўся ў Магілёўскім педінстытуце) зніклі са стэндаў шыкоўныя народныя строі, і з'явіліся экспанаты, падабраныя па прынцыпе "Як было (дрэнна!) і як стала (добра!)". "Як было дрэнна" ілюстравалі пацёртыя нагавіцы, кашуля ды лапці. Спыніліся экспедыцыі па зборы новых экспанатаў, даследчыцкая работа. А затым, ў час вайны, музейныя фонды былі страчаны.

У 50-я гады неяк стыхійна-інтуітыўна адчуў гэты вакуум у нацыянальнай культуры мастак Лявон Баразна (1928—1972). Самаахвярна, вандруючы з вёскі ў вёску, з вобласці ў вобласць, збіраў ён матэрыял: замалёўваў строі. Выканаў больш за паўсотні выдатных этнаграфічных замалёвак акварэллю. Сярод іх многа строяў "надзвычайных", "экзатычных", гэта значыць, што адрозніваліся ад шаблоннага стэрыятыпу "беларускага сялянскага адзення". Яму не верылі: "придумал все этот националист!". Але адмыслова аформлены альбом у 1958 годзе набыла (а можа быць, правільней сказаць, "изъяла из абращения") дзяржава. Гэты альбом і на сённяшні дзень, наколькі мне вядома, знаходзіцца ў сейфе, як у маўзалеі, таго ж музея без руху, у ганаровай ссылцы. Альбом могуць выдаць "на рукі" нейкаму "даследніку" (быў гэтаму сведкам у пачатку 80-х) без гарантыі на вяртанне, бо, як вядома, "усё можа здарыцца".

Даследніцкі стыль М. Раманюка быў цалкам іншы. Ён узброіўся трыма фотаапаратамі. Адзін з іх — "Пентакон", шыракаплёначны, за 500 рублёў (па тых цэнах — аспіранцкая стыпендыя за 5 (пяць!) месяцаў!). Менавіта гэтым фотаапаратам і былі выкананы ўсе шыкоўныя каляровыя слайды альбома і плакатаў (Раманюк ведаў, што іншыя слайды выдавецтва да друку не прымае). На двух другіх фотаапаратах здымаліся каляровыя слайды для лекцый (на вузкай плёнцы) і чорна-белыя здымкі для архіва. Раманюк дасканальна асвоіў фатаграфію, стаў фактычна адмысловым мастаком-фатографам. Падлічыце, шаноўныя, кошт плёнак, хімікатаў, і... мапеда (!!), бо не ўправіцца грамадскім транспартам. Я наўмысна пералічваю тое, што звычайна застаецца за кадрам, бо хачу развеяць банкетна-рамантычны туман вакол сённяшняга поспеху даследніка. У гэтых падрабязнасцях характар Раманюка, адна з прычын вынікаў: прагматызм.

Ён пачаў татальнае абследаванне-вывучэнне народнага строю, выбраўшы для кандыдацкай дысертацыі раён Заходняга Палесся.

Другі фактар поспеху М. Раманюка — гэта фенаменальная (непадробная!) шчырасць у кантакце з людзьмі, што адкрывала яму недаступныя для іншых матэрыялы. Нагадаю характэрны эпізод. Гурт нацыянальна-свядомых мастакоў і мастацтвазнаўцаў (прабачце мне за такую тэрміналогію, але...), сярод іх і Раманюк, прыехаў на "аб'ект" у вёску — "мастацтва народнае адкрываць". Заходзяць у адну хату, другую, трэцюю... Усім у адказ — "Няма!", "Няма!", "Няма!". За ім ідзе па гэтым жа маршруце Міхась і, як пішуць журналісты, "адчыняюцца куфры".

Трэці фактар поспеху — высокая (надзвычайн!) працаздольнасць, апантанасць сваёй працай. Пасля 2-3-х дзён экспедыцыйнай работы "на полі" дзесяткі чорна-белых і каляровых стужак трэба праявіць, надрукаваць, "кантрольки", наклеіць, падпісаць... Дзесяткі тысяч адзінак архіва даследніка.

Выкананая М. Раманюком работа па зборы матэрыялу раўназначная рабоце "сектара" (іншымі словамі, цэлага калектыву спецыялістаў). У сучаснай беларускай навуцы ёсць адпаведнікі: мовавед Фёдар Янкоўскі. Яго працу ў галіне мовы параўноўваюць з вынікам працы навукова-даследчага інстытута. Адэкватны часу быў і тэарэтычны ўзровень асэнсавання матэрыялу. Альбом "Беларускае народнае адзенне" (1981 г.) — вынік гэтай працы — у пэўным сэнсе адкрыў свету Беларусь. Па службовых абавязках мне даводзілася тады шмат ездзіць, бываць у розных рэспубліках, і я памятаю, з якой цікавасцю, а многія з зайздрасцю, разглядалі нашы строі! Жамойць, Латвія, Эстонія, Украіна, Расійскія рэгіёны, Масква... Эстонскі сцэнограф К. Пюман распавёў, як пераслаў гэты альбом свайму калегу ў Хельсінкі. Праз сістэму кнігарняў "Советская книга" альбом прадавалі ў многіх краінах Еўропы. Калегі бачылі яго на паліцах Югаславіі, Парыжа...

Зрэшты, няма сэнсу абмалёўваць усе сюжэты. Падкрэслю галоўнае: на гэтай фазе "аднаўленчых" работ народныя строі беларусаў былі дакументальна занатаваны і сведчылі, што "колтун в волосах и лыковые лапти литовского происхождения" — гэта далёка не ўсё, што было ў беларускай вёсцы.

Матэрыял сведчыў аб высокай культуры народнага адзення гэтай малавядомай еўрапейскай нацыі. Пасля выхаду альбома і набору паштовак "Беларускае народнае адзенне" (аўтары: Раманюк і мастак У. Савіч, 1981 г.) было распачата выданне серыі (дзевяць штук), двухбаковых плакатаў, прысвечаных асобным строям. Плакат уключаў каляровыя і чорна-белыя фотаздымкі, выкрайкі і апісанні.

1981 год быў, бадай, самы ўраджайны. У Парыжы ў памяшканні Музея Чалавека адбылася выстава "Беларускі нацыянальны касцюм". Падабраў экспанаты з фондаў Нацыянальнага музея і арганізаваў экспазіцыю (апрануў манекены), праводзіў экскурсіі, даваў інтэрв'ю, вядома ж, сам М. Раманюк. (У экспазіцыі рэцэнзуемай выставы прадстаўлены матэрыялы Парыжскай імпрэзы).

З другой паловы 70-х у галіне народна-сцэнічнага касцюма актыўна і вынікова "запрацавалі" вучні даследніка: Г. Юрэвіч, Ю. Піскун, А. Александровіч, В. Дзёмкіна і іншыя. Увогуле, гэта тэма асобнага артыкула, як і некаторыя іншыя сферы дзейнасці М. Раманюка. Зазначым толькі, што за апошнія 20 год некалькі разоў былі "пераапрануты" ўсе нашы прафесійныя і аматарскія, дарослыя і дзіцячыя калектывы народных танцаў, хораў, аркестраў. На сцэну "выйшла" іншая Беларусь, Беларусь сапраўдная, схаваная да часу ў куфрах і адкрытая Міхасём Раманюком.

Многія буйныя беларускія мастакі — Арлен Кашкурэвіч, Уладзімір Савіч, Уладзімір Тоўсцік, Алесь Шатэрнік ды іншыя, натхнёныя вобразамі раманюкоўскіх Мадоннаў, у 80-я гады звярнуліся да тэм, матываў, народных строяў беларусаў.

Усе гады пасля выдання альбома працягвалася работа "на полі", у архівах. Вынікам гэтай працы з'явілася "Карта народных строяў беларусаў" і серыя са 100 малюнкаў — навуковых рэканструкцый, выкананых на падставе рэальных рэчаў і дакументальных фотаздымкаў усіх вызначаных рэгіянальных строяў у межах Рэспублікі Беларусь (нераспрацаваны беларускія строі Падляшша, Віленшчыны, Латгаліі, Пскоўшчыны, Смаленшчыны, Браншчыны, Чарнігаўшчыны, Валыні).

Прадстаўлены на выставе матэрыял засведчыў у спецыфічнай форме гісторыю беларускага этнасу, еўрапейскасць і славянскасць якога вымалёўваецца і глядзіцца пераканаўча і прыгожа. Гэта не ўскраіна расійскага ці польскага этнасу, а самабытная краіна Сярэднеў сходняй Еўропы. У строях выразна выглядае архаічны слой Індa-Еўрапейскай агульнасці і славяна-балцкія карані беларусаў, удзел беларусаў у агульнаеўрапейскім культурным працэсе. Гэты народ жыў і тварыў у часы готыкі і рэнесансу, маньерызму і барока, сэцэсіі.

І ўсё гэта даносіцца гледачу сродкамі надзвычай простымі, зразумелымі (такая спецыфіка жанру!): кроем і структурай, кампазіцыяй, каларыстыкай, аздобаю адзення. Возьмем для прыкладу тыповую для еўрапейскага адзення з'яву — "каўняровую кашулю" ("рубашка с отложным воротником"), усходняя мяжа якой супадае з усходняй мяжой Беларусі.

Манжэты, каптурыкі, гарсэткі... Дзесяткі іншых "дробязяў", "спадарожныя" адметнасці: галаўныя ўборы і прычоскі, характар нашэння вусоў і бародаў, іх "малюнак", эстэтычныя і мастацкія асаблівасці ўпрыгожанняў і г. д. сведчаць аб асаблівасцях нашага адзення, нашай гісторыі. Усе адметнасці нашых строяў, якія цяжка пералічыць: каўнерыкі, валанчыкі, "вусы", гэплікі і г. д. і да т. п., як і іншых народных строяў Еўропы, сталі закартаграфаваны на рэгіянальныя і агульнаеўрапейскія карты. Беларусь перастане быць белай плямай на карце народнага адзення Еўропы.

Збоку і здалёк вельмі добра бачацца тыя адметнасці, да якіх тутэйшыя даследнікі прызвычаіліся, але якія, магчыма, з'яўляюцца самымі істотнымі, важкімі. Прыгадваецца ў сувязі з гэтым выступленне на другім Кангрэсе беларусістаў японскага мовазнаўцы, славіста, які пасля з'яўлення на карце свету ў 1991 годзе Рэспублікі Беларусь зацікавіўся беларускай мовай. У сваім першым публічным выступленні ў Беларусі ён палічыў неабходным падкрэсліць, што беларуская мова, на яго погляд, "класічная ўсходнеславянская мова". Для чытачоў "ЛіМа" каментарыі да гэтай заявы непатрэбны.

Дзякуючы Міхасю Раманюку мы ўскочылі ў цягнік пад назвай "Нацыянальныя касцюмы Еўропы". Здаецца, ці не апошнімі. Калі б спазніўся Раманюк гадоў на 10 — зрабіць гэта было б немагчыма. Спадчына, пацвярджэнне нашай самабытнасці, была б страчана назаўсёды.

Генадзь СОКАЛАЎ-КУБАЙ

Фота Віт. АМІНАВА

Міхась Раманюк з маці Алесяй Харытонаўнай.

Кобрынскі строй. XIX ст.

Наваградскі строй. XIX ст.

Дзісненскі строй. XIX ст.

Давыд-Гарадоцка-Тураўскі строй. XIX ст.

Пінска-Івацэвіцкі строй. Пачатак XX ст.

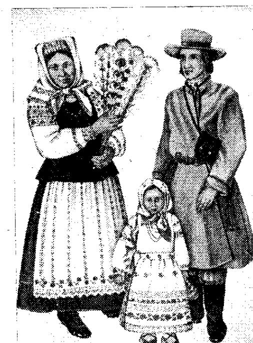

Пінска-Івацэвіцкі строй. Пачатак XX ст.

ЛіМ
ЧАСАПІС

Архіварыус

КАЗАЧНІК І ПЕРАКЛАДЧЫК

У якуцкамоўнай газеце для дзяцей "Бэлэм Боул" ("Будзь гатовы") за 11 ліпеня 1981 г. мне трапіўся пераклад "беларускай народнай казкі "Тураах савылы хайдах албыннаабыта" ("Як варона ашукала лісу"). Праўда, у гэтай "народнай казкі" меўся аўтар — "Б. Бендик". Гэтае прозвішча мне ні аб чым не гаварыла, бо раней яго не сустракаў сярод прозвішчаў беларускіх пісьменнікаў. Праўда, бывае, што ў якуцкім друку сустракаюцца памылкі ў перадачы некаторых прозвішчаў: прыкладам, Васіль Зуёнак у "Кыыме" за 10 снежня 1972 г. напісаны як "Василь Зауенок", а ў "Летописе печати Якутской АССР за 1972 г." (Якуцк, 1974) як В. Заденок. Але тут хутчэй за ўсё прозвішча было напісана дакладна. Раблю ксеракопію гэтае казкі і ўжо ў Мінску пытаюся ў навукоўцаў пра казачніка Б. Бендзіка. Але рэзультат нулявы. Вырашаю ў Якуцку звярнуцца па дапамогу да самога перакладчыка гэтае казкі Васіля Ерамеева, які працуе ў газеце "Саха Сирэ" ("Якуція", ці больш дакладна "Зямля якутаў"), а раптам ён сам прыдумаў гэтага аўтара — "Б. Бендика". Але гаворкі пры сустрэчы не атрымалася. Адно дазнаўся, што ў Бендзіка ёсць яшчэ і псеўданім — Вераў, ды што Ерамееў пазнаёміўся з ім у бібліятэцы імя У. І. Леніна падчас вучобы ў Маскве. Пераклад жа казкі рабіўся з рукапісу, які Б. Бендзік—Вераў даслаў Ерамееву ў Якуцк. Вельмі ж мне закарцела, хоць адным вокам, глянуць на той рукапіс. У гэтый справе вырашыла дапамагчы загадчыца аддзела літаратуры народаў Якуціі Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Саха (Якуція) спадарыня Марыя Якаўлева. Неўзабаве яна прынесла ад В. Ерамеева дзве пачатковыя старонкі рукапісу Барыса Ісакавіча Бендзіка-Верава "Цудоўныя Гуслі" ды фотаздымак артыкула "О. Тучина" з нейкае газеты пра Б. Бендзіка-Верава, з якога можна было дазнацца, што Бендзік быў знаёмы з У. Маякоўскім. Сам рукапіс прысвячаўся: "Бацьку — Ісаку Рыгоравічу Бендзіку, які расказаў мне шмат беларускіх казак і легенд ды прывіў любоў да фальклору". У прадмове да рукапісу кандыдат гістарычных навук "В. И. Шевченко" піша, што "кніга беларускіх народных казак "Цудоўныя гуслі" ў апрацоўцы Барыса Бендзіка-Верава прадстаўляе значны інтарэс і ўносіць каштоўны ўклад у фальклор. Частка казак ім запісана ад сваякоў, сялянаў вёскі Слабодка Магілёўскай вобласці... Асабліва, на мой погляд, неабходна выдзеліць казкі: "Жураўліны падарунак", "Стары і журавель", "Цудоўныя гуслі" ды "Таямніца Петруся"...

З гэтага раблю выснову, што беларускія народныя казкі: "Ыттар куоска уонна кутуйахтар" ("Сабака, кошкі і мышкі"), "Тураах уонна рак" ("Варона і рак") у перакладзе В. Ерамеева ("Бэлэм Буол" 21 снежня 1975 г.) пэўна таксама з рукапісу Б. Бендзіка-Верава.

Ужо зараз па прыездзе ў Мінск вырашыў параўнаць бібліяграфію твораў Я. Коласа, змешчаных у энцыклапедычным даведніку "Беларускія пісьменнікі. Біябібліяграфічны слоўнік" (т. Ш., Мн., 1994 г.) з той, што ўдалося адшукаць у якуцкай перыёдыцы. Дык на старонцы 360 нечакана сустрэў прозвішча Б. Бендзіка-Верава, які быў перакладчыкам твораў Я. Коласа на рускую мову. Тут жа вырашаю паглядзець і бібліяграфію Я. Купалы (а мо і яго ён перакладаў) у тым жа даведніку. Але Б. Бендзіка-Верава не знайшоў, адно толькі сустрэўся нейкі перакладчык "Бенедикт Б." Ды з Купалам значна лягчэй, бо існуе "энцыклапедычны даведнік "Янка Купала" (Мн., 1986г.) і на маё шчасце там знайшоўся артыкул Я. Саламевіча: "Бендзік-Вераў Барыс Ісакавіч (н. 1908), рускі сав. журналіст, перакладчык. З К.(упалам) пазнаёміўся вясной 1934 у Маскве ў выд. "Федерация". Пер. на рус. мову вершы К.(упалы) "Як у лесе зацвіталі..." ("Юный товарищ", Смоленск, 5.10.1927; "Красная нива", 1929, N 42), "Песня" ("Каб была я перапёлкай"), "Было гэта..." ("Колхозный активист", 1935, N 19—20, тут і арт. Б. (ендзіка) — В. (ерава) "Янка Купала"), "З новай думкай" ("Вечерняя Москва", 26.10.1939), "Ты з Заходняй я з Усходняй" ("Огонек", 1940, N 25) і інш. (стар. 88). Пры параўнанні вершаў Я. Купалы перакладзеных Б. Бендзікам-Веравым ды "Бенедиктом Б." выяўляецца, што гэта адна і тая ж асоба. Тэлефаную да І. У.Саламевіча, але той наконт рукапісу нічым дапамагчы не змог, адно сказаў, што Б. Бендзік-Вераў памёр.

Ужо карыстаючыся знойдзенай бібліяграфіяй, даведваюся, што Барыс Бендзік-Вераў зямляк Яўгена Мазалькова, што Я. Колас даваў яму рэкамендацыю ў Саюз савецкіх пісьменнікаў у 1943 г., што ён быў складальнікам кнігі "Беларусь в огне" (М., 1943) (Бендик-Веров Б. "Рекомендация" — "Сельская газета", 13 кастрычніка 1982).

Але адказу на тое, ці выходзіў рукапіс Б. Бендзіка-Верава "Цудоўныя гуслі" асобнай кнігай пакуль няма.

Алесь БАРКОЎСКІ

УЛАДЗІМІРУ ЛІЎШЫЦУ — 50

Беларускі літаратуразнаўца, публіцыст, гісторык і этнограф Уладзімір Ліўшыц родам з горада Красны Кут Саратаўскай вобласці (Расія). Бацька ж яго Майсей Львовіч нарадзіўся на Лепельшчыне, а маці Соф'я Давыдаўна — з Рагачова, у Красны Кут яны былі вымушаны эвакуіравацца з дзецьмі ў самым пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Сям'я ў 1946 годзе вярнулася на Беларусь, у Горкі.

У 1965 годзе У. Ліўшыц паступіў на гістарычны факультэт Магілёўскага педагагічнага інстытута, пасля заканчэння якога працаваў настаўнікам гісторыі Панкратаўскай сярэдняй школы Горацкага раёна. Пасля службы ў арміі — інспектар Горацкага райана. З 1972 года — асістэнт, старшы выкладчык, дацэнт кафедры філасофіі Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі. У 1980 годзе У. Ліўшыцу прысвоена званне кандыдата філасофскіх навук. З 1989 года — дырэктар Горацкага раённага гісторыка-этнаграфічнага музея.

З першымі публікацыямі выступіў у 1968 годзе. Артыкулы, дакументальныя нарысы У. Ліўшыца змяшчаліся ў многіх перыядычных выданнях. Даследуе пытанні з'яўлення паэмы "Тарас на Парнасе", сувязі беларускай літаратуры з рускай і ўкраінскай, аналізуе творчасць Я. Купалы, Я. Коласа, М. Гарэцкага, Л. Чарняўскай, В. Каваля і іншых літаратараў, іх сувязь з Магілёўшчынай.

У. Ліўшыц — аўтар нарысаў "Горкі" (1984, 1990), "Горкі і наваколле" (1991), "Раскопкі вакол горацкага Парнаса" (1992). Адзін з аўтараў кніг "Беларуская сельскагаспадарчая акадэмія" (1986), "Максім Гарэцкі — жыццё і творчасць" (1990) і іншых.

З днём нараджэння, шаноўны Уладзімір Майсеевіч! Новых Вам жыццёвых і творчых поспехаў!

НА РАЙНІСАЎСКІМ МАЦЕРЫКУ

Attehls no Sw. Ewfrosinijas swehtbildes Daugawpils apr. Aiwenaju (Malinowas) basnizā.

19 студзеня ў Даўгаўпілсе прайшоў устаноўчы сход, дзе прадстаўнікі грамадскасці горада і Латгальскага Краю ўтварылі новае нацыянальнае культурнае аб'яднанне — Таварыства дружбы "Латвія — Балткрэвія".

Сябрамі суполкі сталі латышы і беларусы, якія жывуць на зямлі Райніса ў згодзе-лагодзе і хочуць прадаўжаць райнісаўскія традыцыі добрасуседства, культурнага ўзаемаўзбагачэння, знаходзіць адпаведныя новаму часу і палітычным рэаліям магчымасці для кантактаў.

Старшынёй Таварыства дружбы абрана спадарыня Інара Муканэ, інспектар Міністэрства культуры Латвійскай Рэспублікі ў Даўгаўпілскім раёне. Ёй будуць дапамагаць прыхільнікі латышска-беларускіх узаемадачыненняў з Цэнтра мультынацыянальных культур, універсітэта, Даўгаўпілскага тэатра, літаратурнага аб'яднання, рэдакцыі газеты "Латгалес Лайкс", а таксама сябры беларускіх асяродкаў у Даўгаўпілсе — таварыства "Уздым", ансамбля "Купалінка", нядзельнай школы.

75 гадоў назад у Даўгаўпілсе было ўтворана культурна-асветнае таварыства "Бацькаўшчына", якое ўзняло беларускае карэннае насельніцтва да ўсвядомленай працы, паклікала да супрацоўніцтва з Латышскай дзяржаваю. З дапамогаю Я. Райніса беларусы атрымалі ўсе магчымасці для дзейнасці ў рамках культурна-нацыянальнай аўтаноміі...

На райнісаўскім мацерыку — шырокае поле дзейнасці і для новага аб'яднання сяброў таварыства "Латвія — Беларусь". Нашчадкі колішняй дыфузійнай балцка-крывіцкай лучнасці могуць сусінаваць так: вочы — у вочы, сэрца — у сэрца, мыслі — у мыслі.

Сяргей ПАНІЗНІК, старшыня Рады таварыства "Беларусь — Латвія"

Св. Еўфрасіння Полацкая была апякункаю і Латгальскага краю. Выява св. Еўфрасінні з Маліноўскай бажніцы пад Даўгаўпілсам.

ЗЛІТУЙСЯ, ВЕНЕРА!

(Праця́г. Пачатак на стар.5)

— Сярод абывацельскай часткі насельніцтва лічыцца, што няма большай ганьбы, чым наведванне скурвенералагічнага дыспансера.

— Дарэчы, тут ёсць і кабінет ананімнага лячэння венерычных захворванняў.

— Я чуў, нібыта за наўмыснае заражэнне сіфілісам прадугледжана крымінальная адказнасць?

— Так, па артыкуле 119 Крымінальнага кодэксу — ад аднаго да чатырох гадоў зняволення.

Ю. Салук: Крымінальная адказнасць наступае толькі тады, калі хворы на сіфіліс даў падпіску, што папярэджаны аб сваёй хваробе і абавязваецца ўстрымлівацца ад палавых кантактаў. Да крымінальнай адказнасці павінны прыцягвацца і хворыя, якія адмаўляюцца назваць сэксуальнага партнёра, які іх заразіў. Многія адмаўляюцца паведамляць такія звесткі, і ўсё, звычайна, спускаецца на тармазах. Міліцыя ж, заўважу, неахвотна бярэцца за гэтыя справы, матывуючы тым, што ў яе не даходзяць рукі і да больш сур'ёзных злачынстваў. Праўда, мне згадваецца нядаўні выпадак, калі малады чалавек, які прыйшоў да нас па дапамогу, на пытанне, хто яго "ашчаслівіў" сіфілісам, адразу назваў прастытутку, якую ён "зняў" ля цырка. І што вы думаеце, праз некалькі дзён ён яе знайшоў і прывёў да нас.

— А дзе яна "падхапіла" хваробу, высветліць было ўжо, мабыць, немагчыма?

— Так. Колькі праз яе прайшло "кліентаў", яна і сама не ведае. Паводле апытанняў, праведзеных сацыёлагамі, у сярэднім вулічная прастытутка мае да 40 палавых партнёраў у месяц. Тут сапраўдная ланцуговая рэакцыя, калі колькасць хворых памнажаецца ў геаметрычнай прагрэсіі.

АЎТАРСКАЯ РЭМАРКА.

Мне адразу згадалася Прывакзальная плошча ў Мінску, куды супрацоўнік транспартнай міліцыі прывёў мяне, каб паказаць, як тут на пятачку пад электратабло, "снімают девочек". Запомніўся расказ аднаго з аматараў вакзальных прастытутак, якога, аказваецца, вабіць адносная таннасць "тавару". Я ўжо пісаў пра гэта ў нарысе "Вакзал не для дваіх", які быў у свой час надрукаваны ў "ЛіМе", а цяпер згадаў пра той "пятачок", каб яшчэ раз падзівіцца абыякавасці і бездапаможнасці нашай міліцыі ў барацьбе з прастытуцыяй.

В. Панкратаў: Прастытуцыя, асабліва вулічная, наш пастаянны галаўны боль. Сур'ёзна змагацца з ёю ніхто не хоча. Ды што там казаць, калі ў "Вечернем Минске" працяглы час друкаваліся аб'явы з тэлефонамі "девочек", якія прапаноўваюць жадаючым інтымныя паслугі. Я пазваніў у рэдакцыю, спытаў, чаму яны прапагандуюць, афішыруюць прастытутак, і пачуў у адказ, што няма такога закона, які б абмяжоўваў друкаванне рэкламы ў залежнасці ад яе зместу. Скажу больш, у Мінску, і не толькі тут функцыянуюць падпольныя публічныя дамы, якія знаходзяцца па-за ўсякім кантролем, і, галоўнае, кантролем медыцынскім.

Ю. Салук: Прастытуткі, фігуральна кажучы, — дэпо венерычных хвароб. Самае большае, што пагражае асобе "лёгкіх паводзін" — штраф за парушэнне грамадскага парадку. Ды і велічыня штрафу — да смешнага малая.

В. Панкратаў: У нас дасюль няма прававога вызначэння прастытуцыі, няма закона, які б рэгуляваў адносіны грамадства да гэтай распаўсюджанай з'явы. Як сведчыць вопыт многіх краін свету, забарона прастытуцыі не дае належных вынікаў, толькі заганяе яе ў падполле, што яшчэ горш, бо выводзіць з-пад кантролю, у тым ліку і медыцынскага. Я схільны лічыць, што і ў нашых умовах меншае зло — легалізацыя прастытуцыі. А за занятак "прафесіяй" без рэгістрацыйнай карткі, без урачэбнага пасведчання на прадмет адсутнасці венерычнага захворвання адназначна — строгая крымінальная адказнасць.

Ю. Салук: У многіх краінах Захаду вельмі эфектыўна працуе так званая паліцыя нораваў, якая кантралюе "ночных бабочек". У нас жа ніхто не ведае, колькі, у тым ліку і ў Мінску, жанчын займаецца прастытуцыяй на прафесійнай аснове.

АЎТАРСКАЯ РЭМАРКА.

Такі пункт гледжання на згаданую праблему натуральна прадыктаваны прафесійнымі інтарэсамі медыкаў, іх клопатам аб здароўі грамадзян. Разам з тым, ён, думаецца, не пазбаўлены пэўнай вузкасці, бо не ўлічвае магчымай рэакцыі насельніцтва, якое не гатова прыняць менавіта такое рашэнне гэтага набалелага пытання. Нашаму менталітэту больш пасуе, так бы мовіць, поза страуса, што схаваў галаву ў пясок. Каб не чуць і не бачыць...

Напрыканцы мне б хацелася пазнаёміць чытача з установай на вуліцы, сама назва якой — Прылуцкая з даўняга часу выклікае ў некаторых мінчан двухсэнсоўную ўсмешку, маўляў, калі быў на Прылуцкай, дык усё зразумела... А зразумела толькі тое, што чатыры першыя паверхі тут займае дэрматалагічнае аддзяленне, дзе лечаць захворванні скуры. Са здзіўленнем даведаўся, што такіх захворванняў налічваецца аж 7 тысяч, з іх паўтары тысячы сустракаецца даволі часта.

Пяты і шосты паверхі аддадзены венерычным хворым. Нехта са знаёмых, даведаўшыся, што я кіруюся ў дыспансер, папярэдзіў, што ля ўваходу там знаходзіцца міліцэйскі пост. Пост сапраўды існуе, але знаходзіцца толькі на шостым паверсе, дзе ўтрымліваюцца хворыя на сіфіліс, якіх лечаць прымусова: асобы, якіх прывезлі сюды з месц зняволення, бамжы, прастытуткі і да т. п. У той дзень, калі мне давялося сюды прыйсці, іх было тут больш за сто чалавек. Вось такая вясёлая кампанія...

Паверхам ніжэй размешчаны кругласутачны стацыянар на 40 месц і стацыянар дзённага наведвання. Гэта значыць, што хворыя атрымліваюць тут толькі лячэнне, харчуюцца ж і начуюць дома. Як прызналася мне Валянціна Пятроўна Стрыжонак, усё гэта не ад добрага жыцця — не хапае сродкаў на поўнае стацыянарнае ўтрыманне ўсіх венерычных хворых, якія маюць у гэтым патрэбу. Дзённы стацыянар на 370 месц мае таксама скурвенералагічная паліклініка пры дыспансеры.

Калі ж гаварыць увогуле пра дэрматавенералагічную службу краіны, дык, паводле расказу Валянціна Панкратава, у Беларусі працуе 33 спецыялізаваныя дыспансеры і каля ста паліклінік. Да паслуг хворых больш за пяцьсот спецыялістаў.

На 5 навуковых кафедрах мединститутаў рэспублікі ўдасканальваецца і вострыцца зброя супраць бледнай спірахеты, дарэчы, вельмі рухавага ўзбуджальніка сіфілісу, супраць ганакока, што пераносіць палавым шляхам ганарэю, і, нарэшце, супраць трыхіманады, што выклікае трыхіманоз, найбольш распаўсюджанае венерычнае захворванне, якое вядзе да бясплоддзя і імпатэнцыі. Працуюць на кафедрах 5 дактароў і каля 30 кандыдатаў навук.

Некалі ў Беларусі, па словах Валянціна Гаўрылавіча, была адна з мацнейшых у былым СССР навуковых баз па лячэнні венерычных захворванняў — Беларускі навукова-даследчы скурвенералагічны інстытут. У 1988 годзе міністр аховы здароўя Савецкага Саюза акадэмік Чазаў, які наведаў з інспекцыйнымі мэтамі Мінск, даведаўшыся, што Беларусь 9 гадоў запар утрымлівае ў краіне апошняе месца па венерычных захворваннях, сказаў, што трымаць на сотню-другую хворых цэлы інстытут — залішняя раскоша, і загадаў яго закрыць. З высокім начальствам пагадзіўся тагачасны міністр аховы здароўя рэспублікі Улашчык, дарэчы, па спецыяльнасці ўрачфізіятэрапеўт, які, натуральна, меў досыць слабае ўяўленне аб венералогіі, як, дарэчы, і Чазаў, вядомы кардыёлаг.

Сёння бледная спірахета перажывае свой зорквы час — па захворваннях на сіфіліс Беларусь займае першае месца сярод краін СНД. Вось так.

Спецыялісты, з якімі мне давялося гутарыць, не выключаюць таго, што хваля венерычных захворванняў на Беларусі можа пацягнуць на сабой і хвалю СНІДу. Гэтага яшчэ нам не хапала...

Злітуйся, Венера!

Міхась ЗАМСКІ

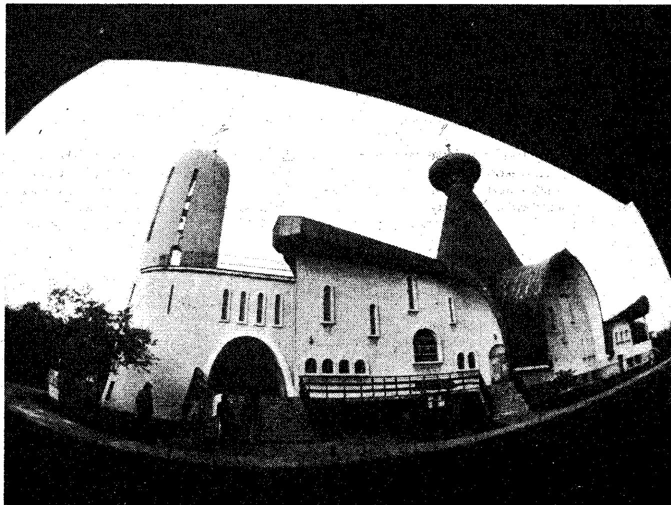

Сабор Святой Троіцы.

Інтэр'ер сабора.

СУПОЛЬНАЯ НАША НАДЗЕЯ

РЭПАРТАЖ З ГАЙНАЎКІ

Напачатку некалькі разваг агульнага плана. Справа літаратурнага перакладу заўжды абапіралася на два фактары: матэрыяльная зацікаўленасць і асабістыя кантакты. Гэтыя два фактары да нядаўняга часу падмацоўваліся ў нас дзяржаўнай палітыкай: Савецкі Саюз сябраваў з усім сацыялістычным светам (які сам жа і стварыў) і траціў на падтрыманне добрых адносін немалыя сродкі.

Што мы маем зараз у справе, прынамсі, беларуска-польскіх літаратурных сувязей? Дэпрэсію і ўпадак, як сказаў паэт, прафесар філалогіі Варшаўскага універсітэта Алесь Барскі. Абмеркаваць жа стан спраў у гэтай галіне дазволіла сустрэча літаратараў на Беласточчыне. На гэты раз яна ўяўляла сабой не рэгіянальны міжсабойчык "гэтых і тых" беларусаў, а праходзіла пад сцягамі беларуска-польскага сяброўства, з ініцыятывы і фінансавання польскага боку і пры ўдзеле дыпламатычных службаў Беларусі.

Арганізацыйны бок справы ўзяло на сябе таварыства "Польшча—Беларусь" (старшыня — Б. Хмяліньскі), а матэрыяльнае забеспячэнне — таварыства "Польшча — Усход", якое прадстаўляў тут віцэ-старшыня С. Наўрут. Суарганізатарамі мерапрыемства былі Польскае беларусазнаўчае і Беларускае грамадска-культурнае таварыствы.

Трэба сказаць, што супольнымі намаганнямі вышэйназваных арганізацый праведзена ўжо нямала культурных акцый. Сярод іх і канферэнцыі польскіх і беларускіх гісторыкаў, і алімпіяда па беларускай мове сярод школьнікаў, і выстава беларускай графікі ў Варшаве, і інш.

Ідэя літаратурнай "бяседы" належыць вядомаму польскаму пісьменніку беларускага паходжання Э. Кабатцу, які ўзяў на сябе вядзенне "круглага стала" і выступіў з глыбокім аналітычным дакладам "Перспектывы новага суседства". З польскага боку ў сустрэчы прынялі ўдзел: прафесар, літаратуразнаўца А. Дравіч (ён жа дарадца А. Квасьнеўскага), прафесар, перакладчык Ч. Сенюх, літаратурны крытык Я. Тэрмер, прафесар, украініст Ф. Няўважны, выдавец і нарысіст Р. Карась і многія іншыя. Не засталіся, вядома ж, убаку пісьменнікі Беласточчыны, у тым ліку Ян Чыквін, Сакрат Яновіч, Віктар Швед, Янка Целушэцкі, супрацоўнікі Беларускага музея Гайнаўкі і іншыя.

Што ж да афіцыйнай дэлегацыі з Беларусі, то яна фарміравалася на высокім міністэрскім узроўні, але цяжка і ў арганізацыйных пакутах. Мяняліся то кіраўнікі, то ўдзельнікі. Не абышлося без прыкрых сюрпрызаў: у апошні момант па "тэхнічных" прычынах, звязаных з афармленнем праязных дакументаў, група засталася без кіраўніка — А. Мальдзіса. Яго замяніў дырэктар выдавецтва "Беларусь" М.Кавалеўскі, на якога і лёг асноўны клопат па арганізацыі гэтай паездкі. З пісьменнікаў наш бок прадстаўлялі Анатоль Вярцінскі, Вольга Іпатава, Сяргей Законнікаў і аўтар гэтых нататак. Так што да вызначанай колькасці мы не дабіралі, і давялося патлумачвацца перад гаспадарамі.

Месцам правядзення сустрэчы літаратараў стала Гайнаўка, вядомая сваім музеем. Як высветлілася, мілагучная назва належыць зусім не вёсцы, а ладнаму мястэчку з 25-ю тысячамі насельніцтва. Нас прытуліла гарадская ўправа, а бургамістр (альбо мэр) горада Ядвіга Рудзінская-Патэюк — гожая пані, паланістка па адукацыі — распавядала нам не пра колькасць прамысловых прадпрыемстваў, школ і бальніц, а пра высокую місію прыгожага пісьменства. Была дарэчы цытата з класіка: "Што адрознівае чалавека ад звера? Толькі свет культуры".

Пры абмеркаванні праблем беларуска-польскага сумоўя найперш гаварылася пра недахоп аб'ектыўнай інфармацыі, пра немагчымасць атрымліваць беларускую перыёдыку. Хіба гэта не абсурд, калі на яе даводзіцца падпісвацца праз фірму ў Чыкага? Між тым гэтая праблема

Беларуская гімназія ў Гайнаўцы.

не па сіле Рэспубліцы Беларусь з 1991 года і сама па сабе з'яўляецца паказчыкам дзеяздольнасці яе кіраўнічых структур.

Адзначалася, што літаратурнае спатканне адбываецца ў новых умовах як для Польшчы, дзе не так даўно адбыліся прэзідэнцкія выбары, так і для Беларусі, дзе тыя самыя выбары шмат што змянілі не ў лепшы бок. Тым не менш, "багатая Польшча" ў справе папулярызацыі літаратуры суседзяў робіць усё ж менш, чым "бедная Беларусь".

Было падкрэслена, што беларусы — адзіная нацыянальная меншасць у Польшчы, якая мае сваю літаратуру; трое яе прадстаўнікоў уключаны ў энцыклапедыю "Пісьменнікі свету". (Дарэчы, у гэтым выданні ёсць імёны 56 беларускіх пісьменнікаў, прычым з іх толькі 15 празаікаў і адзін драматург, ды і выбар персаналіяў крыху дзіўнаваты.)

Адносна беларускай літаратуры на польскай мове цікавыя лічбы прывёў Ян Чыквін. У бібліяграфіі перакладаў — каля паўтары тысячы адзінак, а па дзесяцігоддзях яны размеркаваны так: 40-ыя гады — 43 творы, 50-ыя — 350, 60-ыя — 180, 70-ыя — звыш 500, 80-ыя — 318. 90-ыя гады адзначаны рэзкім спадам.

Сакрат Яновіч спыніўся на пытанні кнігаабмену. Чаму пісьменнікі Беласточчыны не могуць прадаваць свае кнігі, скажам, у Гародні? Чаму яны мусяць везці іх на Беларусь самаручна, "кантрабандай"? Мы не можам існаваць без кніжнага рынку, і гэта не наш асабісты інтарэс, а інтарэс усёй літаратуры, сказаў С. Яновіч.

Беларускі бок у сваіх выступленнях схіляўся да агульных праблем культуры, якія сёння ў нас маюць месца. На жаль, мы не вельмі валодалі інфармацыяй, інакш на пасяджэннях абавязкова прагучалі б імёны Лесьмана і Норвіда, чые творы пераклаў на беларускую мову А. Мінкін. Беларуска-польскаму ўзаемадзеянню ў Брэсце і Гародні прысвечаны трэці выпуск "Беларусікі" (Скарынаўскі цэнтр), а ў Віцебску выйшла аналагічнае даследаванне па лініі вышэйшай школы. У нашым актыве таксама гістарычны раман "Сейм Рэчы Паспалітай" (на рускай мове) лаўрэата Нобелеўскай прэміі У.Рэйманта, пра што не забыўся сказаць кіраўнік нашай дэлегацыі. Згадваўся і ўзноўлены па-беларуску С.Лем (пераклад М.Валошкі).

Адносна пісьменніцкіх суполак было сказана, што на іх дапамогу разлічваць не выпадае, яны ўжо не вырашаюць стратэгічных пытанняў літаратуры. У гэтым плане абнадзейвае наяўнасць кантактаў і адпаведнага пагаднення па лініі міністэрстваў культуры нашых краін.

А. Барскі паведаміў пра падрыхтоўку вялікага беларуска-польскага слоўніка. На яго думку, варта было б абмяняцца салíднымі паэтычнымі анталогіямі. "Супольны боль, супольны неспакой, супольная надзея", — гэтыя словы прызнанага лідэра беларусаў у Польшчы прагучалі дэвізам пісьменніцкай сустрэчы ў Гайнаўцы.

З улікам эканамічных варункаў усе пагадзіліся з тым, што пра грандыёзныя планы разважаць няма сэнсу. "Ажыццяўляць канкрэтныя праекты, рухацца малымі крокамі да большага" — так абазначыў сутнасць сённяшняй сітуацыі ў беларуска-польскіх стасунках М. Кавалеўскі. З ухвалаю была ўспрынята вестка пра намер адкрыць цэнтры беларускай культуры ў Варшаве, Беластоку, Любліне, Познані. Што ж да консульства РБ, адкрытага ў Беластоку (яго ўзначальвае М. Слямнёў, які садзейнічаў нашай паездцы і прыняў удзел у гаворцы), то, як прызнаўся адзін з тамтэйшых беларусаў, "нам такое і ў сне не магло прысніцца".

Культурная праграма сустрэчы ўключала ў сябе агляд мясцовага праваслаўнага сабора — адметнага архітэктурнага збудавання, узведзенага на грошы вернікаў, і прагляд спектакля "Польскія пастаралькі" — густоўнай кампазіцыі з вершаў і калядных песень. Адбылася таксама экскурсія ў Белавежу. Мы паглядзелі вялікі музей, дзе прадстаўлены асноўныя віды фауны і флоры Белавежскай пушчы, а ў куточку рамёстваў вісіць ярмо, здадзенае ў музей яшчэ дзедам А. Барскага. "Я не аддаў бы", — жартуе паэт... Маю ўвагу запыніў зрэз векавога дуба, які быў сведкам трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай, бачыў напалеонаўскае войска, паўстанцаў, немцаў... Ён расказваў пра гісторыю Польшчы лепей, чым якая-небудзь карта. А калі наперадзе аўтобуса праз дарогу важна пратупала чарада зуброў, хтосьці з нашых кінуў рэпліку: "Гэта ж трэба — і зуброў арганізавалі!"

Што арганізацыя была на вышэйшым узроўні — гэта не камплімент, а канстатацыя факта. Адзінае, чаго, бадай, не хапала — гэта прадстаўнікоў прэсы. Ні фота-, ні проста карэспандэнты са сталічных газет заўважаны не былі. Як, зрэшты, і з беластоцкай "Нівы". Засталося невядомым, ці апошніх не запрасілі, ці яны праігнаравалі падзею з нейкіх сваіх меркаванняў. Нас мала ўсцешыла вестка пра палітычны раскол у шэрагах беластоцкіх беларусаў, да якога і спрычынілася "Ніва". Паколькі ні "Салідарнасць", ні камуністы ніколі ўсур'ёз не лічыліся з патрэбамі беларускай дыяспары, то пазіцыя газеты па меншай меры здзіўляе. Няўжо ў краі ўсё так добра з правамі нацыянальнай меншасці? Нам давялося выступаць у пачатковых школах і ліцэях — самой Гайнаўкі, Нарэва, Бельска Падляскага, у школе, дзе праходзіў раённы конкурс дэкламатараў. Чысценькія памяшканні, уважлівыя, гасцінныя педагогі і... неразуменне ў дзіцячых вачах. Склалася ўражанне, што беларускае слова тут даўно забылі, і даводзіцца прыкладваць немалыя намаганні, каб яно не знікла канчаткова.

Я. Сычэўскі, старшыня Беларускага грамадска-культурнага таварыства, якое сёлета адзначыць сваё 40-годдзе, якраз і гаварыў аб праблеме нацыянальнай саматоеснасці краю, аб важнасці культурных сувязей з Беларуссю. Ён зазначыў, што беларуская культура на Беласточчыне — з'ява натуральная і што адна з задач таварыства — не дапусціць духоўнага заняпаду.

Пагроза гэткай жа невясёлай перспектывы адчувальная і для самой Беларусі. Зрэшты, палітыку — па агульнай дамоўленасці — мы чапаць не сталі. І хоць са свайго боку не ўзялі на сябе смеласці абяцаць, што наступная такая "бяседа" адбудзецца на нашай ужо тэрыторыі, але што яна цалкам рэальная — не выклікае сумнення.

Здаецца, я штосьці ўпусціла... Ах, вогнішча ў Белавежы! Сярод заснежанай пушчы і класічнага марозу яно так весела трашчала, што сагравала не толькі нашыя твары, але і сэрцы. Хай успамін пра яго і будзе апошняй кропкай гэтага рэпартажу.

Мінск—Гайнаўка—Мінск

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
наш спец. кар.

ВІРДЖЫНІ Ў КЛАСІЧНЫМ АТАЧЭННІ

Калі ў леташнім лістападзе, 30 чысла Вірджыні Шыманец са сваім Тэатрам de l'Esprit de Sel (Тэатрам Духу Солі) чытала па ролях "Караля Ліра" ў вялікай аўдыторыі Беларускай акадэміі мастацтваў, яе атачэнне выдавала на класічнае: трое спраўных партнёраў, падпарадкаваныя самаму незаўважнаму руху яе рук ды вачэй; ветлівая ціша аўдыторыі. Чытанне ў асобах было самым класічным у класічным сэнсе слова. Яго назвалі спектаклем. Сваю зацікаўленую прыязнасць да гэтага спектакля падкрэслілі хіба тэатральныя прафесіянкі. Усеагульнага захаплення (французскі тэатр!) яўна бракавала. Ну, хораша чытаюць, ну і далей што?

Дастаткова ж было сказаць, што лістападаўскі паказ-чытанне ў Мінску — другі, а перад нефранкамоўнаю, па бальшыні сваёй, публікаю — першы. І што перадусім Вірджыні дэманстравала школу. Тую самую — знаную, знакамітую, французскую, тэатральную з бездакорным валоданнем голасам, інтанацыяй, дыханнем, з дзесяткамі адценняў сотняў ацэнак — голасам, голасам і — яшчэ раз голасам. Дакладней, галасамі, На чатыры галасы былі раскладзены персанажы "Ліра"; больш за дзесятак масак самых розных стыляў абазначалі Шэкспіравых персанажаў. Акцёры стаялі перад пюпітрамі і самым сур'ёзным чынам гарталі партытуры спектакля, свае галасавыя партытуры... Без аніводнага нотнага знаку...

Я пішу пра гэты выпадак так адкрыта толькі з аднае прычыны: тэатр Вірджыні Шыманец і (трэба быць дакладнай) Бертрана Санье зусім не збаяўся неўразумення. Бо паказаць школу, давесці яе вартасці і асаблівасці было адной з некалькі задач. Знаёмства з радзімаю бацькі, спадара Лявона Шыманца, Вірджыні ўжо спраўдзіла колькі гадоў таму. Супрацоўніцтва прафесійнае больш за што іншае вабіць яе цяпер. І таму "Кароль Лір" мусіць трапіць на беларускія падмосткі яшчэ раз. Ужо дакладна ўвасобленым у сапраўднае сцэнічнае дзеянне.

...Бертран тлумачыў мне, як будуць вырашаны канфлікты і нават некаторыя мізансцэны; як дзве старэйшыя сястры, Ганерылья і Рэгана, прадстаўяцца адной істотай, або адна будзе нібы з'яўляцца з другой; як твар Ліра будзе закрыты маскай на працягу ўсяго відовішча....

Такім чынам, "Кароль Лір" прыедзе да нас яшчэ раз. Магчыма, напрыканцы лютага, магчыма, напрыканцы красавіка. Як складзецца, як знойдуцца грошы. Спрыянне Французскага пасольства ў Мінску (тэатрам апякуецца адукацыйны аташэ Поль Рамановіч) — надзейнае. Акадэмія мастацтваў (яе прадстаўляе ў даным выпадку Лідзія Манакова) заахвочвае французскі бок магчымасцю пастаянных абменаў — школамі, творчымі знаёмствамі і спадзяваннем ставіць разам. У 1997 тэатр Вірджыні Шыманец і Бертрана Санье мае намер разам з беларускімі калегамі ажыццявіць пастаноўку Расінавага "Брытаніка". Серж Цір'е і Ален Мэярд, якія бралі ўдзел у другім чытанні "Ліра" беларускай публіцы, напэўна, далучацца да ўсіх названых праектаў. А Вірджыні, спадзяюся, не толькі пакажа, але і дасць пачытаць сваю грунтоўную работу па гісторыі класічнага беларускага тэатра (драматургіі) канца мінулага-пачатку нашага стагоддзя. Ведаю, што дырэктар Інстытута літаратуры АН Беларусі Віктар Антонавіч Каваленка яе працу ацаніў высока.

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымку: Серж Цір'е, Вірджыні Шыманец, Ален Мэярд, Бертран Санье.

ФОТА ВІТ. АМІНАВА

Павел МІСЬКО

ЛЮДЗІ ПАДЗЯМЕЛЛЯ

ЗАПІСКІ КАШАПЛЁТА

ПЕРАХОД

... Чытаць пры чырвоным святле літары "П" цемнавата, стамляюцца вочы. Адкладваю чытво, хаваю акуляры. Трэба пахадзіць, патупаць, каб не так дранцвелі ногі.

Ля самага скрыжавання ў пераходзе пасуседзіўся да кветніц хлопец — чысцільшчык абутку. Некалькі дзён ужо так сядзіць і ні разу не бачыў я, каб хоць адзін хто падставіў яму нагу. Людзям "не до жиру, быть бы живу". І хлопец не стрываў, знік.

Мільгаціць у вачах ад людскіх твараў, постацей, і гэта таксама вельмі стамляе, аж но замарачэнне ў галаве робіцца. Шмат каго пазнаю ўжо з тых, што стала карыстаюцца пераходам, ідучы на абед ці з абеду, з работы.

Колькі рэспектабельных маладых буржуйчыкаў! Як уніформа — шырокія і даўжэзныя чорныя паліто ці плашчы, памераў на чатыры большыя, чым трэба. "На падрост бралі?" — так і карціць спыніць каторага за рукаў. Гэтыя купляюць ружы бярэмкамі, не таргуючыся, самыя лепшыя. Валакуць і з "Перахода" дарагія, экзатычныя напоі. Праўду ў народзе кажуць: у адных кірмаш, у другіх жыцця нямаш.

Ёсць і такія пакупнікі кветак, што наскрэбваюць грошай толькі на адну-адненькую ружу (25—30 тысяч рублёў штучка) і нясуць яе перад сабою ўрачыста, у двух пальчыках, летуценна ўсміхаючыся.

Успамінаецца яшчэ адзін пакупнік ружаў, самых лепшых, букет на шмат каліваў. У чорным, старанна адпрасаваным касцюме, пры гальштучку. Сам цыганаваты, з ленінскаю лысінаю, старанна прыхаванаю прылізанымі валасамі, са сталінскімі вусамі. Тады гэта быў яшчэ просты дэпутат Вярхоўнага Савета, барацьбіт з карупцыяй. Было гэта за дзень ці за два да пачатку чарговай сесіі. Вечар, а ён, нястомны працаўнік, купіўшы такі багаты букет, спяшаўся кудысьці, пэўна, на дзелавую сустрэчу...

Не пазнаць пакупніка было нельга, вельмі ж прымільгаўся яго твар у тэлевізійных перадачах з сесіі. Па любым пытанні выступаў, павучаў, даказваў. Пазналі яго і прадаўцы кветак і доўга перасмейваліся, глядзячы ўслед, хіхікалі. А Сашка-артыст, згадзіўшыся, выдаў голасна: "Го-го-го! А ён жа кляўся, што на кніжцы ўсяго тысяча шэсцьсот рублёў!"

Пераход — любімае месца і жабракоў, люмпенаў, бомжаў. Стаяць ці сядзяць на прыступках, павыстаўляўшы рукі ці паставіўшы перад сабою каробачку на грошы, хрысцячыся, або і не, з плакацікам на грудзях — для якое патрэбы збірае грошы, ці без плакаціка, але ў цёмнай, як у манахіні, форме, з евангеллем у руках. Хто не стаіць-сядзіць, той шныпарыць па пераходзе, шмат разоў на дзень узахапкі перад другімі прачэсвае ўсе закавулкі і сметніцы, збірае бутэлькі, акуркі. Некаторыя назойліва прапануюць купіць ледзь не задарам які замок, малаток, наўлечку ці ўкрадзеную са столікаў кніжку, бляшанку ўсохлае, падабранае мо на звалцы фарбы.

У любы час дня шмыгаюць між людзей абарваныя Гаўрошы, матляючы доўгімі рукавамі. А як захочацца ўхапіць у прадаўцоў семак, то рукаў падкасваецца. І хапаюць, і ўцякаюць пад праклёны гандляра, весела рагочучы. А во два большыя, прыкладна шосты-сёмы клас. Кожны раз, прадаўшы з рук цыгарэты, забягаюць, хаваюцца за стол з касетамі, прысядаюць ледзь не каля самых маіх ног. Хуценька набіраюць з сумак у кішэні пачкаў і зноў стаяць, ходзяць па праходзе, струнка-насцярожана зіркаючы па баках. І самі курацы, дыі так, што дым, здаецца, нават з вушэй і вачэй струменіць.

Не ўсе жабракі пухнуць з голаду. Бальшыня, мабыць, пакутуе ад смагі.

Пад паўдня ўжо. Малады яшчэ чалавек, але даўно не голены, у доўгім зашмальцаваным паліто, валачэ пад руку старчыху, тая грукае па бетонных плітах здараненым дрынам. Кіруюць да шырокага падаконніка "Перахода". Мне ўсё чуваць...

— Усё выгрэбвай, не заначвай! Бо... — тон у маладога пагрозлівы, чалавеку не цярпіцца.

Жабрачка замаруджана, заскарузлымі пальцамі дастае, выгрэбвае, выцягвае бязладна скамечаныя грошы, кладзе перад ім на падаконнік.

— Ф-фу... Какога хрэна стаіш там, как істукан? Магла б заадно пасартаваць, паразгладжваць... Як мне на людзі паказацца з такімі?

Маўчыць старая, вывуджвае з кішэнь здобыч, а малады нецярпліва хапае "зайчыкаў", збольшага распраствае, ляпае па іх далоняй. Урэшце ўсё раскладзена, разгладжана, падлічана, малады чалавек яшчэ на ўскікі выпадак пераправерыў'яе кішэні. Жабрачка стомлена прыхінаецца спінаю да падаконніка, успіраецца на дрын. А малады подбежкам шыбуе ў "Пераход".

"Негацыянт... Пайшоў на долары мяняць..." — здагадваюся я.

Не, усё прасцей. Малады паспешліва выходзіць з бутэлькаю віна. Не абы-якога — марціні. "Хто не рызыкуе, той не п'е шампанскага" — успомніўся мне дэвіз тых, каму лёгка дастаюцца грошы, хто любіць адхапіць "на халяву". А якая ж рызыка ў гэтага маладога абармота-п'яніцы? У што маці ператварыў!

Тым часам яны паварочваюцца да мяне спінамі, старая дастае з бруднай торбы шклянку. Буль-буль-буль-буль... Поўненькая! Малады цубіць, крэкае, пераводзіць дух. "Табе колькі?" — пытаецца ў старчыхі. Тая паказвае пальцам — у дне. Буль-буль... Бутэльку з рэшткамі віна малады хавае за пазуху.

— Завядзі ж мяне, а то... — кажа жабрачка, мо даходнае месца мае на ўвазе.

— Сама даграбешся, мяне чакаюць. Вечарам, калі не прыйду, сама прытэпаеш. — І

Працяг. Пачатак у № 5.

КАЛІЗЕЙ

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

ПРАВАДЫР. Ё маё! Знайшлі час брахацца! Адкусіце языкі! Зараз жа!.. І што ён будзе рабіць, калі я назначу яго ворагам?

ЖРЭЦ. Ён зніме мяцеж і арыштуе цябе...

ПРАВАДЫР. Ты што, з глузду з'ехаў?

ЖРЭЦ. Дык гэта ж не ўсур'ёз, мой Правадыр! Гэта ж будзе гульня! Калізей!

ПРАВАДЫР. Што будзе?

ЖРЭЦ. Калізей. Тэатр. Спектакль для народа!

ПРАВАДЫР. Ты хочаш, каб я стаў скамарохам?

ЖРЭЦ. Мы ўсе на гэтым свеце скамарохі!

ПРАВАДЫР. Толькі не Правадыр! Не той у мяне сан, каб блазнаваць! Не тая пасада!

ЖРЭЦ. Калі хістаецца трон, Правадыр павінен рабіць тое, што падказвае яму лёс.

ПРАВАДЫР. Лёс падказвае мне стаць... скамарохам?

ЖРЭЦ. Іншага ратунку ў цябе проста няма.

МІНІСТР. Не слухай яго, Правадыр! Тое, што ён прапануе, немагчыма!

ПРАВАДЫР *(раззлаваўшыся)*. Я забараніў гэтае слова!

МІНІСТР. Ты паслухай, што я скажу... Калі змова ўдасца, я стану Правадыром...

ЖРЭЦ. Гэта ж жарт! Гульня ў цацкі! Калізей!

МІНІСТР. Заткніся, стары звадыяш!

ПРАВАДЫР. Хопіць тузацца! Відома, Правадыром табе ніколі не быць!

МІНІСТР. Правільна! А калі змова не ўдасца, калі я не стану Правадыром, ты ж мусіш павесіць мяне! Як дзяржаўнага злачынцу!

ПРАВАДЫР. Ну, само сабой!

МІНІСТР. Дык начорта ж мне такі калізей? Калі раблюся Правадыром — то жартам! Калі на шыбеніцу — то ўсур'ёз! Шукайце дурня ў іншым месцы!

ПРАВАДЫР. Жрэц! Тут сапраўды канцы з канцамі не сходзяцца.

ЖРЭЦ. Галоўны цымус у фінале. Калі ён цябе арыштуе...

ПРАВАДЫР. А ці нельга абысціся без майго арышту?

ЖРЭЦ. Ні ў якім разе! Ты ж павінен стаць ахвярай, пакутнікам! Накшталт Хрыста. Каб увесь народ аж млеў, спачуваючы табе.

ПРАВАДЫР. Паспачуваюць, паспачуваюць, а потым на крыж!

ЖРЭЦ. Да гэтага не дойдзе. Мы ж будзем трымаць падзеі пад сваім кантролем. Лейцы ўвесь час будуць у нашых руках. Калі адбудзецца мяцеж...

ПРАВАДЫР. Чаму мяцеж?

ЖРЭЦ. Ну, можна назваць гэта пераваротам або змовай... А далей... Ты яго пераможаш, злітуешся і памілуеш. Даруеш яму свабоду і жыццё. У гэтай святой барацьбе народ зойдзецца ад жалю, ад спагады і згуртуецца вакол пакутніка.

ПРАВАДЫР. Вакол каго?

ЖРЭЦ. Вакол цябе. Пакутнік жа ты! Ты станеш другой Ефрасінняй Полацкай.

Паўза.

ПРАВАДЫР. Гм... А ты ўпэўнены, што ўсё будзе іменна так? А раптам разапнуць?

ЖРЭЦ. Ні ў якім разе! Народ і так зразумее, што ты святы! Анёл! Сама дабрыня! За такім Правадыром народ пойдзе і ў агонь, і ў ваду. Як за Маісеем. Без роздуму, без разваг!..

Паўза.

ПРАВАДЫР. Жрэц... Мне здаецца, ты геній! Гэта ж чорт ведае як закруціў!

ЖРЭЦ. У меру сваіх здольнасцей... Хачу быць карысным для цябе і Тубыліі.

МІНІСТР. Як вы сабе хочаце, але я не буду здраднікам! Я прысягаў!

ПРАВАДЫР. Вызваляю цябе ад прысягі!

МІНІСТР. Я прысягаў айчыне, а не табе!

ПРАВАДЫР. Айчына — гэта я! Усё астатняе — цьфу!

МІНІСТР. Я не хачу быць ворагам!

ЖРЭЦ. Дык гэта ж гульня!

МІНІСТР. Каціся ты са сваёй гульнёй, стары звадыяш!..

ЖРЭЦ. Калізей не мне патрэбны, а нашай бацькаўшчыне!

ПРАВАДЫР. Канчай дэбаты! Вы не ў парламенце! Чуеце, што робіцца на вуліцы? Нібы на іх усе чэрці ўсселі! Я прымаю канчатковае рашэнне. Прызначаю цябе сваім ворагам. Афіцыйна.

МІНІСТР. Хто ж паверыць, што ты мяне сам прызначыў? На ўсё жыццё будзе сапсавана біяграфія!

ПРАВАДЫР. Я выдам указ! Што ты — вораг. Вось зараз вазьму і выдам!

ЖРЭЦ. Нельга выдаваць указ, Правадыр!

ПРАВАДЫР. Чаму гэта нельга? Яму патрэбен указ. І я, як Правадыр...

ЖРЭЦ. Змова ж — тайная!

ПРАВАДЫР. Ну і што? І ўказ будзе тайны. Для нашчадкаў, для гісторыі!

Міністр падае на калені перад Правадыром.

МІНІСТР. Мой Правадыр! Родненькі! Я не хачу быць тваім ворагам!

ПРАВАДЫР. Дык гэта ж гульня! Гэты... як яго?

ЖРЭЦ *(падказвае)*. Калізей!

ПРАВАДЫР. Вось іменна! Калізей! Жарт!

МІНІСТР. З агнём не жартуюць!

ПРАВАДЫР. Правільна — не жарт. Не жарт, а заданне Радзімы! Лёс Тубыліі ад цябе залежыць!

МІНІСТР. Усё роўна не буду здраднікам!

ПРАВАДЫР. Не здраднікам, а патрыётам! Тайным! Ведаеш, хто ты?

МІНІСТР. Ведаю. Міністр... Ваенны.

ПРАВАДЫР. Ты не Міністр! Ты слабец і дзяржаўны неслух!.. Табе калі на пенсію?

Паўза.

МІНІСТР. Праз два гады...

ПРАВАДЫР. А табе не хочацца? Прызнайся, не хочацца?

МІНІСТР. Не хочацца.

ПРАВАДЫР. Вечная гісторыя. Маладым хочацца быць старымі, а старыя хочуць быць маладымі. Колькі ў цябе ўнукаў?

МІНІСТР. Пяцёра...

ПРАВАДЫР. І дзе яны жывуць?

МІНІСТР. Са мной... У рэзідэнцыі.

ПРАВАДЫР. Ага! Так сказаць, у якасці ад'ютантаў! Можа, яшчэ і жалаванне атрымліваюць?

МІНІСТР. Якое там жалаванне... Кот наплакаў.

ПРАВАДЫР. Дык вось лічы, што рэзідэнцыі ў цябе ўжо няма. А твае ад'ютанты сталі проста ўнукамі. І табе іх не шкада?.. Не дзядуля, а вампір нейкі! Кат!

МІНІСТР *(узнімаецца з каленяў)*. Я згодзен... З гэтага моманту я твой вораг.

ПРАВАДЫР. Даўно б так! А то муліўся, муліўся!.. Жрэц, пішы ўказ!

Жрэц садзіцца за камп'ютэр.

ЖРЭЦ. Я гатоў, мой Правадыр.

ПРАВАДЫР. Пішы! *(Дыктуе.)* "Указ Правадыра Тубыліі..."

ЖРЭЦ *(падказвае)*. Тайны ўказ!

знікае.

Старая, нешта мармычучы, сунецца паўз мяне.

— Вой, гэта ў вас кошыкі? Але я не бачу, няма вачэй, — нібы спахопваецца яна.

Адно вока, і праўда, нібы выцекла, але ж другое на выгляд нармальнае.

— Сын? — ківаю ў той бок, куды знік малады чалавек.

— Сын, — пацвярджае яна, грукае дрынам і паволі сунецца супраць людскога патоку недзе туды, да выхаду к ГУМу.

Мабыць, кожны дзень прыходзіць у пераход то адзін, то з жанчынаю высокі хлопец. Пад гітару спявае рускія народныя песні, перайначваючы не то Козіна, не то Слічэнку. Хораша спявае, голас магутны, оперны, перамагае ўсе шумы, што пануюць у пераходзе, далятаюць з вуліцы. І бесперапынку, песню за песняю. Калі і жанчына з ім, то на два галасы. Канцэрт цягнецца гадзіны дзве. Зрэдку хтосьці падыходзіць, штосьці кладзе. Не ведаю, які заробак у спевака, але ж калі не цураецца чалавек такое работы, то нешта ж, мусіць, перападае.

Апошнім часам яму не шанцуе, канцэрты скарачае да гадзіны. Даводзіцца залішне напружваць голас, каб перамагчы і магнітафон са стала з касетамі. Амаль кожны пакупнік тут патрабуе пракруціць стужку, хоць бы пачатак, каб пачуць якасць запісу. І на ўсё падзямелле разносіцца абмузычаная інструкцыя, як прыгатаваць наркотык: "Конопли накошу... я ее насушу... под паром распару и аккуратно под пресс..." І яшчэ нешта пра кайф і пажаданне: "Пошли вы все на х..."

Вечарам ужо не злева ад мяне, а справа, на выхадзе чуваць цудоўны лірычны тэнар. Спявае хлопец, можа, бард, незнаёмыя, мо свае песні. Так і хочацца падысці да аднаго, да другога, сціснуць, страсянуць за плячо: "Хлопцы, што вы робіце?! Чаму не шкадуеце свой божы дар? На холадзе, на скразняках..."

Так творыцца злачынства. Не з іх боку — Хрыстос ім суддзя, мо і праўда галадаюць. А з боку дзяржавы перш за ўсё. Да чаго давялі людзей мастацтва! Дойдзе да таго, што ўслед за класікам будзем усклікаць: "Колькі талентаў звялося, колькі іх і дзе ляжыць! Невядомых, непрызнаных, неаплаканых нікім..."

Прэзідэнтавы паказныя клопаты аб работніках мастацтва, культуры, абяцанкі таго-сяго з іх — не больш, чым па пятнаццаць чалавек, падтрымаць — бесталаннае, наскрозь прасякнутае палітыкаю шоу. Робіцца з адною мэтаю — падзяліць работнікаў культурнай сферы, перасварыць. А хіба не гэтак рабілі, не гэтак лашчылі выбраных культурных служкаў партбосы ў зусім яшчэ недалёкія часы!

МОЙ "ЭЛЕКТАРАТ"

Мо ў маім выпадку і не падыходзіць гэтае моднае замежнае слоўца. Развялося іх цяпер, гэтых модных і замежных, як тых вошай у цяжкі і скрутны для народа час. Але прыхільнікаў майго рамяства, хобі шмат, хоць купляюць вырабы мо толькі які дзесяты-дваццаты з іх.

Убачыць такі чалавек выстаўку-продаж на падаконніку і зварочвае да мяне. А на твары ўжо і прыязная ўсмешка, і вочы маладзеюць, у іх ужо здзіўленне прагля́дваецца і захапленне: "Кошыкі? У сталіцы?! І мой бацька некалі..." І пайшло: "А от наш дзед умеў плесці з расколатай ляшчыны, з карэньчыкаў..." — "А прадаўгаватыя вы можаце?" — "А палавінкі такія, на сценкі вешаць, для кветак?"" — "А кантовыя, вялікія, і каб борцікі невысокія? Я б на падлогу яго паставіла і вазоны туды. У мяне цэлы зімовы сад у кватэры..." — "А для бялізны можаце сплесці?" — "А для кошкі? Каб большы за гэты ваш вялікі і шырэйшы". — "Магу і для кошкі, калі пані заказвае, то давайце канкрэтна дамаўляцца". І дамовіліся, і прывалок, а мадама не прыйшла. Ці забылася, ці яе кошка, царства ёй нябеснае, загадала доўга жыць.

"Адно злучэнне абруча бачу. А дзе другое, куды вы яго прыхавалі?" І я паказваю куды. "А як вы во тут злучаеце? Не атрымліваецца ў мяне". — "А так вось і так. Сакрэтаў фірма не хавае". Прытэпала бабка: "Можа б вы, мой адрамантавалі? Дужка ў ім зламалася. А такі харошы быў, гадоў дзесяць служыў".

Некалькі разоў кашы бралі палякі, расіяне. Гм, што ў іх — плесці няма каму ці лаза павысыхала? А мо проста паквапіліся на нашы, бо танныя?

Адзін хлопец-палячок, а мо касіў пад паляка, рашыў падсмяяць мяне з маім бізнесам. "Ух ты! — нібыта спачатку захапіўся кошыкам, пакруціў у руках, памацаваў. — А ў яго ў туалет хадзіць можна?" — "Можна, — кажу, — толькі старайцеся гусценькім".

Купляюць больш жанчыны. Яны і больш мяккія душою, і практычныя, і адважныя: фінансы ў іх руках, сямейны бюджэт. А сярод жанчын больш тыя, што бліжэй да мастацтва, музыкі, сентыментальныя дзяўчаткі "субцільныя суперфлю" (нячысцік яго ведае, што значаць гэтыя словы, але, здаецца, да месца), і аматаркі экзотыкі, якім для поўнага шчасця толькі і не хапае паставіць на палічку такі сувенір. Маўляў, выйшлі мы ўсе з народа... А хто-ніхто, яшчэ ад мяне не адышоўшы, ужо размяркоўвае-прыстасоўвае кошыкі: гэты на часнок, гэты пад цыбульку; пад садавіну, пад ягады; па яйкі хадзіць у магазін, яйкі насіць у царкву свяціць на Вялікдзень.

А колькі парад наслухаешся, прапаноў! "Вы такія во круглыя, высокія пляціце, з дзвюма ручкамі!" — "Вы б летам плялі, к сезону! Са свістам бы пайшлі..." — "Летам, — кажу, — дубцы яшчэ растуць, яны травяністыя, няспелыя". "Надта ж густа плецяце, радзей на бульбу трэба, каб зямля высыпалася". — "А з алюмініевага дроту зможаце? На бульбу? Я б вам бухту прывалок..." — "Магу, але не хачу. Хімічыць нецікава". — "Вы б па два-тры кашы за дзень плялі, тады б нешта зарабілі. А так..." — "Калі ўсё падрыхтавана, усё пад рукою, то, пастараўшыся, можна і два сплесці. Але потым чатыры дні ў рукі дубец не возьмеш". — "Чаму гэта?" — "Здзіраецца скура з пальцаў аж да крыві, як наждаком". — "А-а-а..." — разяўляе субяседнік рот і забывае стуліць.

Падышоў выдавецкі работнік, пісьменнік. "Ах, ах, якраз грошай няма... А так бы і я купіў, і многія ў нас купілі б". Абяцаю яму наплесці і цэлы мяшок прывалакчы ў выдавецтва. А пакуль што стаім з ім, гамонім. Пачуўшы беларускую гаворку, спыняюцца каля нас двое мужчын. Адзін вышэйшы, мажнейшы, другі меншы і шчуплейшы, збедніўся, небарака. Ну рыхтык Шчасліўцаў і Нешчасліўцаў з п'есы А. Астроўскага. Абодва "пад мухаю", асабліва меншы, нейкі недагледжаны, занядбаны. Выдавецкі работнік развітваецца, бо Шчасліўцаву хочацца пагаварыць, ён старанна падбірае беларускія словы. Знаёмімся. Шчасліўцаў, назваўшы таварыша, некалькі разоў гаворыць: "Круглы сірата! Круглы сірата, з дзіцячага дому". Працуюць у нейкай рэстаўрацыйнай фірме, помнікі архітэктуры, дойлідства аднаўляюць. Шчасліўцаў нешта чытаў маё, нават адна кніга мая ёсць у яго дома. Але без аўтографа. "Прыходзьце да мяне ў госці, прашу вас! Пасядзім, пагаворым, як белыя людзі, чайку (ён націснуў на слова) пап'ём. Эх, ну што з вамі рабіць?! — пытанне гучыць рытарычна, Шчасліўцаў хоць і звяртаецца да мяне, але паглядвае на Нешчасліўцава, нібы шукае ў таго падтрымкі. — Хіба каб падкінуў вам якую тысячу?"

Вядома, нечаканы мецэнат меў на ўвазе долары. "А як жа я аддам іх вам ды яшчэ з працэнтамі?" — кажу яму, быццам не разумею сказанага. Шчасліўцаў маўчыць, вагаецца, думае, урэшце зноў паўтарае запросіны "на чаёк", дае свой тэлефон. Бярэ пад паху Нешчасліўцава, які зусім ужо скіс на падаконніку, вядзе з падзямелля.

Халера ясная... Мо я дурны? Згубіўся недзе яго тэлефон. А так бы...

А што — "так бы"? Пайшоў бы? Такі поп, што прымаю і боб? А ці не "шуба с барского плеча" гэта? Ці не тая самая падачка ў руку жабрака, толькі ў большых памерах?

Трымайся, Павел Андрэевіч, трымайся. Жабрачы хлеб — сабачы.

"...Настальджыя каналья"... Як усё-такі пакутуюць ад гэтага людзі!

Высокая жанчына, мо канадка ці англічанка ў трэцім пакаленні. Гаворыць па-руску слабавата, але ўсё можна зразумець. "Вэры найз, вэры найз!.." — доўга паўтарае яна, круцячы маленькі кошык у руках. Схадзіла нават да кветніц, абгледзела кошык пры белым святле. А на твары шчасце дзіцяці... Плаціць не задумваючыся, і я ўжо ўшчуваю сябе, што назваў малую цану. Што — гэта ў яе адгукнуліся гены сельскіх беларускіх продкаў? Хоча прывезці дзеду вітанне з далёкае радзімы?

А вось бабуля з Гомельшчыны, з забруджанай зоны...

— Вы тут часта бываеце? — уздыхае яна. — Пенсію я яшчэ не палучыла, запазніліся грошы ўжо на дзесяць дзён.

— Не часта, але бываю. Калі ёсць з чым.

— Я купіла б у вас хараство гэта, на балконе трымала б, — гаворыць і выцірае слязу. — Выйшла б, памалілася на яго, паспавядалася б, паплакала...

— А чаму на балконе, цётка? Калі даспадобы, то ў хаце трымайце, на ганаровым месцы.

— А каб мае маладыя не бачылі... Смяяцца будуць, не зразумець ім гэтага.. А я от гля-джу на кошыкі і ўсё-ўсё сваё успамінаю, вёску. Так пячэ ў грудзях, так горна... не выт рываць...

Спыняецца знаёмы навуковец-этнограф.

— А ці ведаеце вы, што гэты во ромбік у кашы, зорачка, што змацоўвае абручы, — салярны знак? Сімвал сонца ў нашых старажытных продкаў!

— Вунь яно што-о... А я думаў, на ручніках толькі ёсць, на вышыўках.

Сонца ў маіх руках... Я сам ствараю яго! Я памнажаю сонца, людзі! Каб усім яго хапала, каб усім жыццядайна свяціла, прыносіла радасць і надзею на лепшае.

ПРАВАДЫР. Ага! "Тайны ўказ нумар..." Нумар потым падставім, у канцылярыі пагля́дзець трэба... "Цяжкая навала навісла над нашай дарагой Тубыліяй... Паддаўшыся тайным ворагам і правакатарам, наш мудры народ канчаткова страціў розум і запатрабаваў немагчымага... Штаны, калі іх даць усім, разораць краіну, знішчаць армію. А без арміі мы — нішто! Нуль без палачкі! Абібія паставіць нас на калені, зробіць сваімі рабамі. Перад намі адна альтэрнатыва — свабода альбо штаны"! Ну, як?

ЖРЭЦ. Мудра, мой Правадыр!

ПРАВАДЫР. Пішы далей!.. "Сітуацыя ў Тубыліі робіцца надзвычай небяспечнай і патрабуе нетрадыцыйных, экстра..."

ЖРЭЦ *(падказвае)*. "Экстраардынарных!"

ПРАВАДЫР *(працягвае дыктаваць)*. "...экстраардынарных мер. У гэтай сувязі, з мэтай абуджэння ў народа патрыятычных пачуццяў загадваю: арганізаваць змову супраць Правадыра... Гэта значыць, супраць мяне... На чале змовы назначаю Ваеннага Міністра. Яго намеснікам — Галоўнага Жраца..."

ЖРЭЦ *(занепакоена)*. Мой Правадыр! Мы ж так не дамаўляліся!

ПРАВАДЫР. Хіба? Ну, гэта ж само сабой. Ідэя ж твая!

ЖРЭЦ. Хапіла б і аднаго Ваеннага Міністра.

ПРАВАДЫР. Адзін не справіцца. Дзе гэта вы бачылі, каб у змове ўдзельнічаў адзін чалавек. Павінна быць хунта. Я назначаю вас дваіх. А хунту падбераце сабе самі.

Дзіўная метамарфоза адбылася з Ваенным Міністрам. Паступова, слухаючы дыктоўку Правадыра, ён на вачах робіцца іншым чалавекам — упэўненым, рашучым, натхнёным.

МІНІСТР. Мой Правадыр!.. Але ў час перавароту страляюць...

ПРАВАДЫР. Ну, вядома, страляюць! Які ж пераварот без страляніны?

МІНІСТР. А... у каго сталяць?

ПРАВАДЫР. Абы ў каго! З усіх відаў зброі! Але халастымі. Кіньце на вуліцы танкі, самалёты, ракеты! Ды паболей, паболей!

МІНІСТР. Мой Правадыр! У нас няма халастых ракет.

ПРАВАДЫР. Шкада. Ну, тады ракетамі не страляйце. З усіх відаў зброі, апрача ракет.

ЖРЭЦ. Гэта запісаць ва ўказ?

ПРАВАДЫР. Не, гэтага не трэба. Давай я падпішу ўказ! *(Падпісвае і кладзе ў сейф)*.

МІНІСТР. Для каго гэты ўказ, калі ён тайны?

ПРАВАДЫР. Ну, я ж сказаў!.. Для гісторыі. Для нашчадкаў. Хай ведаюць, якімі былі іх дзяды і прадзеды. Як лёгка было ім управіцца з нехлямяжым народам!

МІНІСТР. А што ты будзеш рабіць з ім?

ПРАВАДЫР. З народам?

МІНІСТР. З указам...

ПРАВАДЫР. Ён будзе знаходзіцца ў сейфе! Пад сямю замкамі.

МІНІСТР *(нечакана цвёрда)*. Ключ мне!

ПРАВАДЫР *(толькі зараз заўважыў, як змяніўся Міністр)*. Што ты сказаў?

МІНІСТР. Тое, што ты пачуў. Ключ ад сей-фа павінен быць у мяне!

ПРАВАДЫР. Такога прэцэдэнту яшчэ не было, каб ключ ад правадырскага сейфа быў у некага іншага!

МІНІСТР. Але і ўказа такога яшчэ ніколі не было! Ключ!

ПРАВАДЫР. Як ты размаўляеш? Што за тон? Не забывай, хто я, а хто ты!

МІНІСТР. Я — смертнік! Я — кіраўнік дзяржаўнага перавароту. Мае правы неабмежаваныя! А ты — ахвяра, пакутнік! Ты арыштаваны!

ПРАВАДЫР. Ё маё! Жрэц! Ты чуеш, што ён плявузгае?

ЖРЭЦ *(Міністру)*. Не спяшайся. Час "ікс" яшчэ не наступіў. Яго ж падрыхтаваць трэба.

МІНІСТР. А няхай ён аддасць ключ! А то ніякага перавароту не будзе! Ключ ад гісторыі павінен быць у мяне!

ПРАВАДЫР. Ты не даяраеш гісторыю сваму Правадыру?

МІНІСТР. У такой справе нельга давяраць нават Богу! Ключ!

ЖРЭЦ. Аддай ты яму ключ.

ПРАВАДЫР. На, падавіся! Шантажыст ты, а не Ваенны Міністр!

Кідае ключ Міністру, той спрытна ловіць яго.

МІНІСТР. Не разуміся надта! А то вазьму і перадумаю.

ПРАВАДЫР. Згінь з вачэй! Ідзі і пачынай калізей!

МІНІСТР. Я павінен усё добра абдумаць. План будзе гатовы ўвечары.

ЖРЭЦ. Табе не трэба думаць. У мяне ўжо ёсць план.

ПРАВАДЫР. Вось у каго вучыся, недавярак! З чаго ўсё пачнецца?

ЖРЭЦ. Спачатку трэба арганізаваць уцечку інфармацыі.

ПРАВАДЫР. Арганізаваць... што?

ЖРЭЦ. Уцечку інфармацыі. Трэба зрабіць так, каб пра наш пераварот спачатку даведаліся ў Абібіі...

ПРАВАДЫР. Ты што?! Абібія гатова нас у лыжцы ўтапіць!

ЖРЭЦ. Вось іменна таму яна і павінна даведацца пра змову першай. А мы ўжо — ад яе. Прычым, ў самы апошні момант, калі ўжо змову нельга будзе апярэдзіць. Апрача ўсяго, у нас павінен быць яшчэ вельмі надзейны козыр супраць Абібіі... Чаму яна першай дазналася пра нашу змову?

ПРАВАДЫР. Ага! Сапраўды — чаму?

ЖРЭЦ. Таму што сама гэтую змову арганізавала! Абібія! Вось куды вядзе след!

Паўза.

ПРАВАДЫР. А ці нельга гэтую ўцечку арганізаваць як-небудзь прасцей? Больш надзейна.

ЖРЭЦ. Нельга. Будуць відаць белыя ніткі.

ПРАВАДЫР. Чаму?

ЖРЭЦ. Калі інфармацыя аб пераваро це пойдзе ад нас, ды яшчэ заўчасна, ты мусіш апярэдзіць пераварот і схапіць яго ўдзельнікаў! А калі ты яго схопіш *(паказвае на Міністра)*, ён не паспее цябе арыштаваць. У нас жа ўсё адно за адно чапляецца.

ПРАВАДЫР. А без майго арышту ніяк нельга абысціся?

ЖРЭЦ. Дык гэта ж самае галоўнае — твой арышт! Калі людзі пачалі маліцца на Ісуса Хрыста? Калі яго распялі. Калі ён цябе не арыштуе, каго будзе шкадаваць народ? Хто будзе пакутнікам?

ПРАВАДЫР. Гм... Сапраўды... А як Абібія даведаецца пра наш пераварот?

ЖРЭЦ *(паказваючы на Ваеннага Міністра)*. А гэта ўжо яго клопат!

МІНІСТР. Мне што, у палон ісці здавацца?

ЖРЭЦ. Навошта ж у палон? У цябе ёсць на прыкмеце разведчык Абібіі?

ПРАВАДЫР. Не можа такога быць, каб у нас не было ніводнага іхняга шпіёна!

МІНІСТР. Ёсць...

ЖРЭЦ. Хто ён?

МІНІСТР. Яна. Дзяўчына. Дваццаць пяць гадоў. Клічка "Путана".

ЖРЭЦ. А яна што, путаніць?

МІНІСТР. Маскіроўка. Узяла такую клічку, каб можна было без падазрэння прымаць сувязных.

ЖРЭЦ. Прыгожая?

МІНІСТР. Аж занадта.

ЖРЭЦ. Шанцуе табе, Міністр! Відаць, у кашулі нарадзіўся.

МІНІСТР. Не разумею...

ПРАВАДЫР. Ён кепска спаў сёння!

ЖРЭЦ. Ты павінен зрабіць яе сваёй палюбоўніцай.

МІНІСТР. Што ты вярзеш?

ЖРЭЦ. Ты павінен зрабіць усё, каб яна цябе спакусіла.

МІНІСТР. Дзякую. Мне гэта ўжо непатрэбна.

ЖРЭЦ. Дзяржаве патрэбна.

МІНІСТР. Дзяржаве патрэбна, каб яна мяне... спакусіла?

ЖРЭЦ. Іменна! У той самы момант, калі яна будзе цябе спакушаць, ты ў экстазе і шапнеш ёй пра змову. Возьмеш уцечку інфармацыі на сябе. Мы нікому не можам даверыць такую адказную справу. Акрамя цябе. Трэба, каб усё выглядала натуральна.

МІНІСТР. Але я не магу спакусіцца!

ПРАВАДЫР. Ну і дурыла! Табе сам Бог чырвоную кветачку пасылае, а ты яшчэ носам круціш!

МІНІСТР. Я Ваенны Міністр! На мяне глядзіць уся армія!

ПРАВАДЫР. Ніхто на цябе ў той момант глядзець не будзе!

МІНІСТР. Я стары, хворы чалавек! Я ўжо не ведаю, як гэта робіцца!

ПРАВАДЫР. Стары, хворы, а займаеш пасаду Ваеннага Міністра!

МІНІСТР. Ды асабіста я не супраць. Але ў мяне гэта не атрымаецца!

ПРАВАДЫР. Сімулянт ты! Яшчэ не спрабаваў, а ўжо аднекваешся!

МІНІСТР. Я імпатэнт...

ПРАВАДЫР. Ё маё! Ты спачатку Ваенны Міністр, а потым імпатэнт!

ЖРЭЦ. Ну, гэта не бяда. Я прышлю табе свайго ўрача. Ён зробіць такі ўкол, што ты на сценку палезеш!

МІНІСТР. Я баюся...

ПРАВАДЫР. Каго?

МІНІСТР. Ундзіны. Калі яна даведаецца... Мне лепш рукі на сябе налажыць ці ў прочкі пайсці...

ПРАВАДЫР. А яна не павінна ведаць. Гэта ж дзяржаўная тайна, якую ведаем толькі я, ён і ты. Але ж мы — магіла!

МІНІСТР. Ад яе нічога не схаваеш. Яна Штырліц ад Бога! Ты яе не ведаеш...

ПРАВАДЫР. Чаму не ведаю? Ведаю... *(Спахапіўшыся, што сказаў лішняе.)* Ведаў калісьці. Баба, як баба. Табе калі на пенсію?

Паўза.

МІНІСТР. Я згодзен. Але за поспех гэтай аперацыі я не ручаюся. Не той узрост. Не па Сеньку шапка...

ЖРЭЦ. Мой доктар зробіць з цябе сексуальнага маньяка!

ПРАВАДЫР. Калі чалавеку давяраюць лёс дзяржавы, пра ўзрост не пытаюць. Ідзі і пачынай уцечку інфармацыі. *(Да Жраца.)* Добра прадумай, каго ўзяць у хунту. Людзі павінны быць вядомыя і надзейныя.

ЖРЭЦ. Само сабой. Жэўжыкаў на такую справу не возьмеш...

Жрэц і Ваенны Міністр выходзяць. Застаўшыся адзін, Правадыр праверыў, ці добра зачынены дзверы, пашукаў і знайшоў у стале яшчэ адзін ключ, адчыніў сейф, узяў адтуль указ і ўрачыста, шматзначна спаліў яго.

ПРАВАДЫР. Ха! Знайшлі жэўжыка!..

Заслона.

ЦЯПЛО БРАТНЯГА СЭРЦА

АНТАНАС ВЕНЦЛАВА І БЕЛАРУСЬ

Цягнік павольна набліжаўся да перона мінскага вакзала. За вокнамі вагона гуляла снежная завея. Антанас Венцлава, пісьменнік, народны камісар асветы Літоўскай ССР, звярнуўся да свайго спадарожніка Пятраса Цвіркі:

— Цікава, як сустрэнуць нас беларусы? Як паставіцца Янка Купала да нашага прыезду?..

— Хвалюецеся?

— Яшчэ як! Даўно ведаю і захапляюся яго творамі. Хачу як найлепш выказаць свае пачуцці.

...Тэатр оперы і балета сустрэў літоўскіх гасцей яркімі агнямі.

Было 8 снежня 1940 года — святочны дзень для Беларусі, яе культуры: адзначалася 35-я гадавіна літаратурнай дзейнасці народнага песняра. Янку Купалу натхнёна віталі Аляксей Суркоў і Сяргей Гарадзецкі, украінскі паэт Тарэнь Масэнка, яўрэйскі — Самуіл Галкін, беларускія сябры па пяры. Сказаў прывітальнае слова і А. Венцлава. Пазней ён успамінаў пра тыя незабыўныя хвіліны: "Узыходзячы на трыбуну, залітую яркім святлом пражэктараў, я хваляваўся. Але хутка, адчуўшы цёплыя позіркі людзей, я сказаў тыя словы, якія даручылі сказаць сябры, праводзячы мяне ў Мінск".

Іван Дамінікавіч уважліва слухаў А. Венцлаву, застаўся ўдзячны яму за добрыя пачуцці і запрасіў яго разам з іншымі да сябе на вячэру.

А. Венцлава праз гады пранёс памяць пра тыя светлыя гадзіны, што правёў з Купалам, Коласам і іншымі беларускімі паэтамі: "Апынуўшыся ў асяроддзі малазнаёмых людзей, мы адчулі сябе так, як можна сябе адчуваць у кампаніі добрых сяброў". На А. Венцлаву незабыўнае ўражанне пакінулі прастата, прывабнасць і ўважлівасць Купалы да людзей. З той памятнай сустрэчы ў заснежаным Мінску ён да канца жыцця не пераставаў цікавіцца беларускай літаратурай, мінулым і сучасным рэспублікі-суседкі. Услед за Купалам і Коласам у яго біяграфію ўвайшлі П. Броўка, П. Глебка, М. Танк, К. Крапіва, М. Лынькоў і іншыя нашы пісьменнікі.

А праз некалькі месяцаў А. Венцлаву пашчасціла зноў сустрэцца з беларускімі класікамі: у маі 1941 года Купала і Колас наведалі Літву. Як вядома, у Вільні яны па сутнасці пачыналі свой творчы шлях і грамадскую дзейнасць, тут, на старонках "Нашай Нівы", друкаваліся іх творы. Госці азнаёміліся з беларускім музеем, наведалі Акадэмію навук Літвы, сустрэліся з вучнямі сярэдняй беларускай школы. Літоўскія пісьменнікі разам з Купалам радаваліся, што яму пашчасціла адшукаць нямала сваіх ранніх рукапісаў і рэдкіх беларускіх выданняў, якія ў свой час выйшлі ў Вільні.

Шчыра сустракалі іх вучоныя і студэнты. А. Венцлава пазнаёміў гасцей з літоўскімі пісьменнікамі Вінцасам Мікалайцісам-Пуцінасам, Альбінасам Жукаўскасам і іншымі, прысутнічаў пры сустрэчы Янкі Купалы з сябрам маладосці Людасам Гірам.

А. Венцлаву ўсхвалявалі і ўзрушылі публіцыстычныя выступленні Купалы, што з'явіліся ў першыя месяцы вайны ў цэнтральным друку. Яго апалілі словы паэта нянавісцю да ворага, палкай любоўю да роднай зямлі. Артыкул Купалы "Германскі фашызм — люты вораг беларускага народа" С. Нярыс адразу ж пераклала на літоўскую мову, і патрыятычны заклік да свяшчэннай барацьбы з захопнікамі быў перакладзены па радыё на акупіраваную ворагам тэрыторыю Літвы.

Глыбокае ўражанне пакінуў на А. Венцлаву, як і на іншых літоўскіх пісьменнікаў, верш Купалы "Беларускім партызанам". "Прыклад Янкі Купалы як паэта, грамадзяніна-патрыёта, — сведчыў Венцлава, — меў вельмі вялікі ўплыў на паэтаў Савецкай Літвы, якія вучыліся ў яго, як трэба аддаваць усё сваё літаратурнае майстэрства на барацьбу з ворагам".

У Вялікую Айчынную вайну А. Венцлава некалькі разоў сустракаўся з Купалам. Беларускі пясняр падтрымліваў у ім веру ў перамогу: "Нічога, мы зноў вернемся ў Мінск, у Вільню, — помню, гаварыў Янка Купала. — Усе сумленныя людзі з намі, і перамагчы нас немагчыма".

А. Венцлава праводзіў Купалу ў апошні шлях. Ён тужыў аб заўчаснай смерці слаўнага сына беларускай зямлі. "Нельга было не любіць гэтага натхнёнага паэта і незвычайнага чалавека", — сцвярджаў ён. Пры ўспаміне пра Купалу, сведчыў Вецлава, "перада мною паўстае вобраз не толькі вялікага дзяржаўнага дзеяча і натхнёнага паэта, але і самага цудоўнага чалавека, сябра ўсяго дзівоснага ў прыродзе, у людзях, у мінулым і сённяшнім свайго народа..."

А. Венцлава прапагандаваў Купалаву паэзію ў Літве: "Я рады, што мне пашчасціла перакласці шэраг цудоўных твораў Янкі Купалы на родную мову", — прызнаваўся ён. Яму належаць пераклады вершаў "А хто там ідзе?", "Я не паэта...", "Арлянятам", "Песня будаўніцтву", "Шляхі" і інш. Гэтыя пераклады друкаваліся ў газетах і часопісах, у анталогіях беларускай паэзіі "З беларускай паэзіі" (1952), "Па Нёмане песня плыве" (1958), у зборніку Купалы на літоўскай мове "Не жалейка стогне" (1957), у кнізе паэтычных перакладаў А. Венцлавы "Блізкія галасы" (1973) і ў іншых выданнях.

У пасляваенныя гады А.Венцлава неаднаразова наведваў Беларусь. У частыдня літоўскай літаратуры на Беларусі ў маі 1958 года ён пабываў у Вязынцы, усклаў кветкі да помніка песняру ў Радашковічах. У Літаратурным музеі паэта ў Мінску яго ўзрадавала карціна літоўскага мастака А. Сургайліса, на якой у нязмушанай гутарцы ўвасоблены Янка Купала і Пятрас Цвірка.

Заўсёды радавалі А. Венцлаву і сустрэчы з Якубам Коласам. Асабліва запамінальнымі засталіся ў памяці спатканні ў Маскве ў 1949 годзе ў час першай Усесаюзнай канферэнцыі прыхільнікаў міру. Яны сфатаграфаваліся на памяць, Колас падарыў сябру паэму "Рыбакова хата" з прыхільным надпісам: "Дарагому сабрату Антанасу Венцлаве на памяць".

"Якуб Колас, буйнейшы пісьменнік і грамадскі дзеяч братняга народа, — гаварыў А. Венцлава. — Я шчаслівы, што лёс судзіў і мне некалькі разоў сустрэцца з народным песняром беларусаў, адчуць цеплыню яго сэрца і палюбіць яго".

У снежні 1940 года А. Венцлава меў магчымасць блізка пазнаёміцца з К. Крапівой, які сустракаў літоўскіх паэтаў на мінскім вакзале, а потым апекаваў іх знаходжанне ў беларускай сталіцы. Пазней А. Венцлава пісаў: "К. Крапіва быў чалавекам ціхім і сціплым, яго разумны твар, яго вочы выпраменьвалі сапраўдную народную мудрасць, якая так непасрэдна, з такім жывым гумарам выказвалася ў яговых байках. Як трапна заклеймаваў ён фашыстаў у сваёй байцы "Вол і сляпень" (...) Колькі бліскучага гумару ў байках "Дыпламаваны баран", "Дзед і баба" і іншых! Цудоўна ў творчасці К. Крапівы і тое, што (...) ён умее па-майстэрску карыстацца сакавітым беларускім народным гумарам, трапнасцю яго фразеалогіі".

У пасляваенным Мінску А. Венцлава глядзеў спектакль па камедыі "Пяюць жаваранкі": "Гэта вясёлая п'еса, прасякнутая іскрыстым беларускім гумарам; калі аўтар і аддаў у ёй нязначную даніну пераважнай тады ва ўсёй літаратуры тэндэнцыі прыхарошвання рэчаіснасці, то нельга, мне здаецца, адмаўляць таго, што пісьменніку ўдалося ўзнавіць у сваёй п'есе выразныя характары, праўдзівыя жыццёвыя канфлікты і ўвесь прадстаўлены ў ёй матэрыял напоўніць жывым гумарам, які раз-пораз выклікаў выбухі рогату ў глядзельнай зале. Пасля прагляду гэтай п'есы я яшчэ больш палюбіў талент К. Крапівы, яго разумную ўсмешку, яго здаровы, ачышчальны смех".

Як "паэта вялікага таленту, чалавека са спагадлівым і высакародным сэрцам" успрыняў А. Венцлава Максіма Танка. Ён лічыў М. Танка непаўторным паэтам прыроды роднага краю: "Нёман, цудоўнае возера Нарач, цёмныя лясы, курганы і рэкі, урадлівыя палі, балоты і ўпрыгожаныя квітнеючым верасам пяскі — уся гэтая разнастайная, паэтычная прырода Беларусі ўсхвалена паэтам з вялікай любоўю і пранікліваснцю".

А. Венцлава напісаў успаміны пра свае сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі, прысвяціў ім шэраг нарысаў, артыкулаў, нататак, эсэ, якія друкаваліся і перадрукоўваліся ў літоўскіх, беларускіх і рускіх выданнях.

Беларусь таксама помніць А. Венцлаву (1906—1971). Памяць яго ўвасоблена ў артыкулах пра яго ў БелСЭ, ЭЛіМБел, даведніку "Янка Купала". У перакладах П. Броўкі, М. Танка, С. Дзяргая, М. Калачынскага, С. Гаўрусёва, С. Грахоўскага, А. Разанава, М. Татура, В. Шымука і іншых са старонак беларускіх анталогій "Паэты Савецкай Літвы" (1954), "Літоўскія апавяданні" (1957), "Галасы сяброў" (1958), "Літоўская савецкая паэзія" (1971, т. І) гучыць голас літоўскага пісьменніка на беларускай мове.

Цімох ЛІЯКУМОВІЧ

ЛіМ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ, Міхась ЗАМСКІ, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Жана ЛАШКЕВІЧ, Алесь МАРЦІНОВІЧ, Барыс ПЯТРОВІЧ — *першы намеснік галоўнага рэдактара,* **Юрась СВІРКА, Віктар ШНІП** — *намеснік галоўнага рэдактара*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма "Дайнова"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7500.
Нумар падпісаны 8.2.1996 г.
Заказ 626/Г

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Грамадзянская вайна — даўніна і сівізна, песня аб былых паходах... Грамадзянская вайна — мітусня і валтузня, дзеляць — не падзеляцца народы...

●

Спілілі ліпу на дровы, перапалілі ў попел, попелам закідалі ямку, пасадзілі ліпку. Расці, ліпка, вялікая, у спёку дай прахалоду, хай гнездзяцца ў кроне птушкі, ляцяць на мёд пчолы, радуюцца людзі. Што значыць — калі гэта будзе?

●

"Занадта прамы чарвяк, — падумаў пра цвік шпак, — нетрадыцыйная плешка". І дзяўбнуў у спешцы. Вучыць цяпер сямейных не звязвацца з просталінейнымі.

●

Дзівакі гэтыя турысты. Падчас наведвання завода адзін прызнаў станок, на якім працаваў пасля вайны, аднаўляючы цэх. Ну і што! Станок хоць і дарэвалюцыйны, а рыпіць. Ёсць і іншыя такія. У нас не тэхніка, кадры дасюль рашаюць усё!

●

Колькі прозваў дала нам Айчына — літвакі, літоўцы, літвіны. Мы ад альфы і да амегі Чартарыйскія і Сапегі, Радзівілы, Агінскія, Пацы — генафонд не адной толькі нацыі. Гэта мы ў дзяржаве Маскоўскай Дастаеўскія і Твардоўскія. Нават недзе за акіянам наш зямляк узначальваў парламент. Божа літасцівы, барані беларускія карані!

●

"Не веру!" — з гэтага *можна было б зрабіць веру*, каб знайшліся вернікі.

●

Савок робіць, як кажуць: трэба запэцкаць — мажа, трэба ўзняць — уздымае, сваёй думкі не мае. Але ж і мянушку савок прыдумаў сабе знарок. Значыць, нешта бачыць. А той, хто не страціў зрок, не такі ўжо й савок, можа, і перайначыцца?

●

— Якія цяпер люстэркі, — скардзілася пенсіянерка, — у тых, у ранейшых, і я была прыгажэйшая...

Узгадваю старую, калі ветэраны маніфестуюць. Нясуць нейкія паперкі, а ў вачах тыя ж люстэркі.

●

Казка пра голага караля, які ў няведанні памёр, але пакінуў нешта нашчадкам — музей свайго неіснуючага адзення.

●

Украінцы, як мы, — двухмоўныя, разумеюць па-руску, а размаўляюць на роднай. Мы, нечым падобныя, але — дзеці прымусу — разумеем родную, а размаўляем па-руску.

●

Міліцыя раіць: калі ў пад'ездзе на вас нападаюць, крычаць не "Ратуйце", а крычаць "Пажар", не ўскладаць на іншых свой цяжар. Міліцыя знае, як дзверы зачыняюць.

●

Цар прыроды? На п'едэстал я б усё ж не пускаў асобных, хай усе мы паходзім з малп, ды не ўсе — з чалавекападобных.

Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь выказвае глыбокае спачуванне доктару мастацтвазнаўства, прафесару САБАЛЕЎСКАМУ Анатолю Вікенцьевічу з выпадку напаткаўшага яго вялікага гора — смерці маці.

Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь выказвае глыбокае спачуванне намесніку міністра культуры і друку РЫЛАТКУ Уладзіміру Пятровічу ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю бацькі.

Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь выказвае глыбокае спачуванне народнаму артысту СССР, мастацкаму кіраўніку Дзяржаўнага эстраднага ансамбля "Песняры" МУЛЯВІНУ Уладзіміру Георгіевічу ў сувязі з заўчаснай смерцю сястры Наталлі.